

LIMBA *Română*

Nr. 1 (19) 1995 ANUL V CHIȘINĂU

*O, neamule, tu, adunat grămăjoară,
ai putea să încapi într-o singură icoană!*

LIMBA ROMÂNĂ

Revistă
de știință
și cultură filologică

Nr. 1 (19) 1995

REDACTOR ȘEF
Alexandru BANTOȘ

SECRETAR DE REDACȚIE
Leo BORDEIANU

COLEGIUL DE REDACȚIE
Vasile BAHNARU
Eugen BELTECHI (Cluj)
Silviu BEREJAN
Vladimir BEȘLEAGĂ
Augustin BUZURA (București)
Mihai CIMPOI
Anatol CIOBANU
Ion CIOCANU
Gheorghe CHIVU (București)
Eugen COȘERIU (Tubingen)
Nicolae DABIJA
Traian DIACONESCU (Iași)
Boris DRUȚĂ
Stelian DUMISTRĂCEL (Iași)
Ion HADÂRCĂ
Ion IACHIM
Dumitru IRIMIA (Iași)
Dan MĂNUCĂ (Iași)
Ion MĂRII (Cluj)
Nicolae MĂTCAȘ
Vasile MELNIC
Ion MELNICIUC
Vasile TĂRÎȚEANU (Cernăuți)
Vasile ȚĂRA (Timișoara)
Grigore VIERU

OMUL DEPLIN AL CULTURII ROMÂNEȘTI

Mihai EMINESCU. Scrisoarea III. Fragmente

3

Grigore VIERU. Legămînt

5

Mihai CIMPOI. Cîntecul ființei, "etern neisprăvit" (Structura holografică a operei eminesciene)

62

Noemi BOMHER. Relația mistică număr-semn-cuvînt în gîndirea poetică eminesciană

71

Ion CIOCANU. E timpul să ne ispășim păcatele

75

Klaus HEITMANN. Eminescu în Republica Sovietică Moldovenească

78

ANIVERSĂRI. GRIGORE VIERU: 60 DE ANI

"Fără limba română n-aș fi ajuns poet." Dialog: Alexandru BANTOȘ — Grigore VIERU

7

Poetul-academician

22

Mihai CIMPOI. Axa lumii

23

Fănuș NEAGU. Cu dragoste, din București

25

Nicolae MĂTCAȘ. Cartea de căpătîi a creșterii noastre spirituale

26

Constantina Maria CATALANO. Cuvîntul cu chip de poet

26

Tudor PALLADI. Rapsod și scutier al neamului

27

Mihail VLAD. Mioritică

30

Vasile VASILACHE. Neogoitul Grigore

31

Leonida LARI. E magul

32

Ana BANTOȘ. Poet al candorilor

33

Grigore VIERU. Aforisme

35

Petru ȚARANU. Itinerare dornene și nășăudene

37

Teofana ARGATU. Oaspete drag

40

Maria MĂRCUȘAN. Pentru copii și nu numai (Analiza poeziei **Tirgovețul ciudat** de Grigore Vieru)

41

ANTOLOGIA "L.R."

Grigore VIERU. Nu am, moarte, cu tine nimic... (43); Cămașa ta e la fel... (87); Creanga de măr (98); Acasă (121); Pe drum alb, pe drum verde (128); Ars poetica (138)

STAREA DE VEGHE

"Atribuirea denumirii de limbă română pentru noțiunea de limbă literară în Republica Moldova nu știrbește nici autoritatea și nici demnitatea nimănui." Interviu cu acad. Nicolae COR-LĂTEANU

44

Deontologia și politica (Etica profesională a omului de știință în viziunea dlor E. Coșeriu, Gh. Mihăilă, P. Cornea, P. Miclău, D. Gămulescu, N. Mătcăș, D. Slușanschi)

52

OBÎRȘII

Gheorghe POP, Ioan DINISTREANU. Noi n-am fost despărțiți niciodată

83

VIN DIN MUNȚII LATINIEI

Anatol CIOBANU. Limba română și romanitatea noastră (I)

88

RECTIFICĂRI

Vasile PAVEL. Atlasul lingvistic elaborat la Chișinău — un viu și autentic document de limbă română

95

LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

Adrian TURCULEȚ. Aspecte ale rostirii românești standard actuale

99

GRAMATICĂ ȘI ORTOGRAFIE

Ion DUMBRĂVEANU. Considerente privind productivitatea modelelor derivaționale cu formantul neologic *euro-*

106

CUM VORBIM, CUM SCRIM

Nicolae MĂTCAȘ. Înnemurirea cuvintelor (II)

109

Victor GHERMAN. Rostiri parlamentare (II)

122

Gligor Gruță: **Gramatică normativă (77 de întrebări, 77 de răspunsuri)**

124

STILISTICĂ ȘI POETICĂ

Georgeta RAȚĂ, Sanda-Maria ARDELEANU. Modalizatori ai aleticului în sistemul dezacordului

129

PAGINI DIN ISTORIA LINGVISTICII NAȚIONALE

Eugen SIMION. Marele grec și incoruptibilul stareț

134

IN MEMORIAM

Profesorul universitar Ion Osadcenco

139

PREZENTĂRI ȘI RECENZII

Leru CICOARE. Antidot bilingvismului lingvodic

142

Copertele I, IV: **Grigore Vieru la 60 de ani**. Colaj — Vlad ATANASIU, fotografii — Mihai POTĂRNICHE

Mihai EMINESCU

SCRISOAREA III (Fragmente)

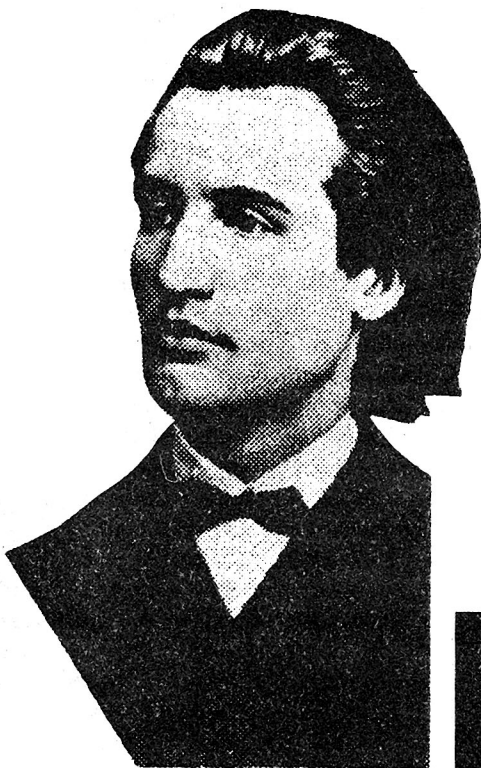
*Au prezentul nu ni-i mază? N-o să-mi dea ce o să cez?
N-o să aflu între-ai noștri vre un fălnic juvaer?
Au la Sybaxis nu suntem lângă capîștea spoielii?
Nu se nasc glorii pe stradă și la ușa cafenelii,
N-avem oameni ce se luptă cu rețoricele sulii
În aplauzele gzele a canaliei de uliți,
Panglicazi în ale țării, caze joacă ca pe funii,
Măști cu toate de zenuma din comedia minciunii?
Au de patzie, virtute nu vorbește liberalul,
De ai crede că viața-i e curată ca cristalul?
Nici visezi că înainte-ți stă un stîlp de cafenele,
Ce își zide de-aste vorbe îngîmîndu-le pe ele.
Vezi colo pe uziciunea fără suflet, fără cuget,
Cu prîvizea-mpăzoșată și la fărăci umflat și buget,
Negru, cocoșat și lacom, un izvor de șizetlicuzi,
La tovarășii săi spune veninoasele-i nimicuzi;
Toți pe buze-avînd virtute, iaz în ei monedă calpă,
Quintesență de mizerii de la creștet pînă-n talpă.
Și deasupra tutuzora, oastea să și-o zecunoască,
Își azuncă pocituza bulbucății ochi de broască...
Dintz-aceștia țaza noastră își alege astăzi solii!
Oameni vrednici ca să șază în zidizea sfîntei Golii,
În cămeși cu mîneci lunge și pe capete scufile,
Ne fac legi și ne pun bizuzi, ne vorbesc filosofie.*

*Și acum prîviți cu spaimă fața noastră sceptic-rece,
Vă mizați cum de minciuna astăzi nu vi se mai trece?
Cînd vedem că toți aceia caze vorbe mazi azuncă
Numai banul îl vinează și cîștigul fără muncă,
Azi, cînd țraza lustruită nu ne poate înșela,
Astăzi alții sunt de vină, domnii mei, nu este-așa?
Prea v-ați azătat azama, sfîșiind această țază,
Prea făcuzăți neamul nostru de zuşine și ocază,
Prea v-ați bătut joc de limbă, de străbuni și obicei,
Ca să nu s-azate-odată ce sunteți – niște mișei !
Da, cîștigul fără muncă, iată singuza poznize;
Virtutea? e-o nezozie; Geniul? o neșezicize.*

*Da z lăsați măcaz strămoșii ca să doarmă-n colb de czonici;
Din trecutul de măzize v-az prîvi cel mult izonici.
Cum nu vii tu, Jpeș doamne, ca punînd mîna pe ei,
Să-i împarți în două cete: în smintiți și în mișei,
Și în două temniți larze cu de-a sila să-i aduni,
Să dai foc la pușcărie și la casa de nebuni !*

EMINESCU

145

- *Ce înseamnă Eminescu
în destinul
D-voastră poetic?*

*Gr. VJERU: - Răspundeți,
în primul rând.
Eminescu este izvorul.
Este lacrima de foc
a Universului.
Sîntem un dor de noi înșine
("cunoaște-te pe tine însuși"),
sîntem un dor
al Universului.*

Grigore VIERU

LEGĂMÎNT

Lui Mihai Eminescu

Știu: cîndva la miez de noapte
Ori la răsărit de soare.
Stinge-mi-s-or ochii mie
Tot deasupra cărții Sale.

Am s-ajung atunce. poate.
La mylocul ei aproape.
Ci să nu închideți cartea
Ca pe recile-mi pleoape.

S-o lăsați așa deschisă.
Ca băiatul meu ori fata
Să citească mai departe
Ce n-a dovedit nici tata.

Iar de n-au s-auză dînșii
Al străvechii slove bucium.
Așezați-mi-o ca pernă
Cu toți codrii ei în zbucium.

Eminescu este o cetate
cu o singură intrare
și cu o sută de ieșiri.
Intri în ea, iei aminte
la toate, înveți,
te învoinicești,
apoi ieși pe unde crezi tu
că-i mai bine,
ducînd mai departe
făclia graiului
și spiritului neamului tău.
Important, la început,
este să găsești intrarea,
să cunoști semnele ei,
să nu le încurci.

Grigore VIERU

GRIGORE VIERU
60

- *Al cui discipol
Vă conșidezați?*

*Grigore VIERU: - Al
limbii. Al limbii române.*

Limba se învață mai întâi acasă, de la părinți. Apoi la grădiniță, la școală. Am întâlnit minunați învățători de limbă și literatură (am vorbit deseori despre ei, le-am dedicat versuri), adevărați creatori. Dar sînt și lingviști care nu țin în casă decît manuale școlare. Mai des intră necredinciosul în biserică decît trec ei pragul bibliotecii. Dacă-i auzi cum vorbesc, îți vine să apuci cîmpii. De unde atîta nepăsare pentru copiii unui întreg sat, pentru limba unui întreg popor?! Dacă un agronom, bunăoară, nu-și cunoaște meseria și duce lucrul de rîpă, el va fi destituit din post, scos din pîine, cum se spune. Ai auzit vreodată să fie descalificat un învățător prost de limbă și literatură?! Sînt destui dascăli de fizică, bunăoară, sau de istorie care pipăie orbește cu vîrfurile limbii cuvintele graiului matern, ciocnindu-se mereu de ele ca de un zid. Cu ce crezi că-și spală obrazul? Cu apa stătută a unor explicații mai mult decît nostime: "Limba nu-i meseria mea". Dar de cînd fizica are, iar limba nu, legi care trebuiesc respectate, de cînd limba nu mai este însăși ființa unui popor, de cînd nu mai este istorie?...

Grigore VIERU

"FĂRĂ LIMBA ROMÂNĂ N-AȘ FI AJUNS POET"

Dialog:

Alexandru BANTOȘ
Grigore VIERU

Al. BANTOȘ: — Stimate Grigore Vieru, Nichita Stănescu mărturisea inspirat: "Patria mea este Limba Română". Ce crede despre limba maternă Grigore Vieru? Cum apreciați, domnule poet, destinul de astăzi al limbii române în Basarabia?

Gr. VIERU: — Metafora lui Nichita este minunată. Dar în cazul nostru, al românilor din Basarabia, ea exprimă numai jumătate de adevăr.

O patrie clădită numai pe datul lingvistic, cu o populație educată doar în cultul unei istorii false sau în cultul unei istorii străine, o patrie fără o economie și o armată națională este numai pe jumătate patrie.

Al. BANTOȘ: — Destinul limbii noastre, dezvoltarea firească, chiar supraviețuirea ei — în situația când "bilingvismul armonios" continuă a fi promovat în stîngă Prutului — depinde în mare măsură de adevărul spus și conștientizat despre obîrșia graiului străbun. Or, la Chișinău, spre

rușinea noastră a tuturor, minciuna continuă să stea în capul mesei. Deși au fost aduse suficiente dovezi în favoarea adevăratei denumiri a limbii noastre care este Limba Română, Parlamentul a introdus în Constituție glotonimul "limbă moldovenească", votînd și legiferînd demult compromisă teorie a celor "două limbi". Cum credeți, care este logica acestei decizii antiștiințifice?

Gr. VIERU: — S-a mizat, indiscutabil, pe necunoașterea de către populație a istoriei neamului nostru. Dar și pe lașitatea multor moldoveni, pe moliciunea lor (suntem prea mălăieți, ce mai vorbă!), pe capacitatea unora de a-și schimba culoarea în funcție de împrejurări și de a se vinde ușor pe trei arginți străinului.

Dacă eram ceceni, rămîneam Patrie, chiar dacă nu aveam la îndemînă altceva decît limba maternă.

Nici puterea de la Chișinău, nici Moscova nu se tem de limba română. Se tem de altceva: că limba română ar putea retrezi în noi sentimentul românismului. De asta se tem tovarășii. S-ar putea ca buclucașa constituție să accepte glotonimul pentru care ne zbatem, dar va refuza categoric și cinic etnonimul "popor român". Or, numai dreptul la istoria Neamului ne-ar putea reuni cu Țara.

Vorbeam de cameleoni și aș vrea să-ți povestesc o întîmplare autentică. Există un nebun care se plimbă, cîntînd, pe lîngă blocul în care locuiesc conducătorii Republicii și prin fața hotelului "Codru" din Chișinău. Într-o zi, observîndu-mă, nebunul începuse,

chiar sub nasul polițistului, să cînte o frumoasă romanță românească. Avea o perfectă dicție, și polițistul, cu un perfect simț al responsabilității "limbii moldo-venești", a încercat (este adevărat că delicat) să-i închidă gura. Atunci nebunul a început să cînte ceva rusește și polițistul a tăcut. După cum vedeți, la noi și nebunii au însușit perfect anumite deprinderi moldovenești...

AI. BANTOȘ: — Cunoașteți conținutul noii Constituții a Republicii Moldova?

Gr. VIERU: — Da. Și pot afirma că dincolo de ineptia glotonimului "limba moldo-venească" și alte cîteva, noua constituție este în linii generale frumoasă. Dar este proastă constituția ale cărei cuvinte frumoase nu pot acoperi fundul gol al mulțimii.

AI. BANTOȘ: — Unii demnitari ne previn că cei care vor utiliza glotonimul "Limba Română" vor fi trași la răspundere. Cum însă ar trebui să se procedeze cu cei care nu vor în mod ostentativ să învețe și să vorbească limba statului?

Gr. VIERU: — Nu se știe încă cine va fi pedepsit mai întîi: noi, pentru faptul de "a ne ține de neamuri" cu limba strămoșilor, sau tovarășii, pentru sărăcia groaznică în care au aruncat biata lume.

Pe mine nu mă doare capul că străinul nu dorește să ne învețe limba. Să n-o învețe dacă așa crede el că este mai bine și mai civilizat. Dar să nu-mi dea lecții de limbă și istorie. Să nu mă conducă. Să-și știe locul!

AI. BANTOȘ: — O lecție falsă de lingvistică și istorie ne-o oferă,

cu părere de rău, nu numai străinii. Unii dintre politicienii noștri, care pretind că dețin adevărul în ultimă instanță și că exprimă vrerea poporului, le-au luat-o cu mult "înainte" celor care nu vor să ne cunoască limba...

Gr. VIERU: — Pînă mai ieri justificam într-un fel rătăcirea agrarienilor prin necunoașterea de către dinșii a istoriei neamului. Am declarat de cîteva ori, public, cu toată sinceritatea, că, dacă dumnealor vor lăsa în pace limba și istoria strămoșilor noștri, voi deveni unul dintre cei mai aprigi susținători ai lor în viitoarele alegeri parlamentare, neatingîndu-mă de sîrma ghimpată de la Prut și răbdînd-o atîta vreme cît o rabdă Dumnezeu și Istoria.

Azi, după ce au hăcuit puținul pămînt ce ne-a rămas, împărțindu-l cui se nimerește ("mulți avari ticăloși, bînd vin, au răspîndit în lume dărnicia"), numai pentru a ne îndepărta și mai tare de matcă, mi-am dat seama că tovarășii din partidul de guvernămînt, cu unele excepții, nu sunt niște rătăciți, ci acționează programatic și împăcare cu ei nu poate fi.

Agrarienii au rămas, din păcate, aceiași bolșevici. Or, iată ce spune despre comunism un filozof autentic, Petre Țuțea: "Comunismul e cea mai mare aflare-în-treabă din istoria omenirii. Comuniștii au vrut să ne facă fericiți cu forța: bă, să fiți fericiți, că vă ia mama dracului! Adică să mănînci bine, să bei bine, să dormi bine și la loc comanda!" Tristețea cea mare este că azi, sub comanda neocomuniștilor, nici măcar n-am ajuns să mîncăm bine, lumea s-a

trezit atât de săracă, amărită, că numai izmenele nu și le-a scos de vânzare. Dar tot ei au neobrăzarea să mintă omul că sărăcia au adus-o scriitorii și Frontul Popular, că România ne mănâncă ouăle și carnea...

Din păcate, nu văd nici o ieșire din acest dezastru economic. Pentru că tot Țuțea afirmă: "Nu se poate face economie în comunism și de către comuniști. Aștia nu sunt în stare să conducă nici măcar o comună rurală. (Și s-au apucat să conducă un stat! — *n.n.*) Încurcă apele, înfundă fântînile. Comunismul este un cancer social. Unde se instalează, rămîne pustiu".

Al. BANTOȘ: — Un rol deosebit în schimbarea atitudinii față de limbă ar trebui să-l aibă școala. Ce părere aveți despre manualele școlare? Ce le lipsește? Cum ar trebui să fie ele și cine ar trebui să le elaboreze pentru a răspunde necesităților timpului? Ce fel de manuale, ce fel de învățători ar trebui să aibă Basarabia pentru a depăși trista situație lăsată moștenire de către regimul totalitar?

Gr. VIERU: — Pentru a fi români întregi, copiii noștri nu pot avea o altă limbă decît cea pe care o au copiii de peste Prut, nu pot avea alte manuale, nu pot avea niște învățători și profesori cu alt nivel profesional decît cei de peste Prut. Îmi spunea cineva că o învățătoare, neputînd explica prin cuvinte elevilor verbul "a tropăi", începuse să tropăie prin clasă ca un cal. Ei bine, cu o școală care tropăie astfel nu putem ajunge decît pe fundul prăpastiei.

Al. BANTOȘ: — Poetul Grigore Vieru a trecut Prutul. Este

apreciat în Țară, dar și ostracizat incredibil de vehement, de altfel, ca și alți scriitori basarabeni. Cum interpretați acest fenomen? Ce credeți despre destinul literar al lui Grigore Vieru proiectat pe fundalul literaturii române moderne?

Gr. VIERU: — Înainte de a fi fost contestat, află că am fost apreciat de către unele dintre cele mai de seamă personalități scriitoricești din Țară: Nichita Stănescu, Constantin Noica, Edgar Papu, Marin Sorescu, Ioan Alexandru, Adrian Păunescu, Ion Gheorghe, D. R. Popescu, Fănuș Neagu, Romul Munteanu, Adrian Popescu, Eugen Coșeriu, Constantin Ciopraga, Eugen Simion, Mihai Ungheanu, Theodor Codreanu, Victor Crăciun, Tiberiu Utan, Ion Coja, Stelian Gruia, Fănuș Băileșteanu... M-a contestat cine? Grid Modorcea, bunăoară, și alții ca el. M-aș îndoi să fi auzit de Modorcea. De ce-am fost atacat? Pentru că am văzut literatura și lumea de dincolo de Prut prin lacrima mea, iar nu prin oceanul pe care or fi vrut unii să mi-l pună în mînă.

Cît despre destinul meu literar îți pot spune că aproape tot ce am scris a fost publicat și prețuit în Țară, sunt membru corespondent al Academiei Române, sunt inclus în manualele școlare, apoi mi-ar trebui două vieți, nu una, pentru a onora solicitările diferitelor licee și instituții de învățămînt superior, pentru întîlnirile de creație cu admiratorii mei.

Bătut cu pietre la Chișinău de către copiii veneticilor, împroșcat de la balcoane cu ouă, amenințat telefonic și în scris cu moartea,

mi-aș dori oare un alt destin decît cel de bucureștean?!

Al. BANTOȘ: — Unii spun că ați plecat în România. Alții că ați fi fugit...

Gr. VIERU: — În primul rînd, află că nu am plecat. Plec din cînd în cînd ca să iau o gură de aer. Pe urmă nu "plecarea" mea îmi supără pe tovarăși, ci faptul că am unde pleca. Cît despre "fugă" ce să-ți spun? Dacă nu aș fi român, aș fugi în România, vorba ceea. N-am săvîrșit nici o crimă și tocmai de aceea nu-mi este frică de nimeni — de ce să fug?

Al. BANTOȘ: — Unde este Grigore Vieru mai acasă: la Chișinău, la București, la Pererîta? De ce?

Gr. VIERU: — M-aș simți cel mai bine la Pererîta, dacă aș fi din nou copil într-un sat prietenos, neîncrîncenat, ferit de vrăjile negre ale vodcii frățești... Dacă aș fi student, aș alege, desigur, Bucureștiul cu marii lui profesori, savanți și oameni de cultură. Îmbătrînit, cum să mă simt bine la Chișinău?!

Sar dintr-o zi în alta peste prăpastia nopții nedormite, în căutarea celui mai frumos poem pe care nu l-am scris încă. Mă simt bine numai în acest zbor nocturn.

Al. BANTOȘ: — Cum vă descurcați la București?

Gr. VIERU: — Nu mai ușor decît la Chișinău. La București sunt și oameni săritori la nevoie. M-au ajutat mult domnii Matei Vintilă și George Vultur, directori de firme. Domnul Matei, bunăoară, mi-a sponsorizat, ca să zic așa, casa. Tot dumnealui i-a sprijinit mult pe Doina și Ion Aldea-Teodorovici, Dumnezeu să-i ierte. Față de nici

un necaz de-al meu n-a fost străin Adrian Păunescu. Sunt un om norocos, mai ales de cînd am început să mă obișnuiesc cu mușcăturile dușmanilor.

Al. BANTOȘ: — Aveți și dușmani?

Gr. VIERU: — Destui. Mai mulți decît îmi are sîrma ghimpată de la Prut. Dar infinit mai mulți prieteni am.

Al. BANTOȘ: — Nu v-au obosit interviurile și răspunsurile la atacurile din presă?

Gr. VIERU: — Toată viața am fost întrebat, ba cu blindețe, ba cu mînie: *de ce?* Am impresia că și după moarte voi fi întrebat: *de ce?* Am învățat și această meserie deloc ușoară: *de a răspunde*. Astfel am ajuns a mă cunoaște pe sine.

Al. BANTOȘ: — De atenția căror scriitori și oameni de artă din Țară v-ați bucurat?

Gr. VIERU: — Zaharia Stancu, Laurențiu Fulga, Constantin Chiriță și Dumitru Radu Popescu m-au invitat oficial în Țară pe linia Uniunii Scriitorilor.

Revista "Steaua", condusă de Aurel Rău, este cea care a îndrăznit prin '68 să pomenească numele unui scriitor basarabean și să-i traducă din... rusește un poem. Basarabeanul acela eram eu.

Andi Andrieș, Corneliu Ștefanache și Horia Zilieru mi-au publicat în "Iașul literar" și "Convorbiri literare" primele versuri.

La București cele dintîi grupaje de poezii au fost găzduite de către "Luceafărul", condus de Nicolae Dragoș, Mihai Ungheanu și Nicolae Dan Frunteletă.

"România literară" nu m-a

prea invitat, dar mă bucuram că acolo erau doi poeți minunați care se cheamă Ion Horea și Tiberiu Utan.

Alecui Ivan Chilia și Victor Tulbure mi-au publicat în "Arici-Pogonici" primele versuri pentru copii.

Călin Gruia și Victor Crăciun mi-au dat la radio niște bucăți literare.

Stelian Gruia a publicat în **Luceafărul** primul eseu despre creația mea, mai exact, despre **Albinuța**.

Adrian Păunescu și Alexandru Andrițoiu mi-au dedicat poeme.

Tudor Gheorghe mi-a cântat generos versurile în diverse spectacole.

Mircea Radu Iacoban, Mircea Sântimbreanu, Romul Munteanu mi-au publicat cu multă iubire cele 3 cărți, în condiții grafice excepționale: **Steaua de vineri**, **Izvorul și clipa** și **Rădăcina de foc**, prefăcute de Nichita Stănescu, Marin Sorescu și Ioan Alexandru, ultima îngrijită de Arcadie Donos și cu o postfață de Victor Crăciun. În fond aceste cărți mi-au binecuvîntat numele poetic în partea dreaptă a Prutului și tot ele au început să-l prigonească, oficial, în Basarabia.

M-au invitat în casele lor și m-au omenit Zaharia Stancu, Constantin Chiriță, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ioan Alexandru, D. R. Popescu, Adrian Păunescu, Romul Munteanu, Mircea Sântimbreanu, Dinu Săraru, Victor Crăciun, Radu Cârneci, Gheorghe Tomozei, Corneliu Ștefanache, Mircea Radu Iacoban, Horia Zilieru, Constantin Ciopraga,

Aurel Rău, Patriarhia, Nestor Vornicescu, Antonie Plămădeală, Mitzura Arghezi, Corneliu Leu, Ion Coja, Petre Ghelmez, Petru Got, Corneliu Vadim Tudor, Victor Tulbure, Andrei Ciurunga, Aurel Buiciuc, Lucia Olaru Nenati, Ioana Ieremia, Dumitru Țiganiuc, Ion Popescu Gopo, Sabin Bălașa, Anatol Vieru, Dina Cocca, Mihai Bandac...

Toate aceste minuni s-au întîmplat pînă la prăbușirea imperiului roșu, pînă la evenimentele din decembrie. Au fost și pînă în '89 niște mari și inimoși români care și-au asumat niște riscuri de drag de noi. Fără toți acești minunați oameni, apoi fără Ministerul Învățămîntului și Științei și fără Editura Didactică și Pedagogică din București (director Constantin Floricel), care mi-au editat **Albinuța**, fără editura "Scrișul românesc" și fără editura lui Dumitru M. Ion, dar și fără radioteleviziunea națională aș fi rămas un anonim. Două monografii despre osteneala mea au scris Stelian Gruia și Fănuș Băileșteanu. Postul de televiziune 7ABC mi-a acordat un premiu care mă va scoate o vreme din grija zilei de mîine.

Al. BANTOȘ: — Povestiți o întîmplare frumoasă trăită la București.

Gr. VIERU: — Mă petrece la hotel într-o seară (care seară? era după miezul nopții) Nichita Stănescu. Deodată, se oprește emoționat ca un copil. "Uite, Grigore, zice, aici, în casa aceasta Eminescu a citit pentru prima oară **Luceafărul**". Mi se jilăvește de emoție sufletul. Casa aproape că nu se vede, fiind acoperită de un zid

înalt. Nichita mă ia în brațe și mă ridică pe umerii săi. “O vezi?” “O văd, Nichita”. De fapt, nu exista nici o casă, era demolată încă prin anii 50, era numai dorința lui Nichita de-a fi rămas la locul ei.

Eu mi-am văzut Țara ridicat pe umerii lui Eminescu și Creangă, Coșbuc, Sadoveanu, Blaga, Rebreanu, Arghezi, Bacovia, dar și pe umerii generației lui Labiș și Stănescu.

Natura mi-a dat har numai atît cît a putut, dar limba și literatura română mi-au dat totul. Fără literatura și fără limba română n-aș fi ajuns poet.

Iată și o întîmplare amuzantă. Eram în casa lui Marin Sorescu, după premiera unui spectacol — “Iona”, pare-mi-se. Multă lume. Mă ia doamna Virginia Sorescu de-o parte să-mi arate atelierul în care pictează Marin. În podul casei (acolo era atelierul) mi-a spus în mare taină o știre minunată: aceea a Premiului Herder pe care-l primise Marin. (Noi credem că i se cuvine pe deplin și Nobelul.) “Dar să nu spui nimănui asta, m-a rugat doamna Virginia, încă nu s-a anunțat oficial și mi-e teamă să nu i se facă vreun rău lui Marin, știi cum sînt românii, ar putea să amîne ori să-i anuleze premiul...”

Al. BANTOȘ: — Fiindcă tot am lunecat pe panta întîmplărilor, vă rog să invocați și una... hazlie.

Gr. VIERU: — Bine, îți spun una, dar nu prea hazlie, pentru că eu nu prea am umor.

Prin '89, adică la începutul luptei noastre pentru eliberarea națională, eram torturat barbar la telefon și amenințat cu moartea prin scrisori anonime. Am dus o parte

din scrisori lui Boris Vieru (unde o fi dispărut oare acest minunat ziarist?!), dînsul le-a publicat în “Literatura și Arta”. Sunt invitat, repede după asta, la Securitatea moldovenească de către adjunctul șefului, domnul Munteanu, pentru o conversație. I-am mulțumit pentru amabilitate, dar nu m-am dus. Peste cîteva luni sunt bătut cu pietre de niște copii care strigau în rusește “Fașist!” în fața blocului vecin cu blocul în care locuiesc, iar nu mult după asta sunt lovit în cap de la balconul aceluiași bloc cu un ou. Pietrele parcă le-am răbdat, dar oul nu. Auzisem că hoții și criminalii pot fi găsiți după amprente digitale. Înelesc cîteva coji de ou în băsmăluță, le pun în buzunar și pornesc spre Securitate, amintindu-mi de invitația mai veche a domnului Munteanu, cu gînd să găsesc făptașul. În fața Securității, mă uit împrejur să nu observe nimeni unde intru și fișnesc pe furiș în clădirea organizației de prost renume pe atunci. Chiar lîngă ușa de la intrare sunt oprit de un ofițer. “Sunt chemat de domnul Munteanu”, zic. “Dînsul, Munteanu, va fi după prînz!”, zice ofițerul. Ei bine, nu vă puteți imagina cît de fericit eram eu că domnul Munteanu lipsea! Astfel am fost eu prima (și ultima) oară la Securitate.

Iată încă o întîmplare, nostimă de tot. Mă întîlnește nu demult prin părțile Bistriței un cetățean “aghezmuit” binișor. Scoate o hîrtie din buzunar și mă roagă să las pe ea un autograf pentru copiii săi. Întreb cum se numesc copiii și cum îl cheamă pe el. Îmi spune numele copiilor, iar pe al său —

nu. "Pe mine în seara asta nu mă cheamă nici cum. În seara asta eu n-am nume", mi-a răspuns dînsul cerîndu-și astfel scuze într-un mod atît de original și frumos pentru starea în care se afla. Deci, n-a murit rușinea și demnitatea la români!

Al. BANTOȘ: — În 1994, se pare că ați văzut pentru prima dată, la Vatra Dornei, cum arată munții noștri iarna. Care este metafora ce ar defini bucuria sufletească produsă de priveliștea montană?

Gr. VIERU: — Dacă munții noștri s-ar găsi în altă țară, m-aș muta cu traiul în țara aceea. Aș putea să mă strămut de oriunde, numai din două locuri nu: din munții Carpați și din Limba Română. Dacă vine, într-adevăr, sfîrșitul lumii, de ce oare s-a căznit Dumnezeu să clădească aceste două minuni?!

Al. BANTOȘ: — Diaspora românească. Ce știți despre ea? Cum credeți, care ar fi misiunea ei astăzi?

Gr. VIERU: — Știu prea puține lucruri despre ea. Și cred că nici ea nu ne cunoaște, informată mai mult fiind de domnul Nicolae Lupan, care în ultima vreme nu are altă grijă decît aceea de a lovi în Nicolae Dabija sau în subsemnatul, adică în cei în care lovesc publicațiile chișinăuene "Moldovanul", "Dreptate", "Pămînt și oameni", "Moldova Suverană". Cred că nu trebuie să explic ce prezintă aceste publicații.

Misiunea de bază a diasporei românești ar fi sprijinirea financiară a publicațiilor naționale, a teatrelor, a muzicii, a tipăririi cărților. Ce minunat ar fi dacă ar fonda la Chișinău un complex tipografic

pentru editarea literaturii naționale, a publicațiilor de orientare democratică! Apoi ar fi bine să investească în construcția unor întreprinderi mixte pe teritoriul Basarabiei. Cu alte cuvinte, să sprijine economia națională, ajutîndu-ne astfel să ne eliberăm politic.

Al. BANTOȘ: — O problemă mereu discutată și foarte adesea fals interpretată la Chișinău este istoria Basarabiei. Or, tragismul și dramatismul ei, perspectiva istorică marcată de incertitudine au lăsat (lasă!) amprente adînci în conștiința conaționalilor noștri. Cum (cu ce ochi) să privim viitorul?

Gr. VIERU: — Istoria Basarabiei a fost întotdeauna o rană și o lacrimă. Noi privim lumea printr-o rană și printr-o lacrimă. Dacă nu ne încălzeam la sacrul lor foc, mai venea oare mărșul an 1918?!

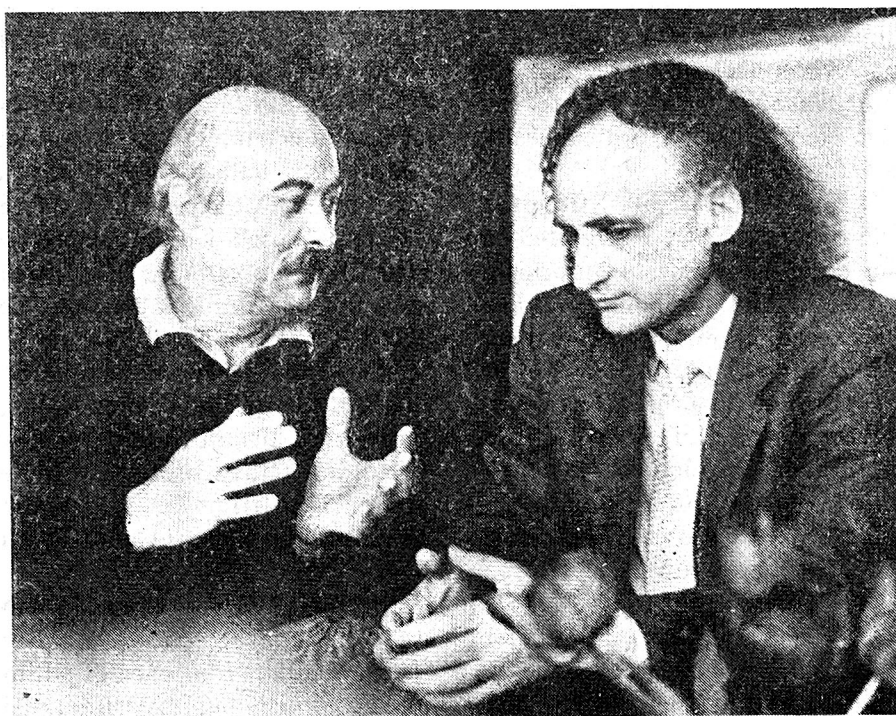
Vom izbîndi numai atunci cînd vom scutura steagul de praf al indiferenței naționale, înălțînd în locul cuvenit pe pînza lui crezul și voința lui Ilașcu. După atîtea dureri și umilințe nu se poate să nu vină și la noi, din urmă, o generație de ceceni...

Al. BANTOȘ: — Personalitățile au făurit întotdeauna istoria, poporul a urmat îndemnul lor vizionar. Cine, credeți, dintre oamenii politici de azi, poate constitui un exemplu pentru noi demn de urmat?

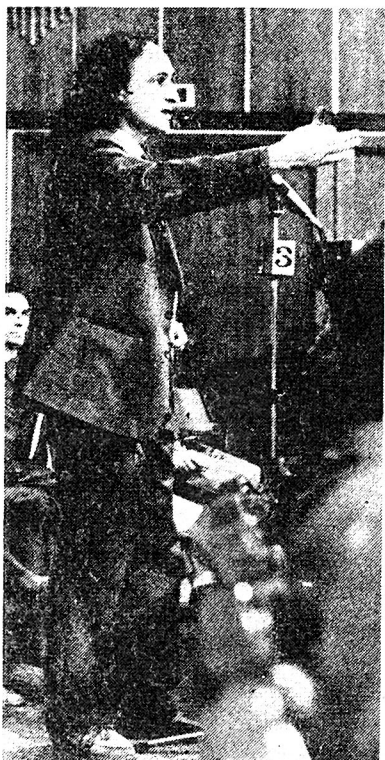
Gr. VIERU: — Cred că avem un singur asemenea exemplu: Ilașcu. Ceilalți (din păcate, puțini încă) sunt niște buni ostași, nu mai mult. Dar cine știe de unde poate sări iepurele? Iorga spunea: "Sînt unele personalități sărace, prinzînd

Grigore Vieru: 60 de ani

"Ești trist, te pregătești de
iarnă!"
Iubita parcă mă întreabă.
Iar eu, senin, răspundu-i parcă:
"Mă pregătesc de flori și iarbă".

"Cîtu-n care-mbătrînesc
încă n-a venit."

"Rostesc cuvinte
Ca să 'iau aer."

"Singur ca liniștea."

"Dar este un timp
Cînd nu mă pot înțelege
Cu oamenii mari."

Fotografii de Mihai POTÎRNICHE,
Boris BĂLAN,
Mihai ROADEDEAL

în ele uneori curente mari ale societății în care trăiesc, devin torente uriașe, care înlătură cele mai mari piedici. Te miri apoi înaintea unui om liniștit și slab, auzind ce a săvârșit”.

Al. BANTOȘ: — Ce este politica? Vă pasionează? Care este crezul Dvs. politic?

Gr. VIERU: — Politica țîșnește prin toate crăpăturile urite, prin toate găurile rușinoase și prin toate scorburile pătredale ale falsei limbi moldovenești, pe baza căreia pseudopatrioții noștri înhăitați cu puterea imperială încearcă a clădi o tot atît de falsă națiune nouă.

Am un singur crez politic: reunirea cu Țara-mamă. După asta să mă lase Dumnezeu să mă ocup numai și numai de credința în El.

Al. BANTOȘ: — Domnule Grigore Vieru, se zvonește că o seamă de scriitori din Republica Moldova "vor fi scoși din manuale". Ce efect va avea "măsura"? Care este destinul de mîine al literaturii basarabene, cum explicați "letargia" actuală a multor scriitori? Literatura basarabeană e în derivă?

Gr. VIERU: — "Casa noastră comună", cum fals dezmiardător i se spune Republicii Moldova, stă și așa prăvălită pe-o coastă. Fără niște scriitori din niște manuale, fără niște cîntăreți, fără niște savanți, "casa noastră" s-ar prăbuși cu totul. Nu cred să vrea să rămînă fără republică guvernării de la Chișinău.

Nu cred că sărăcia leagănă în brațele ei niște genii artistice. Mai degrabă îi sugrumă. Și tot ea sugrumă și cititorii. Vor rămîne numai cîțiva scriitori fanatici, îndîrjiți să facă literatură, îndîrjirea

lor fiind alimentată numai de credința și speranța că au rămas niște cititori la noi și dincolo de Prut care mai au nevoie de osteneala lor.

Unor scriitori încă le este frică să nu se întoarcă vremurile bolșevice, alții le așteaptă disperați, iar alții nu vor să-și mînjească... harul cu asemenea "nimicuri" — iată cum se explică letargia lor.

Al. BANTOȘ: — La Chișinău, și nu numai, se discută contradictoriu despre Uniunea Scriitorilor. Se afirmă că ea a pierdut calitățile de odinioară care au situat-o în fruntea mișcării de eliberare națională.

Gr. VIERU: — În condițiile economiei de piață un scriitor adevărat nu are nevoie de Uniune. În noua realitate (cruntă, este adevărat) scriitorul își este sieși Uniune, ceilalți membri ai ei fiind editurile particulare, oamenii de afaceri, sponsorii. Lumea cea trează are însă nevoie în continuare de Uniunea Scriitorilor. Ea nu se poate lipsi de Uniunea Scriitorilor ca simbol al rezistenței naționale. Omul, pentru a parafraza pe cineva, iubește în Uniunea Scriitorilor nădejdea lui că nu-i încă totul pierdut, că există o colectivitate gata oricînd a se sacrifica pentru el. Pentru această colectivitate se potrivește de minune în continuare, ca președinte, marele cărturar Mihai Cimpoi.

"Literatura și Arta", însuflețită de Nicolae Dabija, nu a murit. Deci, nu a murit încă nici creierul mișcării de eliberare națională. Dar să fim drepți, Uniunea Scriitorilor și "Literatura Arta" nu sunt singurul creier național. Mai există Frontul

Popular Creștin și Democrat, mai există o Academie, mai exact, niște academicieni, și, aș adăuga, și publicațiile "Țara", "Basarabia", "Limba Română" și "Glasul Națiunii".

Al. BANTOȘ: — Cum credeți, domnule Grigore Vieru, care ar trebui să fie rolul scriitorului basarabean în procesul de reafirmare a idealurilor noastre naționale?

Gr. VIERU: — Putem vorbi deocamdată de un rol al afirmării, iar nu de unul de re-afirmare al conștiinței naționale. La noi, din păcate, nu există o conștiință națională colectivă. Sunt numai exemple izolate de conștiință, dar ele nu pot avea un rol hotărîtor în zidirea destinului național.

Scriitorul trebuie să încerce să dărîme sîrma ghimpată ce trece prin sufletul basarabeanului, care, în mod paradoxal, se mîndrește agresiv cu ea. Acesta ar fi rolul scriitorului basarabean în procesul de care vorbești.

Al. BANTOȘ: — Care vă sînt cei mai buni prieteni? Ce prețuiți mai mult la ei?

Gr. VIERU: — Oricine gîndește și simte românește, apoi oricine dintre străini care nu jighește această comoară de simțire și gîndire românească îmi este mai mult decît prieten — îmi este frate.

Al. BANTOȘ: — Prieteni apropiați au fost pentru Dumneavoastră regretații Doina și Ion Aldea-Teodorovici, îi visați?

Gr. VIERU: — Sunt atît de legat de ei — cum să nu-i visez?! Cred că este cea mai mare pierdere artistică de la război înapoi. Numai Dumnezeu și ei știu cum și

de ce au murit. Dacă nu mă înșel, tot Iorga spunea că bătrîni știu moartea care sărută, iar tinerii știu moartea care sugrumă. Eu cred că i-a ucis mizeria politică și materială în care s-au zbatut. Ce folos că-i ridicăm în slăvi azi?! De ce nu i-am ocrotit atunci cînd erau în viață? La români un mare artist este mîngîiat și plîns numai după ce moare.

Al. BANTOȘ: — Vă este frică de moarte?

Gr. VIERU: — Moartea ne privește din fiecare floare de la începutul vieții noastre — de ce ne-am teme de ea? Nu mi-i frică de moarte, "mi-i somn" de ea.

Al. BANTOȘ: — În rîndul prietenilor este (a fost?) și Ion Druță. Cum credeți, cine este totuși Ion Druță? Cum poate fi explicat (înțeles, interpretat) "labirintul" prin care trece acest prozator al nostru?

Gr. VIERU: — Acțiunile politice din ultima vreme ale marelui prozator au consolidat, fără voia lui, granița de la Prut, au schițat o primejdioasă graniță între Domnia sa și cititori, au conturat niște granițe, mai puțin vizibile înainte, în chiar opera sa.

Nimeni dintre marii scriitori pe care i-a născut pămîntul românesc nu s-a autocondamnat la o mai tragică izolare. Am spus "izolare", pentru că mulți dintre cei care l-au îndrăgit și s-au aplecat cu dragoste peste opera sa nu-i mai caută azi cărțile cu aceeași nerăbdare și emoție, iar cei care îl mîngîie pe creștet, mai mult sau mai puțin oficial, neobișnuiți să țină o carte în mînă, nu l-au citit și nu-l vor citi nicicînd. Nimeni, în afară de el, nu

poate ridica și repune pe locul cuvenit autoritatea sa obștească de odinioară. A greși este omenește. Dar a te spovedi în felul lui Panait Istrati este creștinește. Îl așteptăm în mijlocul nostru. Ne vine greu fără Domnia sa și tot atât de greu mușcați de greșelile sale.

Aștern pe hîrtie aceste cuvinte la numai cîteva zile după ce noul Parlament și noul Guvern au tăiat și vîndut către găgăuzi, ca din moșia lor, o bucată din pămîntul strămoșilor noștri. Iată că avem o a doua graniță în chiar interiorul Țării! Am spus o a doua și nu a treia, deoarece cu granița de la Nistru, eu personal, nu am nici o treabă.

Aștern pe hîrtie aceste cuvinte la numai o zi după ce bustul marelui Blaga, marelui nedreptățit de fostul regim comunist, a fost smuls, banditește, în puterea nopții, de pe Aleea Clasicilor din Chișinău și dus — nu se știe unde. Eu cred că sinistru operațiune a fost realizată cu autorizație. Un bust aflat la cîteva pași de casa în care locuiesc conducătorii Republicii nu-l poți lua și ascunde în buzunar ca pe un stilou de sub chiar nasul polițiștilor care păzesc cu strășnicie Puterea. Explicația răpirii bustului este, după noi, foarte simplă: Blaga a spart într-un fel cercul scriitorilor moldoveni de pe Aleea Clasicilor. Cu alte cuvinte, a spart zidul limbii "moldovenești", a spart într-un fel granița de la Prut. Iar Puterea de la Chișinău nu poate dormi liniștit dacă nu se învelește cu minciunile ei lingvistice și etnice.

Desigur, nici oficializarea Găgăuziei, nici răpirea bustului nu au vreo legătură cu Druță. Puterea,

după cum bine știi, a binecuvîntat Constituția cu articolul 13 în ea, chiar dacă Ion Druță s-a pronunțat public pentru limba română. Nu pot înțelege defel de ce un scriitor, urmărit ieri și ostracizat de puterea bolșevică, îngăduie azi pe creștet aceeași mîină trădătoare. De ce? Înțelepciunea populară spune că cine cade în apă se prinde și de șarpe. Să fi căzut marele scriitor în vreo bulboană?! De ce se prinde de șarpe?

Al. BANTOȘ: — Vorbiți-ne despre spiritul de sacrificiu.

Gr. VIERU: — Mă uit la ceceni și cred că au fost, cu adevărat, la fel și strămoșii noștri — dacii. Kremlinul imperial își poate înfige steagul pe acoperișul Parlamentului cecen sau chiar pe munții ceceni, dar nu și pe inima cecenă — acolo, pe culmile ei, nu pot ajunge decît cei drepti și viteji.

Mă uit la ceceni și mi se face rușine de mine însumi, de noi. Dacă nu ar fi Ilăscu, aș intra în pămînt de rușine. Mă uit la ceceni și mă gîndesc la ce vor spune urmașii despre noi — că "înaintașii noștri nu ne-au iubit destul de au vărsat așa puțin sînge pentru libertate". Doamne ferește să se înțeleagă că aș dori un război.

Al. BANTOȘ: — Ați putea să dați o definiție gloriei?

Gr. VIERU: — Gloria este o rană. Gloria pe care nu o simți ca pe o rană este ca o podoabă — strălucește, dar nu încălzește.

Al. BANTOȘ: — O glorie se poartă greu pe umeri?

Gr. VIERU: — Foarte greu cînd ești cinstit cu tine însuși și cînd ai și conștiința că gloria de care te bucuri n-o meriți pe deplin.

Al. BANTOȘ: — Cum credeți, ce este invidia?

Gr. VIERU: — Invidia este un animal sterp. Puternic, dar sterp. Oamenii invidioși trebuie compătimiți — sunt cei mai nenorociți oameni din lume, sunt sterpi.

Al. BANTOȘ: — V-a obligat vre-o dată viața să fiți șiret?

Gr. VIERU: — Pe mine nici moartea nu mă poate obliga să fiu șiret.

Al. BANTOȘ: — Știu că aveți și clipe mohorâte. Cum reușiți să vă scuturați de ele?

Gr. VIERU: — Scriind un cântec pentru copii, un cântec de dragoste sau un articol. Ori întâlnindu-mă, la Chișinău, cu Nicolae Sulac, iar la București cu Vasile Blendea, care, prin nesecatul lor umor, îmi înveselesc inima.

Al. BANTOȘ: — Ce vă displăce mai mult la noi?

Gr. VIERU: — La români, adică la noi, nu este exclus că se gîlcevesc și se vînd unii pe alții chiar morții din cimitire. Dacă am fi stăpîniți de tot atîta spirit de disciplină de muncă și morală cîtă vrajbă ne împovărează, am deveni cea mai frumoasă și bogată țară din lume.

Al. BANTOȘ: — Ce părere aveți despre tineretul nostru?

Gr. VIERU: — Am întâlnit tineri minunați. Dar izolați și răzlețiți. Avem niște tineri, iar nu și un tineret. Tineretul nu se vede. Ați auzit cumva de vreo mișcare a studenților care să lupte pentru eliberarea lui Ilașcu? A deschis gura tineretul cînd s-a vîndut către găgăuzi pămîntul strămoșilor noștri? Amintește-ți cum pichetau

mai ieri studenții și profesorii sub ferestrele fostului ministru al Învățămintului Nicolae Mătcaș cerîndu-i majorarea burselor și salariului, ca și cum banii depindeau de el. Bursele au rămas azi aceleași, iar profesorii nu sunt remunerați cu lunile. Ai văzut azi pe cineva să picheteze?! Nu! S-au liniștit. Pentru că s-a liniștit și Puterea, izgonindu-l din post pe incomodul Nicolae Mătcaș. Mare rușine, dragul meu! Îmi pare rău, dar tineretul de azi își va merita ziua de mîine. Iar ea va fi așa cum și-o clădește chiar el — strîmbă.

Al. BANTOȘ: — Cînd ați simțit că sînteți român și că vorbiți românește?

Gr. VIERU: — Cred că am simțit românește de cînd mă știu. Din copilărie mi s-a jilăvit inima ori de cîte ori am auzit un cântec popular românesc. În studenție nu aveam palton. Știi ce mi-am cumpărat atunci pe întîile colaborări poetice? Un aparat de radio la care ascultam Bucureștiul. Ascultam absolut totul, inclusiv buletinul meteorologic. De drag de limbă. Era singura mea bucurie. Dar bucuria nu ținuse mult, pentru că intendentul căminului mi-a confiscat aparatul. Cred că atunci m-a luat KGB-ul la ochi.

Am un unchi la Pererîta la care țin mult — unchiul Petru. I se topește și lui inima după cîntecul românesc. A cîntat în fanfara satului, desființată repede, deoarece cînta melodii de pe vremea românilor... Am fost la Pererîta, acum cîțiva ani cu cineva din București. Fiind la curent cu oficialele noastre ineptii lingvistice, bucureșteanul l-a întrebat cine se

consideră că este: moldovean sau român? Știi ce i-a răspuns unchiul? "Dacă n-am fi români și noi, oare am putea să cântăm atât de frumos?"

Al. BANTOȘ: — Dumnezeuastră, domnule poet, sînteți nu numai un admirator, un mare prețuitor al muzicii, ci și autor de melodii. Cînd și cum ați început a scrie muzică?

Gr. VIERU: — Am crescut într-un mediu muzical. Unele rude de-ale mele, printre care și Dumitru Blajin, au cîntat la diverse instrumente muzicale. După ani și ani, prin '70, auzeam unele versuri pentru copii odată cu melodia. Cred că auzeam melodiile copilăriei mele. Într-un fel al meu, desigur. La început credeam că nu sunt sănătos... Am spus într-o zi, în taină, compozitorilor Tudor Chiriac și Iulia Țibulschi ce se întîmplă cu mine. M-au ascultat și m-au găsit sănătos, prețuind cîntecele mele. Ei bine, din ziua aceea începuse adevărata mea nebunie. Însuflețit și entuziasmat de prețuirea celor doi compozitori, alergam la ei acasă cu fiecare melodie nouă pentru a o "înveșnici" pe hîrtia de note. În drum spre ei, pentru a nu uita melodia, o cîntam pe stradă sau în troleibuz și lumea se uita la mine ca la unul bun de legat... Era destul să-mi iasă cineva în cale, salutîndu-mă, că uitam pe loc cîntecul. Cîte melodii am pierdut!... Într-o zi Tudor s-a apucat să mă învețe notele. Dar s-a lăsat repede de această idee. Mi-a spus că frumusețea melodiilor mele izvorăște din întunericul meu muzical.

Al. BANTOȘ: — Cum văd ochii lui Grigore Vieru poezia basarabeană?

Gr. VIERU: — Din destul balast conjunctural putem scoate niște poeme frumoase din cărțile generației vechi: George Meniuc, Nicolae Costenco, Paul Mihnea, Andrei Lupan, Bogdan Istru, Liviu Deleanu. (Sunt urîte atacurile din presă contra acestuia din urmă, care în anii chirilici a fost singurul poet scriindu-și manuscritele cu litere latine și într-o frumoasă limbă românească.)

Poeme antologice vom găsi și la poeții generației de mijloc: Petru Zadnipru, Valentin Roșca, Aureliu Busuioc.

Sunt mai legat (și este firesc să fie așa) de generația lui Liviu Damian. Cred că nici o antologie a poeziei românești nu poate face abstracție de ea. În generația noastră pînă și cei mai rătăciți sau chiar netrebnicii au har poetic. Păcat că nu grijesc de el.

Minunată generația lui Nicolae Dabija, sub toate aspectele.

Dacă tinerii ar împleti inovațiile poetice cu puținică suferință, cred că ar domina sufletele tuturor iubitorilor de poezie. Îmi place, îndeosebi, Nicolae Popa, tocmai de aceea că reușește să facă acest lucru.

O nouă generație după cea a lui Emil Galaicu-Păun nu s-a conturat încă. Chestia ceea cu optzeciștii, nouăzeciștii este o prostie. Au fost oare douăzeciști și cincizești Blaga și Labiș?!

Al. BANTOȘ: — Ce primează în poezie: forma sau fondul?

Gr. VIERU: — Primează și una și alta. O pasăre nu poate zbura cu o singură aripă. Unii poeți complică prea mult limbajul poetic, probabil, de teamă să nu creadă

cititorul că nu sunt... poeți. Dar, nasul oricât de frumos ar fi, dacă ochii sunt spălăciți, n-ai ce vedea la om.

Al. BANTOȘ: — Scrierea versurilor e unica meserie a Dumneavoastră?

Gr. VIERU: — În afară de a curăți cartofi, poezia e singurul lucru pe care pot să-l fac. Nu cred că aș fi arat mai bine, rămas la coarnele plugului.

Știu că lumea de azi nu prea citește poezie. Știu că lumea nu prea crede în Mîntuitor, dar asta nu mă împiedică să intru în biserică și să mă închin Puterii Divine. Continuu să mîzgălesc hîrtia. Mort este poetul care nu crede în Mîntuire prin cîntec.

Al. BANTOȘ: — Ce cărți preferați?

Gr. VIERU: — Prefer cărțile care sunt frumoase la orice pagină le-ai deschide: Biblia, Proverbele românești, Folclorul poetic românesc, Eminescu, Blaga, Bacovia, Goga, Arghezi, cărțile generației Stănescu. La ele revin mereu. Eu nu citesc trei cărți noi pe săptămînă, eu recitesc trei poeți care mi-s dragi. Și mi-e de ajuns.

Al. BANTOȘ: — Să ne referim la literatura pentru copii.

Gr. VIERU: — Avem un adevărat scriitor pentru copii — pe Spiridon Vangheli. El este unul dintre cei mai importanți scriitori contemporani pentru copii din lume și cel mai de seamă prozator contemporan de limbă română în acest domeniu.

Al. BANTOȘ: — O predilecție permanentă a poetului Gr. Vieru este în ultimul timp **Albinuța**, recent apărută la București într-un

tiraj de masă, dar la care știu că mai continuați să lucrați, revizuiind, redactînd, îmbogățindu-i textul.

Gr. VIERU: — Dragostea mea pururi nouă și pururi trudită pentru **Albinuța** se explică prin dorul meu permanent pentru puritate. Pentru că numai copilăria este curată și cu dreptate. Apoi, doresc să las după mine o carte. Una, dar bună. Și o voi lăsa.

Al. BANTOȘ: — Cartea pe care veți lăsa-o, împreună cu cititorii ei de azi, copiii, va trece pragul anului 2000. Cum ați dori să arate următorul mileniu?

Gr. VIERU: — Fără de războaie. Iar dacă nu se poate fără ele, atunci să le conducă Voia lui Dumnezeu, dar nu voia lui Jirinovski.

Al. BANTOȘ: — Ce ați dori să le spuneți oamenilor în prima zi a următorului mileniu?

Gr. VIERU: — "Ați văzut că nu-i nimic pe lună? Proștilor!"...

**Chișinău — București —
Vatra-Dornei — Bistrița-Năsăud
— Chișinău**

Decembrie 1994

POETUL — ACADEMICIAN

Născut la 14 februarie 1935 în satul Pererîta, situat pe malul stîng al Prutului, în preajma Cernăuților. Părinții — plugari. Rămas fără tată de mic. Școala primară, gimnaziul absolvite în satul natal (1949), școala medie — în orașelul Lipcani (1953). Facultatea de Litere, Institutul Pedagogic “Ion Creangă” din Chișinău, absolvită în 1958.

Debutează cu o plachetă de versuri pentru copii **Alarma**, elogiata de critica pentru copii și îndrăgita de copii. A scris mai mulți ani la rînd numai pentru copii — cărți și cîntece. Este coautorul abecedarului școlar. Autor al abecedarului pentru preșcolari, **Albinuța**, care a înregistrat cel mai mare tiraj în Basarabia. Într-o variantă nouă **Albinuța** a apărut de curînd la Editura Didactică și Pedagogică din București pentru copiii întregii țări, cît și pentru copiii românilor din diasporă. Autor de versuri pentru cîntece. Unele dintre ele — **Eminescu să ne judece**, **Reaprindeți candela**, **Trei culori**, cu muzica marelui dispărut Ion Aldea-Teodorovici — au devenit foarte populare în Basarabia și în România.

Cărțile sale — cele pentru copii și cele pentru maturi — au apărut în mai toate republicile fostei U.R.S.S. La fel, în Franța, Macedonia, Bulgaria.

În România o carte a sa a apărut, pentru prima oară, la Iași, 1981, la editura “Junimea”. În 1984 publică **Izvorul și clipa** în colecția

Cele mai frumoase poezii a editurii “Albatros”, București. **Rădăcina de foc** este o selecție din scrisul poetului, apărută la Editura “Univers”, București.

În vara lui 1989 a efectuat un turneu prin orașele Moldovei — Iași, Suceava, Bacău, Vaslui, Dorohoi, Huși — cu un spectacol literar-muzical susținut de cei mai populari interpreți ai cîntecului de estradă din Basarabia.

În ultimii 4—5 ani își modifică într-un fel formula poetică. Din poet liric devine, silit de împrejurări, un poet tribun. Scrie și tipărește o serie de articole politice și polemice.

Laureat al Premiului de Stat al Republicii Moldova. O monografie, **La izvoare**, despre creația poetului, a fost publicată de criticul literar Mihai Cimpoi. Creația sa poetică a fost apreciată de mari personalități artistice din țară: Constantin Noica, Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Edgar Papu, Adrian Păunescu, D. R. Popescu, Marin Sorescu, Mihai Ungheanu ș.a.

Laureat al diverselor publicații din București.

Membru de onoare (13 noiembrie 1990) și, apoi, membru corespondent (25 martie 1993) al Academiei Române.

Nemuritorii. Academicieni români, “Personalitățile României contemporane”, “Rompres”, București, 1994.

Mihai CIMPOI
Chișinău

AXA LUMII

Grigore Vieru este un poet prin excelență al Mamei și maternității. Mama poetului, concretă, reală, veghetoare și însuflețitoare a spațiului copilăriei care este unul matern, devine Mama Naturii și a Cosmosului, Mumă în genere. Mama va fi naturalizată, după cum, în același sens, natura va fi maternizată; identitatea ontologică se exprimă prin paralelismul perfect dintre mișcările sufletești materne și cele cosmice: "Ușoară, maică, ușoară, / C-ai putea să mergi căl-cînd/ Pe semînțele ce zboară/ Între ceruri și pămînt/ În priviri/ c-un fel de teamă,/ Fericită totuși ești —/ Iarba știe cum te cheamă,/ Steaua știe ce gîndești" (**Făptura mamei**). Mama are capacitatea magică de a repara și a întreține întregul, starea de echilibru a omului și universului: "Această lună lină/ De nu va răsări,/ În locu-i răsări-va/ Lin chipul maică-mi". Maternitatea este eminentamente Neuitare și poezia lui Vieru realizează, în fond, dubla mișcare de înaintare-întoarcere în circuitul, constant reluat, al Amintirii.

Marea Mamă, în jurul căreia gravitează dorințele umanității, e arhetipul principiului structurant al universului ce se prefigurează în zorii omenirii, generînd

cunoscutele figuri mitice: Mama Pîinii, Astarte, Isis, Maya, Magna, Mater, Anaitis, Afrodita, Sybele, Reya, Geya, Demeter, Miriam sau Diana, Ephesia, o multi-mamia, care apare ca o reprezentare iconografică a naturii în formă de femeie care ține un glob pămîntesc, mod de a exprima acțiunea de a ocroti și a alimenta tot ce este viu.

În lirica lui Vieru străvechiul motiv este cultivat pe fecundul sol al tradiției românești, care naște o anume notă specifică a apropierei calde, învăluitoare, intimizatoare și înnemuitoare.

Grigore Vieru este și un poet remarcabil al copilăriei ca stare plenară, ca al doilea univers, creat de copil, adevărat *homo ludens*. Jocul ca atitudine suverană față de real presupune imaginație, simțul metaforicului și al familiarității lucrurilor: copilul lui Vieru, care prefăce curcubeul într-o coardă, are ca date organice atît impulsul de jos, cît și percepția intuitivă a frumosului; el nu mai este o jucărie oarecare, ci parte integrantă a ființei jucătorului. Grație cunoașterii profunde a logicii și psihologiei infantile, Vieru a creat unele din cele mai frumoase versuri pentru copii din poezia românească: "Am găsit în prag un ou,/ Oușorul este nou./ Nou ca roua de sub stele,/ Cald ca gura mamei mele" (**Oul**); "Bate toamna nucile, /Aurește frunzele, Îndulcește merele.../ Ce ești trist, măi greiere?" (**Toamna**). "Suie frunză, urcă ram:"Tare mult de lucru am!" /Trece vale, trece coasta: /"Tare-i scurtă viața asta" (**Furnica**); "Pe ramul verde tace — /O pasăre măiastră,/ Cu drag și cu mirare/ Ascultă limba noastră.// De-ar spune și cuvinte/ Cînd cîntă la

Mi-e dor de vorba-ți caldă,
Mi-e dor de tine, mamă.

fereastră./ Ea le-ar lua, știu bine,
Din limba sfântă-a noastră”
(Frumoasă-i limba noastră).

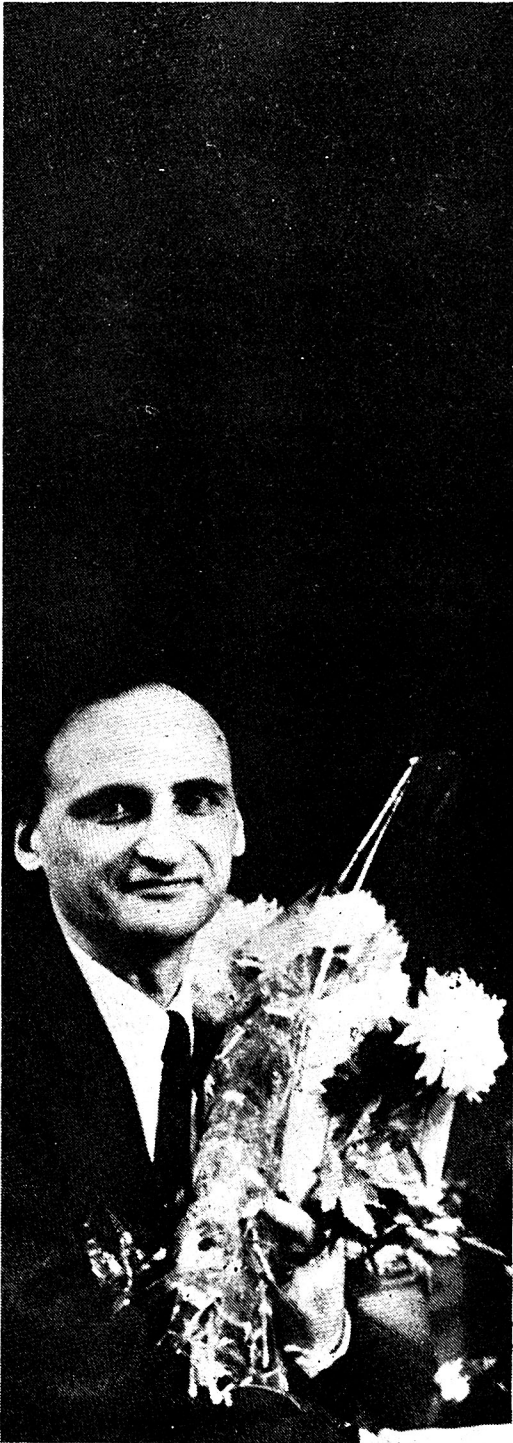
Grigore Vieru reactualizează și dă un farmec original motivului universal și totodată specific-românesc al *copilăriei*, concepută ca *axis* spiritual, ca tărîm al primordiilor și jocului recreator de lume, ca paradis recuperat prin simțul nealterat de “secolul grăbit” al candorilor și frăgezimilor.

Un capitol aparte în creația sa îl constituie poezia de inspirație națională și socială pe linia tradițională Eminescu—Alecsandri—Coșbuc—Mateevici—Goga, poezia — strigăt existențial, oracular — mesianică și înversunat-pamfletară: “Sunt pata cea de sînge, zisa/ Republica Moldovenească/ Ce-n loc să frigă

ucigașul/ Încearcă veșnic să-i zîmbească.// Sunt dorul care zboară peste/ Zăgaz și apă înspumată — / Un fel de tristă libertate/ Cu lacrimi mari încoronată.// Sunt Prutul singur și istoric, /Ghimpată sîrmă îl rănește./ Îl sug de o vecie mare /El de-o vecie izvorăște.// Sunt doina, taina ei, pe care/ Nu poți s-o-năbuși, nici s-o sperii. /Chiar dacă-ar fi acoperită/ cu o mie una de Siberii” (Sunt).

Pe versurile lui Grigore Vieru, structural-cantabile, au fost compuse numeroase cîntece, foarte populare în Basarabia și în întreg spațiul românesc.

(Din *Istoria deschisă a literaturii române din Basarabia* în curs de pregătire)

Fotografie de Mihai POTĂRNICHE

Fănuș NEAGU

CU DRAGOSTE, DIN BUCUREȘTI

Grigore Vieru se cuprinde în inima românilor ca Vîrful cu Dor în lumina Bucegilor, ca mireasma pelinului în cîmpia Bărăganului, ca strugurii în viile Moldovei întregi și ca miraculoasa noapte a colindelor în fereastra copilăriei. Tot timpul inspirat și blînd și plin de furtunile ce domină povestea Nistrului înscriindu-și durerea în Marea Neagră.

În iarna pe care-aș dori-o umblată de sănii de fildeş trase de cerbi albi suie în mine speranța că Grigore Vieru este ursit să-și vadă visul împlinindu-se: adunarea tuturor românilor între hotarele noastre din vechime.

Împlinești 60 de ani, Grigore. Voi închina întru sănătatea ta un vin ager și plin de naivitatea soarelui care ne ține vii. Și-ți mărturisesc că tare mult mi-ar fi plăcut să fiu copil, să-mi sfințesc ochii și mîinile pe abecedarul tău.

Ori de cîte ori mă gîndesc la tine mi se face-n suflet dor de un drum la Humulești, la obcinile Bucovinei, la Ipotești, la Cernăuți și Chișinău.

Nicolae MĂTCAȘ

CARTEA DE CĂPĂȚÎ A CREȘTERII NOASTRE SPIRITUALE

Asemeni marilor săi înaintași Gheorghe Asachi, Ion Heliade Rădulescu, Vasile Alecsandri, Ion Creangă, Mihai Eminescu, Titu Maiorescu, poetul Grigore Vieru este preocupat mereu și de problemele de instruire și educație a tinerilor apărători ai cetății românismului. Înzestrat cu o intuiție și cu un har de pedagog înăscut, calități care-și trag seva din înțelepciunea populară a omului de la coarnele plugului, pedagogul-poet a știut să îmbine în modul cel mai armonios posibil elementele de pedagogie populară autohtonă cu rigorile didacticei clasice și ale celei moderne, **Albinuța** și **Abecedarul** înscriindu-se firesc, alături de **Povătuitorul copiilor** și **Metodă nouă de scriere și citire** ale scriitorului-pedagog humuleștean, **Gramatică românească** de Heliade ș. a., în palmaresul gândirii și practicii pedagogice naționale.

Precum un Gheorghe Asachi a știut, prin "Albina românească" și "Alăuta românească", să le dezvolte compatrioților săi moldoveni conștiința apartenenței la marele trunchi al românismului, tot astfel Grigore Vieru vine prin **Albinuța** sa "moldovenească" să le insuflă copiilor de pe malurile tuturor râurilor românești că vorbesc una și aceeași — și cea mai frumoasă de pe pământ — limbă — limba română și că aparțin unuia și aceluiași — și celui mai ingenios și mai inteligent — neam din lume — poporului român. Prin sentimentele înălțătoare pe care le educă, **Albinuța** trebuie să devină cartea de căpățîi a creșterii noastre spirituale.

CUVÎNTUL CU CHIP DE POET

E greu să întâlnești în carne și oase persoane ale căror nume să fie înscrise în cartea de limba și literatura română. E greu să-ți coboare literatura, iminent, în mijlocul existenței.

Atunci, surprins, îți uiți cuvintele și inutil încerci să mulțumești Cuiva că există cu adevărat, ca ființă, nu numai ca nume în cartea de limba și literatura română.

Ți-ai dori cuvintele cîntec, urlet de bucurie ți-ai dori cuvintele rosinde. Oricum, e mai ușor, uneori, să cînti decît să spui cuvinte.

Uneori, oamenii pe care ți-i închipuiai cu ochii albaștri, au într-adevăr ochii albaștri.

Uneori, cînd imaginile din cartea de limba și literatura română îți păsesc privirile, îți simți cuvintele mute de nerostiri și astfel apoi, ca tinărul necrescut, care nu știe să-ți arate bucuria și admirația în nici un fel, taci.

Dar ți-ai fi vrut cîntec cuvintele, și pentru că Dumnezeu nu te-a făcut pasăre sau vioară, te mulțumești să-ți îngropi în muțenie bucuria de-a îți înființa Cuvîntul cu chip de Poet.

Constantina Maria CATALANO
Liceul "George Coșbuc", clasa XII "c"
Năsăud

P.S. Într-o zi de octombrie ați pășit într-o sală de clasă, în liceul "George Coșbuc". Eram la o lecție de matematică, deși aveam profil filologic. Nimeni nu s-a încumetat să spună nimic atunci. Acum, cineva și-a găsit, într-un fel, cuvintele... Mulțumesc! Mulțumim!

Tudor PALLADI
Chișinău

RAPSOD ȘI SCUTIER AL NEAMULUI

Grigore Vieru a devenit de mult un nume de referință în literatura română modernă. *Taina* (citește: și poezia) care îl apără l-a purtat pe făgașurile neștiute ale cuvintelor în care s-a "îmbrăcat" întru a "diviniza" pământul ce "se urcă pînă-n vârful frunzelor" și întru a spune lucrurilor sfinte pe nume: "albului alb / și negrului negru". Este poate cea mai simplă și cea mai profundă, dar și cea mai anevoioasă totodată cale a devenirii sale poetice și cetățenești.

Fire complexă și mereu dintr-o bucată, personajul său liric străbate pătimaș decenii febrile de activitate creatoare întru iluminarea lăuntrică a conștiinței de sine și de noi. Examenul permanent al culturii și al limbii, al istoriei și al limbajului aforistic, dar și al mării simplități cristaline ca lacrima îl susțin volum după volum toate aparițiile sale editoriale. Neîmpăcarea lirică cu ordinea lucrurilor schimbată, răsturnată, în care se simte însingurat, îl inspiră an de an la crearea de noi universuri pe care le adună sub titluri din care se compune numele său adevărat: *Alarma* (1957), *Muzicuțe* (1958), *La fereastra cu minuni* (1960),

Bună ziua, fulgilor, Făt-Frumos curcubeul și Ce poezie știi tu? (1961), *Cum mi-am învățat băiatul cifrele și numărul*, *Mulțumim pentru pace* (1963), *Ceasornicul pădurii*, *Versuri* (1965), *Poezii de seama voastră* (1967), *Numele tău* (1968), *Duminica cuvintelor* (1969) *Trei iezi*, *Codrule, codruțule* (1970), *Aproape* (1974), *Mama* (1975), *Versuri*, *Un verde ne vede* (1976), *Albinuța* (1979, 1994), *Fiindcă iubesc* (1980), *Izvorul și clipa* (1981), *Poezii*, *Taina care mă apără* (1983), *Scrieri alese* (1984), *Cel care sunt*, *culegerile de cîntece* *Să crești mare și Poftim de intrați* (1987), *Mama*, *Rădăcina de foc* (1988), *Curățirea fîntînii* (1993), *antologiile Cîntec din frunză* (1965), *De dragoste* (1975, 1978), *Mama*, *graiul* (1981) și altele.

O viață de om Grigore Vieru servește cu dăruire și dezinteresat poezia și cîntecul pentru și despre copii, poezia lirică și meditativă, cetățenească, cîntecul de estradă, eseul, articolul, medalionul, luările de cuvînt în presă și la radio, la televiziune, literatura în genere și cultura scrisului, trăind la propriu și la figurat numai din el și din cuvînt. Cultivînd deopotrivă de inspirat versul tradițional, clasic, eufonic, și cel modern, poetul transplantează în materia acestora întreaga gamă de culori și de ritmuri, întreg efortul său de gînduri și idei, de asociații și imagini venind din mutațiile adînci ale eului și conturînd dincolo de albăstrimea limpede a cuvintelor un mod al său de a fi: lirismul vierean care "își moaie pana în aurul Luceafărului". "Roua rourată" a poeziei lui reflectă viu și impresionant, irepetabil și

măreț cele mai mari taine ale creației sale care sînt Patria, Mama, Iubita. Creația lui Grigore Vieru are un aer al ei ozonat, mereu proaspăt și întremător ca după ploaie. (Cei care-l admiră cu adevărat vor sesiza indiscutabil acest detaliu și totodată dedesubtul luminos al motivului ploii, destul de frecvent în scrisul său.) Confundarea dialectică a elementelor biografice cu cele general-umane își au sorgintea organic legată de natura poetului, de "conștiința sa afectivă". Poetul este un mare prețuitor al creației populare, din care soarbe lumină și profunzimi de cleștar, pe care, la rîndu-i, le imprimă direct sau indirect versurilor sale, măiestrit cizelate, îmbinînd de minune ideea și imaginea, noțiunea și sunetul, melodia și dispoziția, starea de spirit, deschiderea deplină spre comunicare intimă și creatoare. "Haosul neprogramat și năvalnic al combustiei interne și ordinea ideatică a comunicării preaplinului" la el se contopesc într-un torent unic, viu și molipsitor, ceea ce-i face poezia dinamică.

Meditația senină și tînguioasă, plină de tristețe uneori, sentențioasă, proverbială alteori (cum este în *Poeme din bătrîni*, de exemplu), alimentează aproape întreg palmaresul creației poetice vierene. Grigore Vieru a cîntat într-un fel al său icoanele credințelor noastre (țara, neamul, mama, graiul, cîntecul, munca, dorul, dragostea, copilul, viața), ceea ce-l apropie de inima, de simțirea și de gîndirea contemporanilor. N-a scris poeme despre "traul luminos" de ocupație de odinioară. A spus întotdeauna ce gîndește, cine este și cum este. A fost întotdeauna egal cu sine, aidoma "clipei" și

"izvorului". A luptat deschis pentru adevărul istoric, pentru limbă, cultură. Anii de la urmă sunt martori fideli ai ființării sale în faptă și în cuvînt.

Mare artist plastic, poetul pune stăpînire deplină pe simțirea și pe cugetul cititorului. Poezia sa cere din partea lectorului participare intensă. Vom menționa în acest sens poemele despre Patrie, despre mamă (aici el este de neîntrecut, poate, unical) și despre iubită — triumghiul sacru al temelor sale majore și al universurilor ideatice (*Casa mea, Dar mai întîi, Transplantare, Pădure, verde pădure, Joc de familie, Cîntecul mamei, Tu, Sorcova după război, Mamei* (Lui Vladimir Beșleagă), *Unde fugim de-acasă, Mică baladă, Pămîntule, Dor de ploaie, Sub stele trece apa, Cîntec de femeie* etc., etc.). Celebrînd chipul sfînt al mamei sau al Patriei, virtuțile umane milenare, înaintașii sau oamenii de cultură, de mare probitate civică, ai neamului, Grigore Vieru încearcă, indirect firește, o pedagogie lirică întru "întoarcerea noastră la izvoare". De aici și poezia "legămintelor" lui esențiale și sacre. Se poate vorbi nu numai de o cultură a atmosferei lirice, dar și de o vădită înnoire a limbajului poetic. Poezia lui, "cînstind clipa ce i-i dată" și "lacrima", se impune printr-un mesaj sincer și luminos, esențializat și sacralizat substanțialmente. El "își clădește o lirică traicică sub cupola adevărului". "Poezia lui Grigore Vieru este și o lecție pentru mai tinerii creatori de azi care se avîntă prin prerii nevăzute niciodată, fără a reuși să miște o frunză din sensibilitatea noastră. Singura tresărire valabilă este cea

pe care ți-o poate da bătaia inimii, iar aceasta nu răspunde decât la sunetul cules din procesul vieții” (Marin Sorescu). Multe dintre poemele vierene sînt “capodopere” (Ioan Alexandru), au valoare universală, general-umană și modernă. În acest termen se înscriu atît unele dintre piesele citate, cît și multe altele, asupra cărora cititorul va medita îndelung precum asupra unui tablou (**Către plugar, Femeia, Strigăt șoptit, Tu, Cîntec de femeie, Despre fericire, Imn globului pămîntesc, Albina, Dor de mamă, Graiul, În limba ta, Doina** (Lui Vasile Alecsandri) etc.). Or, nu puține dintre poemele lui Grigore Vieru, prin caracterul lor imnic sau baladesc, întotdeauna unitar, prin sobrietatea limbajului și prin densitatea cristalină a imaginilor, a universului ideatic, atitudinal, de sacru “legămînt”, se înscriu în aria largă a poeziei moderne, pline de vitalitate și rigoare estetică proprie, individuală, proaspătă și originală, comunicativă.

Unul dintre cei mai rodnici, adevărat rapsod și scutier de nădejde al graiului, al limbii, al istoriei și al culturii, poetul Grigore Vieru este un creator complex și un adevărat ctitor de comori nepereche. Așa se face că “taina rădăcinii de foc”, a trăirii și a inspirației se transformă indirect în “clipa izvorului” care este menit să stingă setea pustiului din noi, să întroneze lumina, iluminarea dinăuntru, dăruirea și participarea la opera de creare a binelui și a frumosului: “Clipă este un grăunte,/ Clipă-i floarea dintr-un pom.// Două clipe, mai rotunde,/ Sunt privirile la om.// Luminos învîlmășite/ Curg pe ramuri albe flori./ Tineri și roșcați în spice / Se

ciocnesc grăunții goi.// Între boabele de poamă / Se înghesuie o stea.../ Dar încape tot pustiul / Între clipa ta și-a mea...” (**Clipe**).

Adevărurile spuse odinioară despre creația lui Grigore Vieru de criticul Mihai Cimpoi rămîn și astăzi în picioare: “Atît în poezia pentru cei mici, cît și în poezia pentru maturi Grigore Vieru este ingenuu fără a fi simplist, este filozofic fără a fi didactic, este profund liric fără a fi sentimental”. Este meritul deosebit al unui “creator complex” care-și are “taina” “rădăcinii sale de foc”, “taina” care-i apără “izvorul și clipa” și pe care, prin cîntecele sale, mereu le reînnoiește. Grigore Vieru nu are concurenți în peisajul literaturii noastre pentru copii, precum nu are nici în acel al liricii, pentru că “plugul său de aur” a arat dîstul de adînc și într-un ogor și-n altul. Mesajul estetic al poeziei lui Grigore Vieru este mesajul de duminică al “liricii esențelor” (M. Sorescu), care, dincolo de timpul său interior inconfundabil nu numai în peisajul liricii românești, dar și în cel universal, este unul dintre marii reprezentanți ai scrisului din acest secol, unul dintre clasicii lui contemporani și moderni.

Rîvna dumnezeiască și dăruirea dezinteresată, cîntecele bucuriei și ale durerilor neamului, dezinvoltura imnurilor solare și a medalioanelor profunde — toate izvorăsc din aceeași stare de creație, de clipă și de veșnicie, amestecate dialectic cu viața și cu dorul, cu speranța și cu aspirația. Dialogul cu moartea tot din acest izvor ia naștere: “Nu am, moarte, cu tine nimic,/ Eu nici măcar nu te urăsc./ Vei fi mare tu, eu voi fi mic./ Dar numai din propria-mi viață trăiesc./

Grigore Vieru: 60 de ani

/Nu frică, nu teamă —/ Milă de tine mi-i,/ Că n-ai avut niciodată mamă,/ Că n-ai avut niciodată copii”. “...Grigore Vieru, pare-se, are un singur erou, un singur idol, un singur chip, care îi străpunge creația dintr-un capăt în altul. Acest chip stă scufundat în contextul versurilor ca un aisberg în valurile mării, și numai rar când, rar pentru cine apare de sub valuri cu o creastă, cu o frunte nouă. Versurile lui vin fierbinți, palpitând pînă la ultima virgulă, vin să strecoare în sufletul cititorului un fior de dragoste și sfințenie pentru pămîntul natal. În asta își vede Grigore Vieru sarcina lui scriitoricească și aceasta este valoarea artistică, valoarea cetățenească a versurilor sale”, scria încă în 1968 în prefața la volumul de poeme vierene **Numele tău** Ion Druță. De atunci încoace poemele sale lucrează activ la rodnicia solului nostru spiritual. Poemele sale “muncesc în miezul limbii”. Poezia lui ne face “să înțelegem nu cuvîntul, dar sugestia și taina sa”. “Fericit poetul a cărui cîntare nu bogat, ci liber de-atîtea îl face”. Cu cît cîntă, cu-atîta este, de vreme ce i-i frică de golul dintre poezii. Deoarece “poezia trebuie să rușineze sufletul sărac”.

Secolul al douăzecilea ne-a dat cîteva mari figuri literare care fac gloria românilor moldoveni: Alexei Mateevici, Constantin Stere, Ion Druță și Grigore Vieru, “plugul de aur” al cărora a arat, ară și mereu va ara și “pe arșiță” în conștiința noastră de neam, cît va fi să dăinuie cuvîntul în care am fost și sîntem “îmbrăcați”. Ei sînt solia neamului în marea eternitate universală a cuvîntului scris. Nu întîmplător Grigore Vieru zice:

“Duminica mea este rîndul pe care-l scriu”. La el totul este esențial. De aici și catrenul care încoronează cel mai bine portretul său de creație, efigia lui spirituală, “clipa” “rădăcinii de foc” a propriului “izvor”: “...Noros ori clar ca o amiază, / Eu sînt poetu-acestui neam / Și-atunci cînd lira îmi vibrează, / Și-atunci cînd cîntece nu am”. Numele poetului care bătea **Alarma** la porțile poeziei acum aproape patru decenii este astăzi unul dintre numele ei de glorie.

Mihail VLAD
Tîrgoviște

MIORITICĂ

poetului
Grigore Vieru

*Noi nu avem alte neamuți
În cezuzi,
Decît un cioban
Cu tuzmă de stele
Care le mîină
Nemuzirea
Peste moazte...*

Vasile VASILACHE
Chișinău

NEOGOITUL GRIGORE

Grigore Vieru, frământatul...
Luați aminte la ființa lui, la făptură, la chipul lui: e tăcut și cu ochii plecați între lume. Doar când și când i se înfioară buza de sus, deșteale mîinii drepte, să zici, e un viorist pe care arcușul și strunele nu îl încap. Alteori, i se învoburează pleata, îi zvîcnesc nările. Vă înșelați, curînd izbucni-va năvalnic, aidoma celui cabaliero din cîmpia La Manchei, la vederea înnebunitoare a fantomaticilor mori de pe culmi. Țasta e Grigore Vieru: un nerv dezgolit.

Mai tînăr cîndva, eram tentat să-l asemui mimozaceelor, acestea aromesc văzduhul cînd cu flori galbene, cînd cu altele albe. Pe atunci se vădea poetul pur, era vremea poeziilor din *Alarma*. Senzitivitatea civică de abia că înmugurea în el. Avea conștiința neamului, însă o turna în vers ingenuu — icoana mamei și a iubitei îi podobea volumele de poezie, alegoric și durut. Ferească-te Domnul să-i fi atins idolul, cîntul și crezul *Doinei*. Odată, în casa mea, în prezența lui Grigore cineva a zis ceva de Eminescu. Cam niște cuvinte din cele ce a spus și Tho-

mas Mann despre Goethe, cum că pontiful din Weimar ar fi luat cu el în cosciug și literatura germană, pe un secol înainte. Ei bine, în zilele noastre bărbații nu se mai provoacă la duel, în schimb s-a iscat mare zaveră în lumea literelor locale — iconoclastul cît pe ce să fie răstignit: cum așa să-l ne-înălți pe Eminescu, cînd el ne-a durat și ne ține împreună!...

Acum, ce să zicem, Grigore, la acest *sessanta ani* — să surîdem? Ori să ne felicităm că versul tău a iscat pianole printre mulți atîția?!

Am mai citit cîndva un triptic de nume cu genericul "Poeți sovietici", publicat în "*Secolul XX*". Aceștia erau Voznesenski, Evtuşenko și Vieru. Ți-am mărturisit tot atunci, Grigore: "Pus între aceștia, frate-meu, te-am înțeles și mi te-am lămurit întocmai acel ce ești! Bat în tine vîntoase ilustre: Eminescu și Blaga".

Sinceritatea mea l-a albit la față. A tras adînc aer în piept — avea ceva într-însul de mieluşel. Mi-am și amintit pe loc o înțelepciune chineză: "Echitatea este miel-peste-eu. Adică miel peste cuvînt". Grigore a dumicat o tăcere lungă și albă, apoi a rostit:

— Vasile, asta mi-a spus-o și Nichita...

Credeți-mă, m-am simțit flatat eu, nu Grigore. El a rămas mai departe "miel-peste-cuvînt".

Întrebați-mă, de ce mă înghesui în digresiuni alegorico-lirice? Doar începusem cu o

propoziție de eseu: "Grigore Vieru, frământatul..." Păi, tocmai că ăsta e dînsul — neogoitul în poezie și în unitate diversificată. Multe și felurite au fost ispitele ce l-au pîndit și l-au furat uneori pe Grigore Vieru de la sînul poeziei. Doamne, cîte și căror alte sirene nu a fost el captiv? Oare nu a compus el melodii pe propriile sale versuri? Nu a fost și nu este el autor de manuale? Nu a fost el și deputat al moldovenilor dintre Prut și Nistru, în Palatul Kremlinului? Nu el a fost oare și acela care a îmbunat masele de oameni revoltați, care cereau capul unui ministru, întocmai ca pe cel al lui Moțoc? Nu este el astăzi și pamfletistul dezordinii socio-politice și culturale dintre cele ale noastre două pîraie?

Să zic și eu cum zicea un poet-țăran, trecut în lumea celor drepți: ÎL INDIVIDIEZ PE GRIGORE VIERU. Repet: *il individiez...* Poezia l-a durat pînă în *sessanta ani*, vorba italianului, un neobosit. Rămîină-i, implor, hărnicia, neastîmpărul cuirasă, întocmai ca și la "Țestoasa" — sculptură de pomină.

Leonida LARI

E MAGUL

Lui Gr.VIERU

*În brazii, în dulcea pulbere
de lună,
Pe urmele lăsate-acum o clipă,
Eliberat, ca după o furtună,
Astralul chip al lui se înfițipă.*

*Țremuzător pe Țizele de iarbă,
De neatîns ca tot ce e visate,
Se prăbușește-ncet și ca o oarbă
Doar umbra-i se mai
zbuciumă-n căzare.*

*Nu-l arde, Doamne, poate
că anume
Aici, în astă clipă ni se-arată
Ceva din tine călător prin lume
De-atîtea ozi și parcă
niciodată.*

*E magul... Cine-az mai putea
să cheme
Acea putere tainică-n cuvinte
Și să se ducă-așa, din vreme-n
vreme,
Și că-a muzit să nu mai țină
minte?*

Ana BANTOȘ
Chișinău

POET AL CANDORILOR

Poeții șaizeciști, deschizători de noi orizonturi în literatura basarabeană postbelică, se apropie treptat de venerabila vîrstă de șaizeci de ani, sfidînd parcă imaginea unui anume "bătrîn poet" trecînd pe străzile Chișinăului, imagine care, evocată în stil sentimental — ironic minulescian — de către Aureliu Busuioc, crea iluzia unui scut în fața lui Cronos. Copii ai anilor treizeci — așa s-au autocaracterizat ei înșiși. Iar Grigore Vieru a evidențiat trăsătura distinctivă lor: "Fac parte din cea mai dramatică generație, generația care l-a cunoscut pe Eminescu abia la facultate". Dar care a menținut nestinsă flacăra cuvîntului românesc pe această "margine a vuindelor fruntarii", vorba lui Liviu Damian, căutînd mereu "cuvîntul de antracit", călit "de vreme și de tăceri/ de rezistență...". Poeților din această, mai curînd, promoție literară nu le-au lipsit tentativele de modernizare a expresiei literare, de acumulare a culturii. Ion Vatamanu sau Victor Teleucă, de exemplu, au făcut numeroase traduceri. Nu trebuie să uităm de

implicarea dezagregantă a aspectului ideologic, din care motiv orice aspirant la gloria literelor putea fi scos ușor pe linie moartă. Tendința de consolidare a șaizeciștilor vine și de aici. Or, consolidarea într-un spirit sănătos, neputînd fi declarată de la tribună, ținea de subtextul poeziei, al motivelor poetice, al expresiei, transferate cel mai ades în spațiul folcloric, singurul bun comun ce nu putea fi suspectat. Deși în sfera muzicii anumite specii, precum doina, balada, cîntecul bătrînesc, totuși au fost expulzate din repertoriul cîntăreților. În aceste împrejurări e manifestă atitudinea instinctivă de autoapărare, pe care Lucian Blaga o numea "boicot al istoriei".

În poezie inițiativa retragerii într-o existență sufletească de tip organic îi aparține lui Grigore Vieru, neîntrecutul poet al candorilor sufletești. Simplitatea din creația sa pentru copii și pentru adulți se explică în primul rînd prin nevoia de firesc în artă și prin necesitatea de a combate falsul. Bucuria vieții simple și oneste din poemele lui Grigore Vieru, opusă fastului cotidian al epocii, la fel ca și nostalgia continuității neamului exprimată în poezia lui Damian, converg din apriga dorință de a nu trăda sentimentul românesc al ființei.

Grigore Vieru a înfruntat lumea ideologizată la maximum situat în universul propriei mitologii, din ea făcînd parte Mama, copilul, iubita, albina,

Steaua de vineri, toate izvorâte din protestul nedeclarat împotriva desființării mitului. Și astfel se explică menținerea sa în albia stilistică a culturii populare, definită de către Lucian Blaga drept condiție *sine qua non* a culturii majore. Cunoașterea vieții de către autorul **Rădăcinii de foc** are loc prin prisma unei profunde intuiții populare, poetul recurgând în poezie la imagini ce înlesnesc și simplifică perceperea unor probleme complexe cum sînt cea a sensului vieții și cea a trecerii timpului. Regăsirea omului are loc sub semnul unui viguros vitalism, autorul dînd preferință unui anotimp din care viața îi apare nesfîrșită: cel al iubirii. Duetul îndrăgostiților este *unit* prin nețărmurita dragoste de viață exprimată printr-un *belșug* de nuanțe lirice. În poezia sa de dragoste femeia e raportată mereu la chipul mamei, aceasta din urmă impulsionînd conștientizarea începutului și sfîrșitului vieții pe pămînt. Se desprinde pe de o parte pornirea dionisiacă spre frenetismul vieții, iar pe de alta — ascetismul, exprimat și în atitudinea spiritualizată față de belșugul sacru.

Poet care a fost întotdeauna departe de politică, declarînd cu ani în urmă: "Cea mai dulce politică/ Pe care o salutăm/ E această duminică/ În care ne sărutăm", după ce a lansat mai multe cărți de poezii lirice care i-au confirmat talentul" (**Numele tău**, 1968, **Approape**, 1974, **Steaua de vineri**, **Taina care mă apără**, 1983, **Cel**

care sînt, 1987), în perioada de furtună cumplită pe meleagul său, Grigore Vieru, cu riscul de a fi învinuit de trădare a artei, se situează pe baricade în lupta pentru emanciparea românilor din Basarabia. Opțiunea, de fapt, confirmă singurul adevăr: poetul nu și-a putut concepe versurile — cele de azi ca și cele de ieri — altfel decît în strînsă legătură cu destinul poporului său.

Revolta metafizică, pregătind libertatea gîndirii compatrioților săi, la momentul oportun s-a revărsat într-un șuvoi de energii vitale pe potruva spiritului maselor scoase (pentru scurt timp!) din inerția basarabeană. În calea vînturilor amenințînd ființa neamului său în Basarabia, creația lui Grigore Vieru se înalță asemeni unui munte, apărînd-o.

Astăzi, în fața tumultului de ghiocei ce i s-au năpustit la tîmple, Poetul stă mirat ca și în fața noianului de fulgi asaltînd Carpații, pe care, ironia soartei, i-a văzut pentru prima oară pe timp de iarnă abia acum, în pragul senectuții.

Nu putem să nu-i dăm dreptate Poetului și Naturii: Nimic nu poate întrece măreția Muntelui în plină ninsoare!

Grigore VIERU

AFORISME

☒ Sunt ochii mării frumoși, dar mergem după apă la izvor.

☒ Cea mai veche carte din lume este o mamă, cea mai frumoasă carte din lume este o mamă.

☒ Omul fără casă merge fără grijă la război, dar se și predă la fel.

☒ Copilul dacă a ascuns pîinea, căutați-o în cuibul rîndunicii.

☒ Ceea ce am promis unui copil sau mamei, să nu fie mai departe de mîinile noastre.

☒ Nu se poate ca tu să fi ajuns seara acasă la prunci, iar fericirea să fi rămas în urmă.

☒ Nu cunosc un dar mai mare din partea unui musafir străin decît acela de a-mi elogia Țara în limba casei mele.

☒ Nici un grai nu este mai mare decît Patria, nici un grai nu este mai mic decît istoria Patriei.

☒ O singură dimineață între păsările Patriei face mai mult decît întreaga muzică italiană.

☒ Este nedrept să înveți copilul să moară pentru Patrie, înainte de a-l fi învățat cum să trăiască pentru ea.

☒ Patria este ca un copil: dacă uiți de ea, poate să plece de acasă.

☒ Gloria fără Patrie este ca frumusețea femeii: dacă uiți de ea, poate să plece de acasă.

☒ Ușor rătăcești în țara ce nu încapă în jurul unei singure pîini.

☒ E bine să învețe un popor

de la altul, nu e bine să învețe un popor pe altul.

☒ Frumusețe obraznică, dacă exceptăm omul, nu vom întîlni în natură.

☒ Înstrăinîndu-ne de Natură, ne înstrăinăm de Patrie. Patria poate trăi fără pîlcurile de ghiocel, dar amintirile despre ea nu vor fi atîtea.

☒ Un om, în cuprinderea armonioasă și zvîcnitoare a Universului, nu este nici mai bun și nici mai frumos decît un pom înflorit.

☒ Femeia și cartea trebuiesc citite și admirate de unul singur, în tăcere.

☒ Onoarea merge desculță prin tăciunii aprinși fără să-i pese dacă lasă ori nu urme.

☒ A fi zilnic frumos și simplu — ce trudă!

☒ Bicisnicul este de obicei sau prea modest, sau prea obraznic.

☒ Omul, dacă vrea, își trage coarnele, ca melcul.

☒ Cum să-ți întind mîna cînd mi-ai bătut-o în cuie?!

☒ Sunt bun în măsura în care mi-o îngăduie răul din jur.

☒ Nu mi-ai spart cerul din fereastră odată cu geamul.

☒ Din partea din care mi-au scos un ochi mi-au adus mireasă nouă.

☒ Sunt indivizi care nu dorm liniștit decît pe căpătîi umplut cu pene smulse din aripile privighetorii.

☒ Ferească sfîntul să aibă șarpele aripi ca privighetoarea!

☒ Viermelui, chiar dacă nu strică sămînța din măr, tot îi place să șadă alături de ea!

☒ După ce că i-am dus în cîrcă, mai aștern și masa pe spatele meu.

✂ Nu pot suferi musafirul din vârful cireșului meu.

✂ Bezna are o singură culoare, lumina — o mie.

✂ Lacrima nu este altceva decât sarea ce păstrează nealterată frumusețea omului.

✂ Mi-au măsurat înții grădina, apoi icoana, iar la urmă și lacrima.

✂ Sunt mai trist decât par și par mai sătul decât sunt.

✂ Nu există singurătate în care n-ar mai exista cineva.

✂ Înaintea celui care seamănă să meargă numai semințele.

✂ Mirarea e un dar, ca și ochii frumoși.

✂ Competiția fără tovarășia culturii obrăznicește inima.

✂ Zboară cu treabă prin spații niște farfurii, iar unii și-au pregătit lingura.

✂ Răbdarea îndelungată se preschimbă în lene.

✂ Bolovanul pretinde moștenire pământului de sub el.

✂ Zavistnicul pînă și ochii din cap ți-i numără.

✂ Dorința deșartă nu păgubește țara, dar nici n-o ajută.

✂ Nu poate sări îndărăt întunericul peste creasta cocoșului ce a cîntat zorilor.

✂ Nimic nu supără mai tare pe om ca muzica merelor vecine căzînd pe acoperișul său.

✂ Nu există un cititor mai sîrguincios ca literatul pizmuitor.

✂ Omul care, săpînd fîntîna, dă de aur poate să rămînă însetat.

✂ Poate fi mutat Nistrul din albia lui, dar nu și Ilie Ilașcu din credința sa din piept.

✂ Îmi gust propria moarte cu lingurița ca pe-o dulceată.

✂ Uneori plînge și dracul, dar scuipîndu-ne în ochi lacrima ca pe niște coji de semințe prăjite.

✂ Un tînăr este cu adevărat mare și frumos nu atunci cînd un bătrîn îl urăște, denigrîndu-l, ci atunci cînd îi fură o metaforă.

✂ Plăcerea de a vinde pe cineva este pentru unii mai puternică decât ispita arginților.

✂ Dacă lacrima din ochii artistului este singura nădejde a poporului, poporul acela e mort.

✂ Poți fi tînăr pînă la capătul vieții, dar nu poți fi bătrîn de la bun început.

✂ Împăratul poate face și cîte o greșeală gramaticală, dacă nu o preschimbă în lege.

✂ A căzut de pe cruce pentru că nu era bătut în cuie.

✂ La români nu se știe dacă nu se pîrăsc și nu se gîlcevesc între ei și morții din cimitir.

✂ Unii se vor legănați și în sicriu.

✂ Nu-mi amintesc leagănul, dar simt căldura lui.

✂ Dacă poți face orice cu noaptea ta: să dormi liniștit ori să compui un cîntec, atunci ești un om liber.

✂ Poezia, săraca, țese, dar se întolește proza.

✂ Nimeni nu poate judeca soarele că se amestecă în treburile nopții.

✂ Pămîntul nu suferă să strălucească multă vreme în gura omului aurul care i-a fost răpit.

✂ Poetul nu schimbă lumea, dar nici lumea — Poetul.

✂ Frumoasă ar fi mustața cazacului, dacă n-ar atîrna peste gardul vecinului.

✂ Toate zilele săptămînii curg în cîntecul unui clopot dumincal.

Petru ȚARANU
Vatra Dornei

ITINERARE DORNENE ȘI NĂSĂUDENE

Descinderea poetului Grigore VIERU în destinul Dornelor contemporane a fost nu numai o surpriză, ci și o reconfirmare a personalității sale de tribun pe altarul cauzei naționale. Tonalitatea peisajului dornean din acel de neuitat sfârșit de septembrie era tot atât de primitoare ca și urbea ce părea o pasăre albă, cu aripile larg deschise în zboru-i milenar spre frumusețile de basm ale locurilor străjuite de munți cu creste dantelate. Zorii de ziună abia spărseseră tăcerea unei nopți de taină. Pe peronul gării, de jur împrejur, liniște, o liniște înmiresmată cu țăriile ozonice ale aerului de Dorna. Cerul, de un albastru intens, părea mai mult adânc decât înalt. Un firicel de vânt se înfiora prin lumea frunzelor căzute tîrziu întru neființa vremelniceii lor. Un fluierat prelung își stinse ecoul în mărginirea și nemărginirea codrilor de brad. Uvertura trenului de București își încheia acordurile finale în gara Vatra Dornei-Băi. Se părea că și timpul se oprise în loc pentru o clipă. Aveam impresia că în atmosfera pură a dimineții de toamnă plutea semnificația conceptelor legii celui tare de virtute... La scara vagonului, poetul de cuget și de simțire românească,

Grigore Vieru, sorbea cu nesaț din poculul de ozon al brizei de munte cu arome de rășini și de înalțimi. O ținută statuară, olimpiană: fruntea înaltă, ochii mari, sfredelitori, adînc deschiși în aura pură a universului dornean, păreau două văpăi ce frîngeau puterea nopții. Era trist și era vesel. Fiorul său grav interiorizat, răscolit de atîtea neliniști și vicisitudini, s-a racordat din primele clipe la lumea Dornelor de azi și de odinioară. Stăpînit de satisfacția șanseii de a se afla la polul unui meridian de la frontiera sufletului său, Grigore Vieru își înscrie primii pași ai călătoriei la Vatra Dornei pe urmele *Luceafărului poeziei românești*. Redescoperind relații testamentare dintr-un cîmp metaforic preferat, poetul basarabean este răscolit de un spectacol emoțional cu valența unei dimensiuni bine definite în viziunea eminesciană: *Din Boian la Vatra Dornii...*

A doua zi, pe maiestosul turn al primăriei orașului, se desfășurau în vînt drapelele celor șaisprezece țări participante la Simpozionul internațional *Limba română — mijloc de comunicare*. Sosind la Vatra Dornei pe o altă rută, ziariștii basarabeni Alexandru Bantoș și Vasile Spinei întregesc delegația moldoveană care se bucură de statutul de invitat de onoare la acest for de nobilă semnificație prin tema abordată. De la tribună se părea că Grigore Vieru privea zarea și tainele de dincolo de ea. În aplauze mesajul ascuns sau disimulat al discursului său învăluie *Sala florentină* din Palatul primăriei și, de aici, se rostogolește pe calea undelor peste mări și țări. Molcomă și armonioasă, tunătoare uneori, vocea poetului își vibra emoția orchestrînd un

echilibru rostuit cu solemnitate și ironie, cu o gravitate risipită în unda de liniște și de neliniște a neamului din matca granițelor firești. Versul său, un argument și o alternativă la discurs, izvora din trăirea egal implicată în lupta pentru unitate de limbă și spirit românesc, cu detașare în eterul metaforic al unui univers de certă estetică poetică. În complicata țesătură lirică a mesajelor din poemele sale esența era susținută de simboluri și, la rîndu-le, simbolurile se zămisleau din esență. Discursul lui Grigore Vieru părea o unduire de ape ce afluiuau învolburate spre matca lor milenară, lamura sensului lor istoric revitalizînd, călînd și întinerînd. Trecînd degajat de la vers la proză și invers, poetul lăsa impresia unui vulcan cu erupții intermitente și de proporții, el rezolva o gramatică a discrepantei dintre aparența și esența evoluției unei lumi privite în interconexiunea și interdependența sa, o lume a sfîrșitului de secol și de mileniu. În aceste momente Grigore Vieru argumenta convingător că centrul universului se află în spațiul carpato-nistreano-danubiano-pontic.

A doua zi itinerarul cărturarilor basarabeni se circumscrie axului lăuntric și contemplativ al zilei de duminică, o duminică binecuvîntată cu grația divină a toamnei dornene. După ce lăsăm în grija tutelară a vremii drumurile de zbucium ale Vitoriei Lipan și zodia liniștii din Liniștea, poposim pentru cîteva clipe cu dimensiuni de veac la catedrala din vatra panacilor de demult. Sensul tonic al stilului arhitectural, de sorginte neobizantină, se etalează fără egal sub cumpăna dăinuirii și statorniceii întru dreapta credință și curăția

românului dintotdeauna. Sobră și monumentală, catedrala impresionează prin poziția sa dominantă, prin irezistibila atracție a frescelor, sculpturilor și obiectelor de cult. Urcăm apoi pe sensurile pitorescului dornean pînă în aura de legendă a *Schitului Piatra Tăieturii*. Muntele ne primește sub generosul semn al înălțimilor străfulgerate de ecouri slobozite din dangăt de clopot. De aici, de la aproape două mii de metri altitudine, aveam senzația nemărginirii, o nemărginire pierdută în somnul de vrajă al văzduhului dornean. Părintele stareț, Antonie, ne dezvăluie, în cuvinte domoale, enigmaticele conexiuni ale relației pămînt—om—cosmos. Destinul de solitară nevoie de la Piatra Tăieturii n-a constituit un pionierat, ci o treaptă a evoluției și neconținării sihastrice din Dorne. Nevoirea monahală de pe *Dealul Liniștii* a existat în strînsă relație cu marile tradiții ale Călimanilor și Voroneșului, cu neprihănirea valorilor spirituale ale schivniciei neadormitului rugător în necurmată veghe — Daniil Sihastru. De pe coama prelungă a culmilor țesute în irizări de forme și culori "Volga" șerpuieste spre taina vetrei de sat. Aici impresiile se risipesc în confortul camerelor de un alb imaculat ale îmbietorului han de la Panaci. Aurel Ungureanu își rostuiește vocația de abil amfitrion cu argumente susținute de fapte. Rodica își dorește și reușește să fie o Ancuță de inspirație sadoveniană. Rețetele dornene și aroma băuturilor oferite reprezintă tot atîtea argumente ale ospitalității acestui plai. Despărțiri... regrete... amintiri...

În zilele următoare ne purtăm pașii din lumea dorului de Dorne în cea a Năsăudului de peste munți.

Facem un prim popas în spațiul fără vîrstă și de proprie reflecție al Tihuței. La picioarele noastre brîndușe, multe brîndușe de toamnă, și tranșee năpădite de ierburi și de uitare. De jur împrejur munții se pierd în hăul nemărginitelor zări. Lumina țîșnește din desimea ei. De aici răsăritul în soare pare un potop de lumină, un miracol fără de anotimpuri. Din baia mirificelor irizări natura se proiectează în liniștea și neliniștea nesfîrșitelor păduri de brad. Este lumea unui ciudat spectacol, a unui spectacol al tăcerii și ineditului la tot pasul. Natura nu este un spectacol public, ci unul absolut intim, este creația unei puteri de dincolo de înțelegerea și pătrunderea umană. Coborînd pe Valea Străjii, trecem prin convenția de forme și de culori a tuturor anotimpurilor. Grigore Vieru și colegii săi admiră arhitectura bine articulată a munților în care mișcările de unghi dau sens și coerență unei tulburătoare încărcături poetice. Exaltarea cromatică a pădurii stimulează, la rîndu-i, decantări de lucidă emoție, uneori cu vădite accente de prețiozitate. Valea Străjii se pierde în tonalitatea nostalgică a sufletelor cucerite în mirificul plaiurilor și al munților. Simțeam un fel de întoarcere în timpul pierdut cîndva...

Furați de jocul subtil al curiozității și al impresiei prin labirintul de aromă și de culoare al zilelor de toamnă, ne înscriem pe sensul de nobilă spiritualitate cu finalitatea la Casa memorială *Liviu Rebreanu*. Convenția de prezentare a ctitorului romanului modern reduce la o scară inevitabilă dimensiunea romanului românesc. Singurătate... peste tot semne de apăsătoare singurătate. În lumea de

dramă a singurătății se rostogoleau ecouri grave din **Răscoala** și **Pădurea spînzuraților**, se deslușea un dialog de taină între Ion și Ana. Era un dialog al unei vieți dramatice și repede trecătoare... Toate la un loc și fiecare în parte dau sens și semnificație liniștii și neliniștii casei de la margine de codru, casă în care a trăit și a creat Liviu Rebreanu. La Năsăud se trag draperiile unei invitații ad-hoc la liceul de aici. Grigore Vieru constată cu emoție un exercițiu de aleasă admirație și prețuire pentru el și opera sa. Manualele de limba și literatura română, deschise la evocatoarea filă a vieții și creației poetului, calmul cuvintelor slobozite în piano-ul unor cîntece de adîncă vibrație patriotică tematizează trăirile de moment ale cărturarului basarabean. Biografia întîlnirii de la Liceul *George Coșbuc* anticipa jocul umbrelor și al dizlocărilor afective din aura de taină a casei memoriale din Hordoul vremurilor de demult. Pe Sălăuța *în vaduri ape repezi curg și vuiet dau în cale*. În singurătatea superbă a poienelor de sub geană de pădure, vraja serilor și a nopților năsăudene cade din cînt de privighetori. În casa memorială vizibile și invizibile stratificări ale universului coșbucian închipuie un spațiu în care se zămislesc nostalgii și răscolitoare accente poetice. Sub protecția apăsătoare liniști impresiile se distilează cu finețe, prin încăperi se înfioară cîntec vechi și de mult uitat, sînt ruga unui plîns amar... sînt receptate amintiri din spațiul unei lumi ce încă mai există. Asistînd la răsfoirea registrului confesiv, simt cum rănilor dintîi se deschid în mine, cum mă chinuie și mă dor. Grigore Vieru visa într-o lume a liniștii fără cusur...

Drumul spre Vatra Dornei ne aduce în pragul unui han din lumea preaplină de surprize a Bîrgaielor. Hangița îl reperează pe Grigore Vieru cu o mîndrie ce nu și-o mai poate stăpîni. Agilă și puțin derutată, ea începu să caute prin sîrtare ceva demn de autograful poetului basarabean. Gestul fetei din Bîrgaie a răscolit atenția sătenilor așezați la un nocturn și sfîtos pahar de vorbă în hanul de lîngă drum. În cîteva clipe Grigore Vieru este înconjurat, cu simpatia caracteristică ardelenilor, de oameni cu mult bun simț, care, recunoscîndu-l, nu și-au putut stăpîni dorința de a-i adresa cu multă cuvîință cîteva vorbe simple, dar semnificative. În Bîrgaie, într-o tîrzie seară de toamnă, poposind întîmplător la un han anonim, Grigore Vieru se simțea între ai săi, se simțea acasă...

La Rarău totul se învâluie și se cerne sub zodia înserării. Brizele înmiresmate cu balsamuri de rășină colindă rariști de codri și desișuri de pădure. Schitul, în noapte, își adoarme rugăciunea în sihastre grații montane. *Pietrele Doamnei* se smulg din vremuri și din locuri pentru a-și înfige semeția într-un cer brodat cu stelele mărginirii și ale nemărginirii sale. Vîntul, o smerită rugă solitară, își destăinuia destinul în rafale de freamăt de codru, la orga de duh a pădurii. Natura ne ademenea și ne stimula motivația călătoriei cu ineditul său. Creionam cu caligrama afectivității un dialog al tăcerii între noi și tot ce ne înconjura. Receptam înțelesurile și neînțelesurile unor clipe care niciodată nu se vor mai întoarce... Erau clipele de adio ale unei călătorii ce și-a proiectat destinul sub semnul cumpenelor de rostiri, de anotimpuri și solstiții.

Teofana ARGATU,

elevă,

Liceul "Vatra Dornei"

OASPETE DRAG

Nu a trecut prea mult timp de la întîlnirea de neuitat a elevilor liceului nostru cu marele poet GRIGORE VIERU. Sub blajina sa înfățișare, în ochii săi de un albastru intens, pulsează o infinită dragoste de țară.

În cuvintele rostite străbăteau fiorii istoriei, ai suferințelor românilor de peste Prut, care au învățat ani întregi "limba rusă cîntînd și limba română plîngînd". Modest, poetul a pus un accent grav pe suferința provocată de un destin nefericit: "Nu harul, ci lacrima mea este mare". Artistul, invitat la Simpozionul Internațional al posturilor de radio care emit în limba română, desfășurat în septembrie 1994 la Vatra Dornei, vorbea despre nedreapta hotărîre a unui parlament care a pus la vot limba unui popor, despre așa-zisa limba moldovenească, "adevărată Armată a 15-a în Basarabia". "Nu sîntem săraci de-avere / Da'săraci de mîngîiere", citi scriitorul dintr-o poezie populară.

Insuflîndu-ne o puternică trăire patriotică, Grigore Vieru a reușit să ne facă să înțelegem că sîntem datori să ne păstrăm țara și limba intacte, să încercăm să realizăm visul tuturor românilor: unirea Basarabiei cu Țara-mamă.

Maria MĂRCUȘAN
Brașov

PENTRU COPII ȘI NU NUMAI

(Analiza poeziei
Tîrgovețul ciudat
de Grigore Vieru)

Preocupările lui Grigore Vieru pentru literatura dedicată copiilor datează încă din tinerețe. În anul 1957 Domnia sa a debutat cu placheta de versuri pentru copii *Alarma*, succedată de altele: *Muzicuțe* (1958), *La fereastra cu minuni* (1960), *Bună ziua, fulgilor* (1961), *Făt-Frumos, curcubeul* (1961), *Făgurași* (1963), *Mulțumim pentru pace* (1963), *Poezii de seama voastră* (1967), *Să crești mare!* (1983) etc.

Poezia pentru copii nu e, la Grigore Vieru, un refugiu sau o clipă de odihnă între două cărți "serioase": poetul gîndește adînc, atinge probleme etice grave, te răscolește pînă la inimă. Adevărul acesta poate fi demonstrat chiar pe baza unei singure poezii — *Tîrgovețul ciudat* — din cartea *Cel care sînt* (1987).

Titlul ei este o metaforă centralizatoare, alcătuită dintr-un substantiv și un adjectiv. Poetul nu precizează cine anume este tîrgovețul sau de unde vine:

este "ciudat", "nebun" și "straniu":

Veni un tîrgoveț ciudat

Din alt oraș sau din alt sat.

Acest personaj, simbol al răului, dialoghează cu copiii:

— De vînzare sînt zorile?

— Nu.

— De vînzare ninsorile?

— Nu.

— De vînzare izvoarele?

— Nu.

— De vînzare zăvoarele?

— Nu.

Tîrgovețul încearcă să pătrundă în universul pur al copilăriei prin întrebări directe asupra elementelor cosmice (zorile, izvoarele) sau microcosmice (zăvoarele). Răspunsul prompt al copilului este de fiecare dată "nu".

În strofa a doua tîrgovețul e calificat drept "nebun":

Veni un tîrgoveț nebun,

(Mă ierte că așa îi spun!).

Blîndețea proverbială a scrisului lui Grigore Vieru transpare în versul citat prin formula de politețe "Mă ierte". Dialogul de astă dată gravitează în jurul sufletului însuși al copilului:

— De vînzare sînt numele?

— Nu.

— De vînzare ți-e numele?

— Nu.

— De vînzare-ntristările?

— Nu.

— De vînzare misterele?

— Nu.

Structura sufletească sacră a copilului nu permite intervenția vreunui profan. Întrebările vizînd trădarea originii, a statutului existențial (numele) și a celui sufletesc (întristările) se soldează cu același răspuns categoric: "Nu".

În strofa a treia tîrgoveţul este “straniu”:

Veni un straniu tîrgoveţ.

Fugiţi de el cînd îl vedeţi.

Dialogul dintre acesta şi copii nu se mai situează în sfera macrocosmosului sau a abstractului, ci coboară în sfera concretului:

— De vînzare cireşele?

— Da.

— De vînzare şi crengile?

— Nu.

— De vînzare sînt strugurii?

— Da.

— De vînzare şi mugurii?

— Nu.

Răspunsurile date “straniului tîrgoveţ” îl îndepărtează pe acesta în mod absolut de lumea pe care o voia de vînzare. Repetarea de douăsprezece ori a substantivului “vînzare” comportă o deosebită semnificaţie — că dintr-un anumit punct de vedere totul este de “vînzare”. Este punctul de vedere al celui care creează mancurţi (fiinţe lipsite de memoria neamului din care fac parte), al celui lipsit de scrupule morale. Poezia lui Grigore Vieru are un caracter profund educativ, patriotic şi cetăţenesc.

Tîrgoveţul — simbol al răului, al celui care distruge lumea pornind de la vîrsta ei cea mai fragedă — copilăria —, atacă valorile-cheie ale vieţii: numele, izvoarele, mugurii, zorile. Pentru el totul este de vînzare: zăvoarele, mumele, întristările, misterele, cireşele, crengile, strugurii...

Ca şi în alte poezii dedicate copiilor, Grigore Vieru foloseşte dialogul, element specific genului dramatic. Frecvenţa dialogului conferă poeziei deschidere. Această

poezie abundă în metafore, care sînt de fapt elemente fundamentale ale “profilului spiritual al poporului român” (Athanasie Joja): existenţa într-un spaţiu mioritic “indefinit ondulat” (Lucian Blaga) — “zorile, izvoarele”, nostalgia originilor — “mumele, numele, misterele” şi preţuirea frumuseţilor naturii vegetale şi umane: “strugurii”, “mugurii”, “întristările”.

Existenţa epitetelor de calificare “ciudat”, “nebun”, “straniu”, a verbului *a fi* la indicativ prezent (“sînt”, “e”), a interogaţiei directe constituie doar cîteva procedee stilistice folosite de poet.

În enciclopedia *Literatura şi arta Moldovei* (vol. II) se apreciază că “poezia lui Grigore Vieru pentru cei mici este variată prin teme, motive şi mijloace artistice” (pag. 33). Scriitorul creează şi pentru copii la o înaltă temperatură a inspiraţiei, dovedindu-se preocupat de probleme etice deosebit de importante. Prin vigoarea conţinutului etic abordat de autor poeziile sale pentru copii nu sînt nicidecum numai pentru aceştia; ele prezintă interes şi pentru noi, maturii.

În încheierea acestor însemnări fugitive despre creaţia lui Grigore Vieru pentru copii consemnăm că, în afară de poezii pentru cei mici, scriitorul este autorul cărţii preşcolarului **Albinuţa** (1970), reeditată în tiraj de masă la Bucureşti în 1994, că, împreună cu Spiridon Vangheli, precum Creangă altădată, Domnia sa a alcătuit mai multe variante de abecedar, editate în 1970, 1983, 1990...

Antologia "L. R."

Grigore VIERU

Nu am, moarte, cu tine nimic,
Eu nici măcar nu te uzăsc
Cum te blestemă unii, vreau
să zic,
La fel cum lumina pizăsc.

Da' ce-ai face tu și cum ai
tăi
De-ai avea mamă și-az muzi?!
Ce-ai face tu și cum az fi
De-ai avea copii și-az muzi?!

Nu am, moarte, cu tine nimic,
Eu nici măcar nu te uzăsc.
Vei fi mame tu, eu voi fi mic.
Da' numai din piză-mi
viață trăiesc.

Nu fziică, nu teamă -
Milă de tine mi-i,
Că n-ai avut niciodată mamă,
Că n-ai avut niciodată copii.

Maria Avvakoumova
Grigori Borodouline
Oleg Khlebnikov
Grigori Viérou

OU BIEN EST-CE UN RÊVE?

Quatre poètes soviétiques en France

Présentation Henri Deluy
Traduits par Henri Deluy, Charles
Dobzynski, Hélène Henry, Léon Robel

Les Cahiers de Royaumont
1989

...

Mort, je n'ai rien contre toi
Je ne peux même pas dire: je ne t'aime
pas;
Certains, parait-il, te maudissent
Comme on dénonce la lumière.

Que ferais-tu, comment vivrais-tu
Si tu avais une mère et qu'elle meure;
Que ferais-tu, que se passerait-il
Si tu avais des enfants et qu'ils meurent?

Mort, je n'ai rien contre toi
Je ne peux même pas dire: je ne t'aime
pas;
Tu as beau être grande et moi petit,
Je ne vis moi que de ma propre vie.

Ni terreur ni crainte,
Je n'ai pour toi que pitié,
Toi qui n'as jamais eu de mère,
Toi qui n'as jamais eu d'enfants.

în franceză de Henri DELUY

**"ATRIBUIREA
DENUMIRII
DE LIMBĂ ROMÂNĂ
PENTRU NOȚIUNEA
DE LIMBĂ LITERARĂ
ÎN REPUBLICA
MOLDOVA
NU ȘTIRBEȘTE
NICI AUTORITATEA
ȘI NICI DEMNITATEA
NIMĂNUI"**

Interviu cu dl acad.
Nicolae CORLĂTEANU

AI. BANTOȘ: — Stimate domnule academician, ați participat împreună cu dnii Silviu Berejan, Nicolae Bilețchi, Anatol Ciobanu și Haralambie Corbu la elaborarea opiniei specialiștilor-filologi ai Academiei de Științe a Republicii Moldova privind denumirea limbii noastre. Răspunsul formulat și acceptat apoi în unanimitate la ședința lărgită a Prezidiului Academiei din 9 septembrie 1994 constituie pe drept cuvânt o victorie a oamenilor de știință de la noi, cea mai temerară acțiune din istoria lingvisticii basarabene. De la înălțimea acestei "reducte" vă invităm la o discuție retrospectivă... Așadar, dle academician, în calitate de D-voastră de martor și făuritor direct al istoriei noastre din ultima jumătate de secol, cum apreciați evoluția mișcării pentru

renașterea națională de la sfârșitul anilor 80? Cum credeți, ce va rămîne în istorie din efortul general de a proiecta un alt destin Republicii Moldova?

N. CORLĂTEANU: — Nu este în competența mea a vorbi despre destinul istoric în general al Republicii Moldova. Cît privește locul mișcării pentru renașterea națională de la sfârșitul anilor 80 ai secolului nostru în istoria culturii, literaturii și lingvisticii, consider că ea a însemnat o adevărată revelație, o descoperire de idei și concepții noi, mai ales pentru generațiile mai tinere.

E vorba despre un proces de modernizare a mijloacelor de expresie, a concepțiilor privitoare la dezvoltarea literaturii, a culturii noastre în corespundere cu evoluția firească a lor în stadiul contemporan de progres științific, tehnic, cultural. Modernizarea limbii și a culturii în Republica Moldova înseamnă, de fapt, o revenire la trecut, la însușirea deplină a moștenirii clasice literare, despre care nu se poate spune că nu se vorbea și după 1940, mai ales în anii 50—60, dar acest patrimoniu cultural era prezentat cu multe rezerve, fiind divizat în cel din dreapta Prutului, adică din Moldova istorică împreună cu cel din alte regiuni românești, pe de o parte, și în cel din Basarabia și Transnistria, pe de alta, unde se studiau cărturarii Varlaam și Dosoftei, cronicarii moldoveni, dar nu se pomenea activitatea culturală a diaconului Coresi, care a pus bazele limbii literare românești prin

traducerile mai multor cărți bisericești în limba slavă și română. Aceasta numai din cauză că el își tipărise lucrările la Tîrgoviște și Brașov. Dintre cronicari se studiau numai Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, dar erau uitate cronicile lui Constantin Cantacuzino stolnicul, Radu Hrizea Popescu, cea anonimă brîncovenească. Perioada clasică a literaturii era reprezentată doar prin C. Negruzzi, V. Alecsandri, M. Eminescu, I. Creangă, B. P. Hasdeu ș. a., dar nu se vorbea despre părintele limbii și literaturii române, I. Heliade Rădulescu, care împreună cu C. Negruzzi și cu ardeleanul G. Bariț au stabilit normele limbii literare de pe întregul masiv romanic oriental. Nu mai vorbim despre scriitori ca M. Sadoveanu, L. Rebreanu, L. Blaga, ale căror opere erau puse la index. În felul acesta firul tradiției literar-culturale era rupt.

AL. BANTOȘ: — Se știe însă că între tradiție și modernizare există o legătură indisolubilă. Dacă aceasta lipsește, are loc o izolare de tradiție, iar modernizarea mijloacelor expresive devine efemeră, incompletă.

N. CORLĂTEANU: — Exact! Și atunci se recurge la o imitare sau un împrumut direct nemotivat. Or, meritul mișcării noastre naționale din perioada actuală se constituie, are la temelie tendința activă de a realiza o îngemănare reală și completă a tradiției în toată complexitatea ei cu modernizarea resurselor de vocabular, cu pronunția și sintaxa limbii literare

naționale românești. Modernizarea poate și trebuie să respire aerul, să simtă atmosfera vitală a tradiției literare și culturale de pe întreg masivul dacoromân. S-ar putea spune că e vorba de realizarea unei tradiții moderne, ținîndu-se cont de progresul științific, tehnic, cultural al zilelor noastre și prevăzîndu-se în măsura posibilităților — în virtutea faptelor prezente — evoluția evenimentelor viitoare.

AL. BANTOȘ: — Chiar după ce au fost aduse — în special în 1994 — suficiente și mult prea convingătoare argumente științifice privind unitatea limbii române, unii politicieni din republică, sfidînd adevărul, mai continuă să susțină că realitățile istorice, sociale, politice ce au survenit după 1812 au determinat apariția în Basarabia a unei limbi, diferită de cea vorbită peste Prut. Dumneavoastră, domnule academician, care cunoașteți ca nimeni altul legăturile de constituire a unei limbi, ce ați avea de spus în problema dată?

N. CORLĂTEANU: — Consolidarea fundamentului, dezvoltarea și perfecționarea unei limbi literare care constituie chintesența, forma sublimată a unei limbi naționale — nu au loc în zece sau o sută de ani de existență. Secole întregi le-au fost necesare celor mai diverse popoare civilizate ca să ajungă la stabilizarea normele literare. Două exemple în această privință: francezilor le-au trebuit opt secole ca să ajungă la scriitorii clasici — P. Corneille, J. Racine și J.-B. Molière — considerați modele de folosire a mijloacelor expresive

ale limbii franceze, devenită limbă literară, iar rușii au avut nevoie de cinci secole ca să citească și să scrie așa ca A. Pușkin, F. Dostoevski, L. Tolstoi.

De la primele texte scrise în limba română și pînă la clasicii literaturii române au trecut nu mai puțin de patru sau cinci secole. Pînă la 1812 limbajul vorbit pe teritoriul dintre Prut și Nistru, precum și dincolo de Nistru a fost inclus în procesul general de dezvoltare al limbajului vorbit pe tot arealul romanic est-european. După aceea dată limbajul vorbit în Basarabia timp de 106 ani s-a dezvoltat incidental, cu intermitențe, fără să participe efectiv la perioada clasicismului român, neavînd posibilitatea — aflîndu-se în condiții vitrege, precare — să dea la iveală anumiți scriitori ce s-ar fi putut considera clasici, care ar fi putut pune bazele unei noi limbi literare, deosebite de cea română. În Basarabia și în Transnistria au rămas să fie în uz mijloacele de conversație, sub forma unor graiuri ale subdialectului moldovenesc, care — ca element component alături de celelalte graiuri dacoromâne — era de acum inclus peste Prut în limba literară română.

Al. BANTOȘ: — Deși prin anii 20 ai secolului trecut în Basarabia s-au deschis unele școli în limba băștinașilor, a fost editat și un abecedar moldovenesc, au fost tipărite cărți bisericești în limba noastră, după un răstimp relativ scurt a început procesul de rusificare masivă, de altfel ca și în oricare altă gubernie țaristă.

N. CORLĂTEANU: — În cunoscuta sa lucrare din 1952 academicianul rus Vl. F. Șişmariov descrie amănunțit acest proces. Din 1878 Prutul a fost închis, devenind un hotar de netrecut. Abia după 1905 s-au făcut simțite și în Basarabia unele elemente timide de renaștere națională, inclusiv predarea limbii materne a moldovenilor în școli, însă fără prea mari rezultate din cauza revenirii din șoc a țarismului, care pînă la urmă s-a prăbușit definitiv în 1917. Între 1918 și 1940 limbajul vorbit în Basarabia a fost inclus din nou în procesul general de dezvoltare al limbii române, dar cu o restanță de 106 ani de existență precară în timpul rusificării țariste, care a continuat, poate chiar mai intensiv, în timpul dominației totalitarismului (1940—1989). Este o realitate istorică pe care trebuie s-o conștientizăm și care impune, în special acum, îmbinarea strînsă a tradiției cultural-lingvistice a patrimoniului național general românesc cu ceea ce s-a conservat în vorbirea maselor populare ale românilor din Basarabia și Transnistria din timpurile de stăpînire rusească și sovietică. Vl. F. Șişmariov sublinia în mod deosebit că, deși populația băștinașă din R.S.S.M. se află în strînse legături cu rușii și cu alte popoare, ea nu trebuie să uite că vorbește o limbă romanică dominată de legile sale interne. Savantul rus atribuia un mare rol scriitorilor în statornicirea normelor unei limbi, dar nici în prima, nici în a doua perioadă în Basarabia

n-a apărut vreun scriitor de talia clasicilor, care să fi considerat întemeietor al unei limbi literare, vorbirea de aici păstrându-se doar la nivel de grai sau subgrai.

Al. BANTOȘ: — În opinia unora denumirea limbii nu contează și nu va influența procesul de implementare a limbii oficiale în viața social-politică a statului moldovenesc. Ce părere aveți D-voastră în acest sens? Care sînt dificultățile ce pot surveni în școala de toate treptele după legiferarea glotonimului “limbă moldovenească”?

N. CORLĂTEANU: — Odată cu implementarea glotonimului “limbă moldovenească” în școlile de toate gradele se introduce o mare încurcătură — aș spune chiar harababură — în procesul de predare. Elevilor și studenților de la toate specialitățile li se spunea în anul trecut de învățămînt că limba noastră e cea română, manualele erau intitulate în același sens. Iar la 1 septembrie 1994 învățătorul și profesorul este pus în situația stupidă de a le spune discipolilor săi că obiectul și-ar fi schimbat denumirea. Și aceasta se întîmplă după ce Academia de Științe a Republicii Moldova, atît înainte, cît și după votarea din Parlamentul nostru, s-a pronunțat absolut clar, fără echivoc în sensul că limba noastră de stat urmează să fie numită limbă română, fapt motivat istoricește și științificește și susținut în corespundere cu adevărul obiectiv demonstrat de specialiștii noștri și de cei din afara frontierelor republicii noastre...

Al. BANTOȘ: — Din momentul

angajării generale în inutila discuție despre “corectitudinea” denumirii limbii noastre, am intrat într-o fază cînd este, se pare, tot mai mult neglijată cultivarea limbii. Radioul, televiziunea, ziarele și revistele abordează doar sporadic chestiunea. Ce ar trebui să întreprindem în acest sens la nivel republican, cum ar putea fi orientate și concentrate forțele pentru a demara la un nivel nou, calitativ, procesul de îngrijire a limbii vorbite și scrise? Cum am putea lărgi sfera de funcționare a limbii oficiale în republică?

N. CORLĂTEANU: — Într-adevăr, datorită ezitării ce s-a produs în legătură cu denumirea limbii noastre se constată o anumită neglijare a procesului de cultivare a limbii. În această situație, chiar dacă mai există pentru cineva unele nesiguranțe în denumirea ei, pentru toți este absolut clar că normele literare (fonetice, morfologice, sintactice și lexicale) sînt unice pentru limba noastră de pe tot întinsul spațiului dacoromân. De aceea procesul de cultivare a limbii (la radio, TV, în ziare, reviste, lucrări aparte etc.) trebuie intensificat pentru a face să pătrundă cît mai adînc în toate păturile de vorbitori normele literare (de pronunțare, anumite forme morfologice, construcții sintactice, elemente de vocabular). În acest mod se va urgenta și funcționarea mai largă a limbii române ca limbă literară în Republica Moldova. Important este însă ca fiecare locuitor al republicii noastre să simtă necesitatea de a se mîndri că este

cetățean liber într-o țară democratică, să se considere un demn urmaș al atîtor oameni de seamă cunoscuți în multe țări din lume ca: D. Cantemir, V. Alecsandri, M. Eminescu, I. Creangă, M. Sadoveanu, L. Rebreanu, L. Blaga ș.a., care au dus gloria neamului nostru, a limbii și literaturii române pe întregul glob pămîntesc.

AI. BANTOȘ: — Un vechi dicton spune: *Nec regnum non est supra grammaticos*. Altfel zis, dacă e să ne referim la situația de la noi, parlamentul nu este investit cu dreptul de a stabili legi pentru gramatică, nu are dreptul să neglijeze adevărul științific, unanim recunoscut. Ce ar trebui să întreprindă oamenii politici de la Chișinău pentru a ieși din impasul în care s-au pomenit după impactul cu știința?

N. CORLĂTEANU: — Răspunsul la această întrebare vreau să-l anticipez cu următoarea remarcă. La Conciliul catolic din orașul elvețian Konstanz din 1414 împăratul roman german Sigismund de Luxemburg, deși promisese nevătămarea reformatorului ceh Jan Hus, totuși a încuviințat arderea de viu pe rug a acestuia. Din aroganță, împăratul — atunci cînd arhiepiscopul Placentius l-a corectat pentru o greșeală gramaticală — i-a replicat acestuia: *“Ego sum rex romanus et supra grammaticam”* (“Sînt împărat roman și mai presus de gramatică”). Prelatul i-a răspuns: *“Caesar non supra grammaticos”* (“Împăratul nu este mai presus de gramatici”).

M-aș încumeta să afirm că parlamentul nostru a abuzat de drepturile sale cînd și-a asumat răspunderea de a fixa denumirea limbii literare, care nu trebuie confundată nicidecum cu vorbirea obișnuită, de conversație în familie, pe stradă, în alte situații similare, vorbire care, în știința limbii, se numește dialect, subdialect, grai, subgrai etc. B. P. Hasdeu sublinia că funcția principală a limbii literare este “de a unifica toate dialectele, de a șterge sau cel puțin a slăbi provincialismele, de a spori puterea graiului din statul întreg printr-o centralizare cam analoagă cu centralizarea cea menită a mări forța administrației”.

Limba literară are un caracter supradialectal, ea înglobează din dialecte și graiuri tot ce prezintă o valoare expresivă mai adecvată. Ea selecționează în mod conștient prin creații literare, lucrări științifice elementele lingvistice care coexistă în limba națională la etapa actuală sau fac parte din rezerva lingvistică a trecutului. În raport cu limba literară dialectul (cu toate subdiviziunile sale) se află cam în aceleași relații ca și melodiile populare moldovenești (“Am un leu și vreu să-l beu”, “Ciocîrlia” ș.a.) ca elemente componente inițiale întrunite în mod genial de G. Enescu în Rapsodiile sale, în Sonata a III-a (pentru vioară și pian “în caracter popular”), în Suita a III-a “Săteasca” pentru orchestră, în Suita pentru vioară și pian “Impresii de copilărie” etc. G. Enescu a realizat o sinteză genială între melosul popular românesc și

marile tradiții muzicale europene, ajungînd la maturitate la o surprinzătoare originalitate de limbaj general european, bazată pe valorificarea potențelor expresive ale cîntecelor populare românești din Moldova.

Comparaison n'est pas raison, spun francezii, și totuși cred că perfecționarea limbii literare românești i-a dat posibilitate marelui nostru Luceafăr al poeziei să creeze opere nemuritoare prin împletirea potențelor expresive ale tuturor graiurilor și subgraiurilor de pe tot cuprinsul arealului românesc, incluzînd și Moldova, și Muntenia, și Transilvania, și Basarabia, și Bucovina ș.a.m.d. A apărut și s-a dezvoltat acea muzicalitate tulburătoare și armonie în spirit folcloric ce dăinuiește de veacuri, au fost făurite capodopere ale literaturii noastre și s-au creat posibilități de exprimare pentru toate noțiunile științifice și tehnice specifice contemporaneității.

În toate țările lumii de aceste probleme filologice s-au ocupat în decursul veacurilor instituții speciale, academii, așezăminte de învățămînt și tot felul de organizații de cultură.

În primele articole ale regulamentelor unor asemenea instituții (începînd cu Academia dei Lincei de la Roma, înființată în 1603, Academie Française, 1635; Royal Society (Londra), 1662; Academia din Madrid, 1713; Academia din Petersburg, 1725 ș.a.) se arată că scopul principal al academiilor este studierea problemelor privitoare la limba și

literatura țărilor respective.

La 1 aprilie 1866 a fost semnat decretul de înființare a Societății literare române, iar la 1 august 1867, la deschiderea acestei Societăți (devenită în 1879 Academia Română), a fost adoptat regulamentul, al cărui prim articol suna astfel: "Se va forma în București o Societate literară cu misiunea specială:

a) de a determina ortografia limbii române,

b) de a elabora gramatica limbii române,

c) de a începe și realiza lucrarea dicționarului român".

Vreau să spun prin aceasta că problemele de știință sînt de competența forurilor științifice. Și numai a lor.

Al. BANTOȘ: — Dle academician, cum ar putea fi spulberate odată și pentru totdeauna speculațiile ce se fac în jurul problemei denumirii limbii noastre?

N. CORLĂTEANU: — Denumirea unei limbi nu poate fi decretată, ea rezultă din conceptul și definiția de limbă literară — forma superioară a oricărei limbi naționale —, spre deosebire de dialecte, subdialecte, graiuri, subgraiuri, care pot fi diverse (moldovenesc, muntean, bucovinean, ardelean, crișean, bănațean, maramureșean etc.), indiferent de faptul dacă ultimele sînt sau nu sînt vorbite în state aparte. Cred că atribuirea denumirii de limbă română pentru noțiunea de limbă literară în Republica Moldova nu știrbește cu nimic nici autoritatea și nici demnitatea nimănu. Ea are

însă avantajul că prin această recunoaștere avem tot dreptul de a folosi întreaga moștenire clasică literară și lingvistică de pe întreg spațiul est-romanic, se creează posibilitatea de a pătrunde mai lesne și mai adânc în contextul general european, în care limba română nu este în nici un chip pusă la îndoială. Trebuie să înțelegem cu toții, odată și pentru totdeauna: încercările întreprinse în perioada sovietică de a crea o nouă limbă romanică diferită de română n-au dat nici un fel de rezultate scontate.

AI. BANTOȘ: — În continuare vă rog să vă referiți la corelația dintre principialitate, consecvență în promovarea adevărului științific și putere. Au putut oare oamenii noștri de știință, mulți dintre ei onești, de la '40 încoace să impună adevărata denumire a limbii sau premisele reale au apărut abia acum câțiva ani?

N. CORLĂTEANU: — Puterea politică a unui singur partid — în condițiile unei democrații veritabile, care se extinde tot mai mult pe întreg globul pământesc —, deși poate să se impună pentru o anumită perioadă și în domeniul literar-lingvistic (în cazul nostru — la denumirea limbii), — tocmai datorită faptului că nu se sprijină pe argumente, pe dovezi științifice și adevăr, pe cunoașterea istoriei, a faptelor concrete ale limbii noastre și a multor alte limbi, cred că nu are șanse de izbândă definitivă, ci doar temporară. Limbi literare, limbi de contact cu alte limbi au existat, dăinuiesc și vor trăi și în viitor la toate popoarele civilizate.

Oamenii de știință nu pot fi acuzați de lipsă de principialitate sau de onestitate într-o anumită perioadă a vieții lor. În condițiile de absolutism politic și dictatură era vorba de evitarea unor consecințe nefaste, adeseori chiar tragice, consecințe referitoare nu numai la anumite persoane, ci chiar la popoare întregi, care puteau fi supuse deportărilor, surghiunurilor, exterminării fizice. În asemenea împrejurări se recurgea la limbajul lui Esop, pentru a se evita unele afirmații directe, deși aluziile de multe ori erau totuși înțelese adecvat de cei vizați direct. Numai astfel se putea, în acele condiții, menține trează conștiința de neam și de credință, de apartenență la unul și același popor, la una și aceeași entitate națională. Încă înțeleptul călugăr și medic al evului mediu francez François Rabelais, care credea în esența umană și în știință ca generatoare a progresului, afirma pe bună dreptate că "știința fără conștiință înseamnă ruina sufletului".

AI. BANTOȘ: — Domnule academician, în ce context limba vorbită și scrisă în stînga Prutului ar putea să funcționeze nestingherit, să atingă nivelul de funcționare din dreapta Prutului?

N. CORLĂTEANU: — Neavînd posibilitatea de a se dezvolta liber, în strîns contact cu matca românească în perioada 1812—1918 și apoi în anii de stăpînire sovietică, limbajul vorbit și mai ales limba literară au fost lipsite de o evoluție normală, în special în privința îmbogățirii vocabularului

cu caracter romanic, a însușirii terminologiei științifice și tehnice. Limbajul vorbit pe malul stîng al Prutului și mai ales pe cel al Nistrului a fost inundat de multe elemente alogene rusești, forme calchiate, cuvinte create artificial, care amenințau destrămarea lui completă în lipsa tradiției lingvistice și literare clasice și a dezvoltării limbii literare în corespundere cu procesele comunicative specifice epocii moderne din viața popoarelor civilizate.

În încheierea interviului m-aș referi la unele aspecte ale comportării noastre într-un stat care a pornit de curînd pe calea democrației și a independenței. În diverse țări contemporane au loc mari schimbări de populație, datorită unor fapte și evenimente ce se produc în viața curentă (războaie civile, conflicte interetnice, persecuții, deportări, acte teroriste etc.). În acest mod se creează situația cînd trebuie să conviețuiască oameni de diverse origini etnice, adică să trăiască pașnic împreună în cadrul aceluiași stat. Drepturile și obligațiile conviețuitorilor trebuie să aibă un caracter reciproc: majoritatea să respecte prin toate legile patrimoniul lingvistic și cultural al etniilor minoritare în statul dat și invers — minoritățile sînt datoare nu numai să nu negligeze în nici un fel moștenirea literară, lingvistică și culturală a populației de bază, majoritare, ci și s-o respecte. În

lipsa unei atare înțelegeri a fenomenelor sînt inevitabile și conflictele. Cu alte cuvinte, se cere creată o unitate în diversitate în toate privințele, inclusiv în plan lingvistic și literar. Ideea aceasta nu este nouă. La ea s-au gîndit predecesorii noștri. Astfel, marele ierarh-cărturar Dosoftei, aflîndu-se în a doua jumătate a secolului al XVII-lea în condiții grele, poate chiar mai grele decît ale noastre de astăzi, a găsit totuși cuvinte înțelepte de propovăduire a bunei înțelegeri nu numai între frații de aceeași limbă și neam, ci și între aceștia și străini:

*Cine face zid de pace,
Turnuri de frăție
Duce viață fără greață*
'Ntr-a sa hogăție,
Că-i mai bună, depreună,
Viața cea frățască
Decît arma ce destramă
Oaste vitejască.*

Să luăm aminte la sfaturile înaintașilor, căci ele pot avea efecte benefice și asupra comportamentului nostru acum, la sfîrșit de mileniu, cînd se impune în mod imperios frăția între cei de un neam și de-o lege:

*Fraților, rămîneți frați
Într-o țară, într-o lume,
Într-o limbă, într-un nume.
Asta v-o doresc anume —
Fraților, rămîneți frați.
(Vasile Romanciuc)*

* Greață e aici cu sensul *greutate*.

DEONTOLOGIA ȘI POLITICA

În perioada 31 octombrie — 5 noiembrie 1994 distinsul lingvist și filozof al limbajului Eugen Coșeriu de la Universitatea din Tübingen (Germania) a ținut un ciclu de conferințe cu tema *Lingvistica integrală* la facultățile de litere și de limbi străine ale Universității București, a participat la sesiunea științifică organizată de Academia Română în problema limbii române literare și a variantelor ei locale, a avut un șir de întreveneri cu savanți, doctoranzi și tineret studios din Țară și din Republica Moldova. Prezentăm mai jos un fragment de la “masa rotundă” care a avut loc pe 3 noiembrie 1994 în Sala de Consiliu a Facultății de Litere a Universității București, la care au fost abordate probleme de deontologie lingvistică în cadrul unor situații sociolingvistice concrete în prezența unor savanți de la Academie și a unor cadre didactice de la universitățile din București, Cluj, Craiova, Chișinău. În segmentul la care ne referim, la discuție au participat acad. *Eugen Coșeriu*, prof. univ. dr. *Paul Cornea*, decanul Facultății de Litere de la Universitatea București, prof. univ. dr. *Gheorghe Mihăilă*, membru corespondent al Academiei Române, reputat specialist în domeniul limbilor slave, prof. univ. dr. *Paul Miclău* de la Catedra de Limbi Străine, prof. univ. dr. *Dorin Gămulescu* de la Catedra de Slavistică Generală, specialist în domeniul limbii sârbe, prof. univ. *Dan Slușanschi* de la Catedra de Limbi Clasice, prof. univ. dr. *Nicolae Mățaș*.

Eugen COȘERIU: — În măsura în care și specialiștilor în domeniul limbilor, nu numai

medicilor, le revin anumite datorii de care ei trebuie să se achite în modul cel mai conștiincios este rezonabil și trebuie să vorbim de o deontologie lingvistică. Să luăm, bunăoară, “teoria” așa-zisei limbi moldovenești, inventată din considerente politice pentru a îndreptăți raptul Basarabiei de către Rusia țaristă de la 1812, iar ulterior, în cadrul U.R.S.S. — existența R.A.S.S.M. Savantul lingvist onest este dator să ia atitudine față de acest fals, să-i dezvăluie esența și să-l combată cu ajutorul demonstrațiilor științifice. De ce și în baza căror teritorii populate de moldoveni a fost creată în 1924 R.A.S.S.M.? De ce odată cu reanexarea în 1940 a Basarabiei ca urmare a odiosului pact Molotov-Ribbentrop o bună parte din teritoriul fostei R.A.S.S.M. (inclusiv fosta capitală Balta, fostele centre Ananiev, Tatarbunar ș.a.), ca să nu mai vorbim de Sudul și Nordul Basarabiei (ținutul Hotin), Nordul Bucovinei și Ținutul Herței i-au fost dăruite Ucrainei, dacă Rusia Sovietică, cu grija ei “părintească” față de destinele poporului moldovenesc, îi recunoscuse teritoriul propriu pentru crearea statalității? Nu era aceasta o stratagemă politică — a crea în coasta Basarabiei reunite cu Patria-mamă România un cvazistat pentru a putea pretinde în fața comunității internaționale să-i “fericească” și pe basarabenii pierduți după un veac și ceva de captivitate? Și nu s-a întâmplat tocmai așa în 1940? Un stat aparte al moldovenilor trebuia argumentat și teoretic, de unde au venit cele două aberații: “teoria” despre așa-zisa națiune

moldovenească deosebită de cea română și "teoria" despre așa-zisa limbă moldovenească deosebită de limba română. S-a început prin susținerea prostească a independenței graiurilor din stînga Prutului și a Nistrului — chipurile, românii din Transnistria, iar ulterior și din Basarabia nu înțelegeau limba de dincolo de Prut. Chipurile, în 1932—1938 românilor din Transnistria (români le spunem noi, căci așa este, dar oficialitățile le-au insuflat că-s moldoveni), iar în 1918—1940 și 1941—1944 românilor din Basarabia li s-ar fi impus o limbă neînțeleasă de ei — limba română. Se comparau graiurile populare din Republica Moldova cu limba literară din România și se afirma că ele nu coincid. Însă procedeul nu e corect, căci graiurile trebuie comparate cu unități de același nivel. Și atunci s-ar constata o uimitoare continuitate a graiurilor din Moldova Sovietică și a acelorași graiuri din România: cele de nord și din centru ajung pînă în Ardeal și Maramureș, cele din sud sînt continuarea graiului muntenesc și se întind pînă în Transnistria de sud și încă hăt pînă la Bug. Prutul ca graniță politică nu constituie o graniță lingvistică nici la nivelul graiurilor, nici la cel al limbii literare. Iar aceasta nu s-a constituit prin negarea totală a graiurilor moldovenești. Este arhicunoscut și unanim recunoscut rolul cronicarilor și al clasicilor moldoveni la făurirea unor norme supradialectale, la unificarea limbii comune de comunicare.

În R.A.S.S.M. a fost creată o utopie practic irealizabilă — o limbă artificială.

Nicolae MĂTCAȘ: — Un sabir lexical moldo-rus și o pronunție ucraineano-rusească...

Eugen COȘERIU: — Da, însă n-a prins. N-a mers, fiindcă această limbă artificială creată în spirit proletcultist n-a fost acceptată nici de omul de rînd, nici de intelectuali. Mai cu seamă încercarea de a o transplanta după 1940 în republica deja unională. Scriitorii — nu numai cei "eliberați de sub regimul de ocupație burghezo-moșierească", cum ar fi Bucov, Lupan, Meniuc, Deleanu ș.a., dar și cei care au crescut pe loc în anii postbelici (mă refer la generația lui Vieru, a lui Dabija și Hadârcă) — au promovat cum au putut norma literară românească unică. Chiar și Ion Druță, cu toată educația lui pur moldovenească, nu se poate dispensa de neologismele din limba română (comp. *Asistențele se șifonează*), adică se exprimă românește, chiar dacă zice că scrie moldovenește. Nu în zadar a ajuns să declare că am putea să-i zicem cum vrem: română, moldovenească, natală... Iar transnistrienii Marinat, Ioviță, Beșleagă, Codru scriu în cea mai autentică limbă română. Ori de cîte ori s-a pus problema purificării limbii, promovării unei norme, s-a înțeles că această normă nu putea fi decît cea la constituirea căreia și-au pus umărul predecesorii, adică norma limbii române literare. Uneori scriitorii români originari din Moldova se opun chiar normei istorice din Moldova veche. Astfel, ei scriu și pronunță munteneste *mîine, pîine, cîine*, și nu moldovenește: *mîne, pîne, cîne*. Chiar și "moldoveniști" de-alde

Stati, Senic și C^o scriu și se exprimă în cea mai îngrijită limbă română, dar zic că vorbesc și scriu moldovenește. Ei declară cu impertinență că purtătorii celor două limbi se înțeleg în de ei, dar aceasta se întâmplă și în cazul altor limbi. Nu aduc nici un fel de dovezi când declară, de exemplu, că flamanzii se înțeleg cu olandezii, deși vorbesc limbi diferite (dar nu spun că norma literară a flamandei se numește tot olandeză).

Și românii din Banat își zic bănațeni, și cei din Maramureș își zic maramureșeni, dar asta nu înseamnă că-s neromâni; iar dacă unul din Transnistria își zice moldovean, imediat se invocă argumentul "conștiinței de sine" că nu e român. Nu se vrea oficial ca moldovenii să fie români, căci atunci ce te faci cu românii din două state românești, cu coreenii din două state coreene etc.? Ba chiar unii își exprimă regretul că țarul n-a luat la 1812 Moldova până la Carpați... Însuși Moțpan se zice că afirmase într-o luare de cuvânt că, chipurile, "ne vom uni cu România, dar până la Carpați". Pe urmă cică ar fi dezmințit aceasta — cum că n-ar fi fost înțeles just, dar este o vorbă: până nu faci foc nu iese fum.

Paul CORNEA: — Întrucât vorbești de deontologia savantului, e cazul să amintim că după o lungă perioadă de tăcere Academia de Științe din Moldova s-a pronunțat răspicat asupra problemei, recunoscând adevărul că există o singură limbă și că ea se numește — și e firesc să fie și în Constituție — limba română. Deci Academia n-a făcut pe placul guvernanților,

dar a ținut cont într-un fel de apelul Congresului al V-lea al Filologilor Români. E vorba de aceeași etică profesională a omului de știință...

Nicolae MĂTCAȘ: — Rog să mă iertați, dle decan, că vă întrerup, însă aș vrea să aduc la cunoștința auditoriului că Institutul de Lingvistică al Academiei, colaboratorii lui, personal dl director S. Berejan, cu începere din 1988, au întreprins o serie de acțiuni de rezonanță întru susținerea și promovarea adevărului despre unica limbă pe care o vorbesc în calitate de limbă maternă românii din Republica Moldova — limba română. Altceva e că părerea dumnealor n-a fost luată în considerație. Hotărîrea Prezidiului Academiei de Științe din 9 septembrie 1994 devine un act istoric. Prin această lecție de demnitate și civism Academia de Științe, timorată și amenințată de cei care dețin azi puterea, își recapătă creditul de încredere din partea poporului care o susține și în ochii căruia își cam pierduse prestigiul de la Grosul și Jucenco încoace. Ce-i drept, nu sîntem siguri dacă acest curaj nu-l va plăti cu postul la viitoarele alegeri actualul președinte A. Andries, însă cîntea e mai presus decît lașitatea.

Eugen COȘERIU: — Dl Cornea se referea la Congresul al V-lea. Spre onoarea lor, membrii Academiei din Moldova au ținut cont de concluziile Congresului. Dar știți dumneavoastră că guvernanții și parlamentarii de la Chișinău au reacționat foarte bolnăvicios la intențiile noastre sincere de a-i sfătui să nu comită o greșeală fatală prin care să se

acopere de rușine în fața istoriei și a propriilor copii? Drept conspirație contra Moldovei, contra poporului moldovenesc au calificat ei lucrările acestui for al lingviștilor din cele două state românești actuale și nu numai de aici.

În ticăloșiile lor alde P. P. Moldovan (V. Stati) au ajuns să-i folosească nu numai pe cronicari, pe clasici, ci chiar și pe un Valentin Mîndîcanu, care li s-ar fi adresat compatrioților cu "Moldoveni dumneavoastră!", ceea ce ar însemna, chipurile, că și el ar recunoaște că moldovenii nu-s români.

Ce putem face noi din afară? Să explicăm adevărul științific, să facem ca el să ajungă la priceperea omului simplu, dar și a omului de știință rătăcit.

Nicolae MĂTCAȘ: — Ba și la urechile celor de la UNESCO, Consiliul Europei, ONU, să știe cum se sfidează adevărurile științifice, cuvîntul și demnitatea omului de știință, a omului de creație ca exponent al conștiinței poporului într-un stat modern care se proclamă stat de drept. S-a ajuns a se declara că intelectualitatea n-ar mai reprezenta poporul. Este contrapusă cu bună știință oamenilor de rînd, este acuzată de toate nevoile din societate.

Eugen COȘERIU: — Sigur că trebuie făcut lucrul acesta și îl vom face neapărat. Dar se poate face mult mai mult și dinlăuntru. Uitați-vă ce schimbări de mentalitate se produc la Tiraspol, Tighina, cînd părinții copiilor au ajuns să înțeleagă că-s români la ei acasă și că vor să-și învețe copiii în limba română (română, nu

moldovenească!) și cu alfabet latin. Acum transnistrienii le deschid ochii basarabenilor de la Chișinău cine sînt... Ca reacție la dispoziția ministrului învățămîntului și a directorului Asociației "Cartea Moldovei" în "Literatura și Arta" apar numeroase proteste ale cadrelor didactice, care refuză să mai promoveze minciuna, nu se dezic de noțiunile de popor român, limbă română, literatură română, cer reintroducerea cursului de istorie a românilor. Autorii manualelor de limbă română, literatură română, istorie a românilor sînt predispuși să-și retragă din uz manualele dacă vor fi rebotezate de către editori și beneficiari sau dacă se va recurge la metoda diabolică de odinioară de a-i scoate din manuale pe scriitorii români care nu s-au născut în hotarele Moldovei istorice.

Gheorghe MIHĂILĂ: — În 1988, am participat împreună cu Gr. Brîncuș la omagierea lui B. P. Hasdeu și a lui Gh. Asachi la Chișinău. Atunci i-am întrebat pe cei de la Chișinău de ce îi exclud din procesul literar unic pe scriitorii care nu s-au născut pe teritoriul Moldovei istorice. Prof. dr. C. Popovici, membru corespondent al Academiei de Științe din Moldova, mi-a răspuns că există o hotărîre "de sus" care le permite să-i considere moldoveni și pe scriitorii ce s-au născut în Moldova din dreapta Prutului, însă numai pînă la 1859, anul Unirii Principatelor și constituirii Statului Român. Cei născuți după 1859 pe teritoriul fostei Moldove, precum și cei născuți în Muntenia și Transilvania sînt considerați numai scriitori

români și nu sînt incluși în istoria literaturii moldovenești. Adică două literaturi, ca și două limbi, două popoare. Drept că de multe ori colegii moldoveni nu pot trece la cursurile de istorie a limbii, de gramatică istorică peste Scrisoarea lui Neacșu, tipăriturile lui Coresi. Istoria nu poate fi refăcută. Trebuie recunoscut că există unul și același popor — poporul român, chiar dacă astăzi el locuiește în două state diferite (și nu numai în două). Trebuie recunoscut adevărul despre o singură limbă, chiar dacă ea e vorbită de românii din diferite state. Doar limba bulgarilor, a rușilor din Republica Moldova nu se numește altfel numai de aceea că se vorbește în alt stat. Și nici bulgarii și rușii de acolo nu constituie alte națiuni.

Țin să menționez că după 1956, cînd s-a discutat raportul dintre limbă și dialect și s-au comis multe păcate în privința idiomurilor romanice de răsărit, ajungîndu-se a se recunoaște, forțat și greșit, desigur, existența a 5 limbi de sine stătătoare, atît academicianul Al. Graur, cît și academicianul I. Coteanu, cu numele cărora s-a făcut speculație mult timp și în Țară, și în afara ei, au încetat de a mai susține ceea ce susținuseră înainte și anume: că “moldovenească”, aromâna, istroromâna și meglenoromâna ar fi limbi romanice de sine stătătoare. Lingviștii sovietici R. A. Budagov și S. B. Bernstein, care în 1951, la Conferința de tristă pomină în probleme de lingvistică moldovenească, comiseseră și ei niște greșeli similare, în 1956 au trimis la revista unională “Voprosi jazykoznanija” un articol în care

recupoșteau identitatea limbii vorbite în Republica Moldova cu cea vorbită în România. Articolul n-a fost publicat decît după 32 de ani în revista lui D. Matcovschi “Nistru” (nr. 11, 1988). Din acel an nici Budagov, nici Bernstein n-au mai pomenit de limba moldovenească, limbă care pentru ei pur și simplu nu mai exista; ei au vorbit și au scris numai despre limba română. Și-a revăzut punctul de vedere și R. G. Piotrovski.

Nicolae MĂTCAȘ: — N-au mai vorbit și n-au mai scris, dar lucrările dumnealor anterioare — mă refer și la academicienii Al. Graur, I. Coteanu, și la Em. Petrovici, B. Cazacu. J. Byck ș.a., și la R. A. Budagov, S. B. Bernstein, R. G. Piotrovski — erau citate ani de-a rîndul (și, cu părere de rău, mai sînt citate și acum de V. Stati și C^o) ca argumente irefutabile. Cititorul neinițiat nu e la curent nici azi cu pocăința celor cu păcate, de aceea el mai continuă a fi înșelat de impostorii deghizați în robă de savanți. Chiar în articolul lui Budagov și Bernstein Stati se leagă de afirmația că deși problema nu se reduce la denumirea limbii, dar denumirea are o mare importanță pentru înțelegerea fenomenului și o folosește pentru argumentarea întrebuintării termenului “limba moldovenească”.

Eugen COȘERIU: — Căzurile la care se referă dl Mihăilă au fost menționate în mass-media de limbă română din Moldova. Ele n-au ajuns la cititorul de limbă rusă din Moldova și nu sînt cunoscute nici de savanții din Rusia și chiar din Occident. În 1972 mă aflam la Universitatea din Moscova, unde

toți erau convinși că moldoveneasca și româna sînt două limbi romanice diferite. Un asistent de la Universitatea din Saransk se mira că mă înțeleg cu două studente pămîntence de-ale mele de la Bălți. Cînd i-am spus că vorbesc cu ele, ca și dînsele, românește, el a făcut ochii mari și nu voia să recunoască lucrul acesta, deoarece la facultate îl învățaseră că moldoveneasca și româna sînt două limbi diferite. În Occident de asemenea mulți cred că moldoveneasca și româna ar fi două limbi asemănătoare, însă nu identice. M-aș referi chiar la lingviști notorii ca E. Bourciez, F. Folsom, nu la niște necunoscuți în lumea științei cum e, bunăoară, H. Haarman, pe care Moldovan-Stati îl numește "faimosul lingvist german". O revistă germană cum e "Spiegel" publică de curînd o statistică oficială ucraineană conform căreia în Ucraina ar trăi și moldoveni (340 de mii), și români (140 de mii). Sigur că ucrainenii vor să ne împartă în două, astfel e mai ușor să ne deznaționalizeze.

Paul MICLĂU: — Ar trebui apelat, și în cazul românofoniei, la standardele mondiale: o limbă oarecare, indiferent de locul unde s-ar vorbi și de ce particularități teritoriale ar obține, rămîne a fi identică sieși, adică una și aceeași. Aceasta e situația spaniolei din Spania și din țările Americii Latine, a francezei din Franța, din Belgia, din Elveția, din Canada, din Africa și din alte părți ale lumii, a englezei din Anglia și din America, Australia, Canada și din alte țări, a portughezei, germanei etc. În privința lor se vorbește de unitate în diversitate, de un sistem

funcțional unitar, deci același lucru ar trebui să se spună și despre româna vorbită în România, Republica Moldova, Ucraina, Bulgaria, fosta Jugoslavie, Grecia, Albania. Bine a spus cineva aici că ar trebui să facem ca nu numai "moldovenii", ci și UNESCO, Consiliul Europei și alte organisme internaționale să înțeleagă că e vorba de una și aceeași limbă — româna, și să-i ajute pe politicieni prin pîrghiile corespunzătoare să respecte adevărul istoric și obiectiv.

În 1972 la Chișinău avusese loc o Conferință unională în problema tipologiei asemănărilor și deosebirilor dintre limbile înrudite în cadrul căreia reputați specialiști sovietici în domeniu examinau situațiile sociolingvistice de pe glob tocmai prin prisma teoriei variativității: una și aceeași limbă funcționează în state diferite, dar, în pofida unor particularități locale (sau naționale) pe care le obține, ea nu-și schimbă statutul său. Materialele numitei Conferințe ar trebui propagate.

Nicolae MĂTCAȘ: — Îmi permiteți, dle Miclău, să fac o precizare de care cred că e neapărată nevoie. Eu țin bine minte acea conferință căci am participat la ea și o așteptasem cu sufletul la gură. La lucrările ei au luat parte somități în teoria variativității și în susținerea caracterului unitar al limbilor ce deservește aceeași națiune sau națiuni diferite în cadrul unor state diferite cum ar fi Gh. V. Stepanov, R. A. Budagov, E. A. Referovskaja, R. Gh. Piotrovski, A. I. Domașnev, N. A. Katagoșcina, A. D. Șveițer, V. G. Gak ș. a. Pe Gheorghii Vladimirovici Stepanov

I-am cunoscut personal încă din 1964, când am susținut admiterea la doctorat pe lângă Catedra de Filologie Romanică a Universității din S.-Petersburg (pe atunci — Leningrad), catedră pe care o deținea d-lui în calitate de șef. Îi cunoșteam lucrările, i-am împărtășit părerile, în 1966, împreună cu compatriotul Dumitru Orjacovschi de la bastina mea (Cahul), pe atunci student la facultate, am asistat la susținerea de către dl Stepanov a tezei de doctor în aceeași problemă a variativității funcționale în diverse state și, totodată, a caracterului unitar al uneia și aceleiași limbi spaniole. Ei bine, în textul acelei teze și în prezentarea pe care a făcut-o d-lui în fața Consiliului științific specializat pentru susținerea tezelor de la facultate și-a găsit expresie cât se poate de clară și univocă teza că româna și moldoveneasca s-ar afla exact în aceeași situație ca și spaniola din metropolă și spaniola din celelalte țări hispanofone, adică ar reprezenta una și aceeași limbă. La fine, după ce l-am felicitat pentru susținerea cu brio, d-lui, țin minte ca acum, ne-a zis părintește: „Frați moldoveni, rog să mă iertați dacă n-am spus ceva chiar așa cum trebuie”. În '72 însă Gh. V. Stepanov avea altă poziție socială: devenise între timp directorul Institutului de Lingvistică al Academiei de Științe din U.R.S.S., fusese ales academician, mai în scurt — persoană cu funcție de răspundere, cum se zicea pe la noi. Este limpede că avea o comandă „de sus”, de la cel mai înalt nivel, să nu tulbure spiritele „naționaliste” din Moldova. E cunoscută de

asemenea și influența pe care a exercitat-o asupra d-lui puterea de la Chișinău prin intermediul răposatei T. P. Ilișenco, care era o „moldavistă” inconvertibilă. Ce s-a făcut ce s-a dres, însă atât în referatul-program prezentat de capul școlii funcționale sovietice Gh. V. Stepanov, cât și în raportul colectiv din partea Institutului de Limbă și Literatură de la Academia de Științe din Chișinău a fost promovată teza că în toate celelalte situații sociolingvistice și sociopolitice e vorba de variante teritorial-naționale ale uneia și aceleiași limbi și numai în cazul Moldovei și României (plus cel al Tagikistanului și al Iranului) trebuie să vorbim nu de variante diferite ale uneia și aceleiași limbi, ci de limbi diferite. Însuși Stalin menționase în cadrul discuției din „Pravda” din 1950 limbile moldovenească și tagikă printre limbile națiunilor sovietice... Argumentarea lui Gh. V. Stepanov și a altor „moldoveniști” era extrem de șubredă, se invocau criterii subiective și în esență extralingvistice, însă dispoziția dată de sus fusese executată. Cu ce preț, însă!... Materialele Conferinței dezmințeau prin ele însele această afirmație. Prima apariție a lor a fost pusă sub cuțit, apoi au fost corectate și colaționate ca să fie evitată orice posibilitate de interpretare ambiguă privind raportul dintre română și așa-zisa limbă moldovenească. Materialele astfel „pieptănate” au apărut la Chișinău în rusește abia în 1976. Contrar celor scrise negru pe alb (că limba moldovenească ar fi altă limbă decât româna), un cititor inteligent va înțelege din

examinarea cazurilor și din concluziile privind celelalte limbi că și aici e vorba de una și aceeași limbă, numai că circumstanțele și lipsa de curaj și demnitate s-au dovedit a fi mai puternice la moment decât probitatea savantului. Sînt de acord cu propunerea dlui Miclău de a propaga materialele Conferinței, însă avertizînd cititorul că în cazul mijlocului de comunicare comun din Moldova și România (și a celui din Tagikistan și Iran, după cîte sînt informat) s-a comis în mod premeditat un fals.

Paul MICLĂU: — Accept precizarea. Prin urmare, în temeiul standardelor mondiale în aprecierea situației lingvistice ar trebui să recunoaștem o situație de iure și de facto concretă: există azi în mod real două state românești, România și Republica Moldova, populația majoritară a cărora o constituie românii și limba oficială a cărora este una și aceeași — româna. Adică să procedăm exact cum se procedează în cazul spaniolei, englezei, germanei, francezei, portughezei etc., cu singura deosebire că acolo e vorba de națiuni diferite care vorbesc aceeași limbă, iar aici — de una și aceeași națiune (chiar dacă românii din Moldova le place să se numească moldoveni, cum spune Petre P. Moldovan, situația nu se schimbă).

În privința statelor diferite ce vorbesc una și aceeași limbă tot ar trebui să cădem de acord: ele există în mod obiectiv, ele apar chiar în urma dezagregării unor state federative sau confederative. Mitul despre statele unitare nu mai funcționează, mișcarea centrifugă — spre autonomie și independență

— e mai pronunțată, chiar dacă vorbim de cealaltă mișcare, centripetă (crearea unei comunități europene, a C.S.I. etc.).

Eugen COȘERIU: — Mișcarea nu e atît de rectilinie: în Europa Occidentală tendințele național-locale sînt centrifuge, în fosta U.R.S.S. însă ele rămîn centripete — spre Moscova. Această enigmă n-o pot înțelege nicidecum nici Comunitatea Europeană, nici Casa Albă, nici alții. Sub alt nume se reface de fapt fosta U.R.S.S. Nu se schimbă nici politica mare, nici politica mică (mă refer și la politica lingvistică).

Paul MICLĂU: — Fostele republici sovietice ar trebui să știe că în ceea ce privește franceza standard Elveția și Belgia au luat întru totul norma Parisului, și nu se întîmplă nimic din aceasta, ele nu rămîn mai puțin suverane și independente. Una e dezideratul lingvistic sentimental al unui Stat, Lazarev sau mai știu eu cine și alta e situația lingvistică reală care nu cunoaște frontiere statale cînd e vorba de una și aceeași limbă. Da, au existat și particularități locale, după cum există și azi în cadrul spaniolei din America Latină, francezei din Canada și al englezei din America și Australia. Înainte de război ardelenii vorbeau cu accent local, pe cînd generația de astăzi a trecut la accentul bucureștean. Fiți siguri că așa se va întîmpla și la Chișinău în cazul cînd se pretinde că azi acolo ar exista un accent local. Ceea ce mă îngrijorează e faptul că în chioșcurile de la Chișinău nu găsești nici un ziar editat în România, și aș crede că nu atît din motive politice, cît, mai ales,

din cauze economice. Oare chiar să nu dorească guvernul nostru să întreprindă nimic pentru a facilita difuzarea presei noastre peste Prut? Este vorba de difuzarea normei literare unice, nicidecum de vreun export de ideologie.

Dorin GĂMULESCU: — Numai într-un stat cu adevărat democratic s-ar crea o situație lingvistică normală. Unde există interese politice, acolo numaidecât există și deformări. În Serbia locuiește un grup compact de români ce depășește 200 de mii de persoane. Sînt considerați vlahi, dar vorbesc românește. Nu au dreptul la limba maternă decît în familie. Cei din Voivodina sînt recunoscuți ca minoritate română, au dreptul la instruire în limba maternă, dar li se recomandă să folosească româna literară cu particularitățile locale.

Întîmplarea a făcut ca academicianul Al. Graur să-mi fie conducător al tezei de doctorat. Într-o zi d-lui îmi spune: "Tovarășe Gămulescu (așa se spunea pe atunci — D. G.), m-am convins că problema dihotomiei "limbă — dialect" e mai mult o problemă politică decît una lingvistică". Conjunctura politică deci l-a făcut să vorbească despre limba moldovenească ca o limbă aparte. Și despre cele sud-dunărene la fel.

Nicolae MĂTCAȘ: — În referatul de la Congresul al V-lea îmi exprimasem convingerea că, dacă mai ajungea la o nouă reeditare, academicianul Graur și-ar fi revizuit propria opinie anterioară. La Sesiunea de la Academie din 31 octombrie dna Mioara Avram mi-a arătat un interviu acordat de academicianul

Al. Graur unei publicații liceale de prin 1965 în care la întrebarea "Ce limbă credeți că se vorbește în Republica Moldova?" d-lui a răspuns fără ezitare: "Româna, firește". Prin urmare, am intuit just.

Dorin GĂMULESCU: — Mi se pare că o problemă politică sau cu implicații politice nu poate fi legiferată de lingviști. Ea ține de puterea politică și are implicații în sfera economicului. Datoria savanților lingviști în cazul limbii este de a spune adevărul. Adevărul despre limba română ca unică reprezentantă a latinității orientale toți specialiștii l-au spus clar și răspicat. Opinia publică — națională și internațională — trebuie să-i facă pe politicieni să țină cont de adevărul științific.

Despre modul cum se implică politicul în sfera economicului ne vorbește următorul caz. Populația slavă din Carasevo (lîngă Reșița) a venit din Sud-Estul Serbiei. În anumite împrejurări istorice, din motive mai mult sau mai puțin cunoscute, unii au început a se înscrie în documente drept croați, și nu sîrbi. Se întîmplă că din doi frați unul e fixat ca sîrb, iar altul — drept croat. La croați situația se mai explică și prin faptul că ei toți au trecut la catolicism. Azi a fi sîrb în Occident nu înseamnă a fi tratat la fel cu croatul. Din Carasevo poți căpăta autorizație de a lucra în Germania numai dacă ești sîrb. De aceea azi ei se dau drept sîrbi. Sîrbocroata sub ochii noștri s-a scindat în două limbi, sîrba și croata, scrise cu alfabet diferite. Au apărut ca manifestare a unor tendințe naționaliste, ca urmare a faptului că fratele a tras în frate, s-a

vărsat sînge.

Eugen COȘERIU: — Cazul cu sîrbii și croații și limba lor și cel cu românii din Moldova și românii din România și limba lor nu sînt paralele. Denumirile de sîrbă și croată sînt la același nivel, pe cînd termenul “moldovenească” nu e la același nivel semantic cu româna. Acest termen, dat fiind că desemnează numai un grai al dialectului dacoromân, ce stă la baza românei literare, este în raport de noțiune specifică față de cea generică — limba română. Aș mai preciza că nici termenii “limbă sîrbă”, “limbă croată” nu se folosesc în opoziție. După cîte știu, lingviștii folosesc numai unul din termeni: sau limba sîrbocroată, sau limba sîrbă, sau limba croată.

Dan SLUȘANSCHI: — Eu cred că în problema pe care o discutăm în legătură cu raportul dintre termenii “română — moldovenească” și “român — moldovean, muntean, transilvănean” trebuie să apelăm la autoritatea lui D. Cantemir, care a spus cît se poate de clar că atît locuitorii Transilvaniei, cît și cei ai Valahiei, precum și noi, moldovenii, ne spunem cu toții români, iar limbii noastre nu-i spunem nici dacică, nici moldovenească, ci românească.

Nicolae MĂTCAȘ: — La noi “moldoveniștii” îl citează pe Cantemir numai acolo unde vorbește de Moldova, de moldoveni, de limba moldovenească și de prietenia cu rușii. Citatul din *Opere complete*, la care vă referiți Dvs. și pe care tot Dvs. l-ați tradus din latinește, ei îl ocolesc sau îl tănuiesc cu grijă de

ochii lumii curioase să cunoască adevărul cantemiresc întreg.

Eugen COȘERIU: — Adevărurile nu sînt recunoscute de politicienii de la Chișinău. Ei poate că și le cunosc, dar nu vor să le recunoască. Și ar dori ca și știința să fie de partea lor. Hotărîrea recentă a Prezidiului Academiei din Moldova ne însuflă încrederea că știința nu va putea fi aservită unor scopuri politice dubioase. Politica este una, iar știința este alta. După cum bine spunea academicianul Eugen Simion la deschiderea sesiunii științifice din 31 octombrie 1994 a Academiei Române, referindu-se la o vorbă înțeleaptă a unui mare înaintaș, “politica se schimbă și, dimpreună cu ea, se schimbă și cei care o servesc, pe cînd știința rămîne mereu și trebuie să rămîna în marginile adevărului”. Iată de ce am considerat de datoria mea de savant, de cetățean, de român moldovean să îndrept discuția de azi pe făgașul raportului dintre deontologie și politică. Cu toată aversiunea mea nedisimulată față de politică în general și față de politica strîmbă în special, firește.

"Limba Română"

Mihai CIMPOI
Chișinău

CÂNTECUL FIINȚEI. "ETERN NEISPĂRVIT"

(Structura holografică
a operei eminesciene)

Eminescu se situează — nu temporal, ci prin esența operei și personalității sale — în faza de tranziție de la sistematism la fragmentarism, de la viziunea impersonală asupra lumii la cea marcat personală și temporală (prin incursiune în devenirea — biografică, spirituală — a eului). Nu e vorba de bucăți rupte dintr-un întreg, de resturi rămase din el, ca în cazul binecunoscut al *Fragmentelor* presocraticilor. E la mijloc o mutațiune de ordin ontologic, o formă de mentalitate care substituie sistemul prin fragment, substituie alimentată de conștiința — sceptică, neliniștită, mereu căzînd în aporiile cunoașterii — că "unitatea infinită a sistemului" condamnă fatal la neîmplinire, la o aproximare, la o scufundare în împărăția semnelor. (Această conștiință a alunecării în neantul simbolicului o avea și Eminescu, la 1876.)

Fragmentul nu e ceva încheiat ca atare, nu este un fragment, ci, prins într-o sarabandă a corelărilor, combinărilor, se

profilează ca un început ce generează numeroase alte începuturi. Fragmentarismul este reacția în lanț al gândirii, care atrage fragmentele într-un șuvoi reactiv. "Infinitatea impulsului cunoașterii", la care trebuie să reflectăm pentru a obține întregul, duce, după Schelling, la stîrnirea unui "șuvoi nesfîrșit de fragmente", la un "șuvoi simbolic" al gândurilor. Fragmentarismul, mereu derutat de procesul năucitor al devenirii, caută neputincios puncte de reper, o stabilitate a gândirii, o centrare cît de relativă. Zadarnic, însă. Șuvoiul își are curgerea sa suverană, înfeudînd cursului său secvențele, particulele care încearcă în desperare să se stabilizeze, să se opună, să afișeze o oprire. Gîndirea e nevoită s-o ia mereu de la început, zbătîndu-se ca într-o roată a lui Ixion. Este, după expresia aceluiași Schelling, "un mijloc schimbător între haos și sistem, haosul pregătind sistemul și născîndu-se apoi un nou haos". Năzuința de a obține o cunoaștere sistematică mai stăruie, dar ea se înfilnește cu un proces de relativizare gnoseologică prin încorporarea dimensiunii infinitului: fragmentele, așa cum precizează Gabriel Liiceanu, prefațatorul versiunii românești a *Filosofiei artei*, "sunt puncte de coagulare care, toate, fac semn spre centrul ubicuu al unui univers cu periferia aflată niciunde" (Gabriel Liiceanu, *Cearta cu filosofia*, Humanitas, București, 1992, p.85). Privite dinspre ele însele, fragmentele sînt puncte de stabilizare, de centrare, sfidînd

haosul, privite însă dinspre sistem, ele sînt puncte de destabilizare și descentrare, producînd ele însele haos.

Fragmentul inițiază, așadar, un joc dialectic, dar tragic, în esența lui, al împlinirii-neîmplinirii, al absolutului-relativului, al năzuinței la infinitul sistemic și conștiinței limitării la finitul fragmentar. Strîngerea de arici în sine a fragmentului ca gen (de care vorbea autorul **Filosofiei artei**) nu poate fi o stratagemă sigură prin care să se apere de șuvoiul nesistemic (haotic, deci) al gîndirii. Există totuși o șansă: corespondența secretă dintre fragmente risipite într-o întreagă constelație de puncte ale discursului. Limitarea la fragment nu înseamnă blocare definitivă, ci stabilire într-un punct din care comunică — secret, ezoteric — cu alte puncte. Unitatea fragmentarismului e de domeniul tainei, al corespondențelor subiacente.

De altfel, atingerea întregii scări a absolutului pare, din punctul de vedere al fragmentariștilor secolului XX, un caraghioslîc. Este ceea ce ia în derîdere Emil Cioran în **Tratat de descompunere**: în filosofie, se poate prospera doar prin acceptarea limitării și a opririi la timp. Există un vag al Esențialului, creat de mulțimea întrebărilor pe care și le pune spiritul. Or, într-un spațiu fără orizont nu mai sînt nici întrebări, nici răspunsuri, spiritul fiind agasat și victimizat de năvala celor dintii. Este, adică, vrăjmășit de propria îndrăzneală, de absolutul opac, de

Bustul lui Mihai Eminescu.

Mănăstirea Putna.

Foto de Valerie VOLONTIR

zeii a căror existență este incertă de evidența neantului: "Vai de cel care, ajuns la o anume clipă a esențialului, n-a știut să se oprească! Istoria ne arată că gînditorii care s-au cățarat pe scara întrebărilor, punînd piciorul pe ultima treaptă, treapta absurdului, n-au lăsat drept moștenire posterității decît un exemplu de sterilitate, în timp ce confrății lor, opriți la jumătatea drumului, au fecundat curgerea spiritului, ei și-au slujit semenii, le-au transmis cîte un idol bine modelat, cîteva superstiții bine șlefuite, cîteva erori deghizate în principii și un sistem de speranțe" (Emil Cioran, **Tratat de descompunere**, Humanitas, București, 1992, p.126).

La fel se întîmplă și în poezie,

al cărei obiect lunecos din punct de vedere gnoseologic este chiar ființa. În impactul cu ea, poetul ajunge la imposibilitatea de a compune. Exasperat de sărăcia cuvintelor, nu-și va mai scrie pînă la capăt poemul. "Incapacitatea de a alinia elementele — la fel de lipsite de sens și savoare ca și cuvintele care le exprimă — duce la revelația vidului. Astfel versificatorul se retrage în tăcere sau în artificii de nepătruns. În fața universului, spiritul prea exigent suferă o înfrîngere asemănătoare cu cea a lui Mallarmé în fața artei."

Eminescu este tocmai dintre marii "fragmentiști" care, avîntat pe scara cunoașterii absolute, se oprește adesea pe scările interogației, evitînd cursele înaintării nesăbuite și ale obsesiei ultimei frontiere. Opera sa, luată în întregime, este un sublim Fragmentarium cu o imensă nostalgie a unității, materializată deopotrivă atît în gesturile calme clasiciste, cît și în strîngerile în sine de arici esențial romantice sau moderne (postmoderne). Aspirația călinesciană "de a reface arhitectura ipotetică a operei" și "de a uni cu linii, ca în restaurațiile pompeiene, figurile mozaicurilor aparte" (G.Călinescu, **Opere**, București, 1969, vol.12, p.9) este expresia încercării titaniene de a urma toate semnele pe care le fac fragmentele ca puncte de coagulare, mai dense sau rarefiate, dintr-o periferie mobilă a Fragmentarului spre centrul lui ubicuu. Sensul modern al întreprinderii călinesciene constă în nedelimitarea tranșantă a

poeziilor realizate (în sensul schemei platoniciene a lui Maiorescu) de variate exerciții și "molozi" (după formula de laborator intim, fixată de Perpessicius).

Așa cum credea Gusdorf în **Fondaments du Savoir romantique**, viziunea fragmentară este asemănătoare viziunii antropomorfe a lumii, corelînd extremele opuse ale compoziției, care figurează, pe de o parte, opera totală, Gesamtkunstwerk, ce transcende frontierele între arte și discipline și, pe de alta, fragmentul, care exprimă Totul prin reducere cu ajutorul clipei cînd își nește scînteia gândirii. Mai mult decît atît: în fața cercetătorului și cititorului de azi stă structura holografică a operei eminesciene, în care fiecare parte poate reconstitui întregul univers al ei (vezi în acest sens Solomon Marcus, **Invenție și Descoperire**, București, 1989, p. 290). Poemele încheiate și variantele sînt deopotrivă holograme revelatoare de întreg. Arhitectura ipotetică, a cărei restaurație o visa Călinescu, este în fond o ordine înfășurată în sensul lui Bohm, o unitate adîncă secretă de dincolo de fragmente, care poate fi înțeleasă nu prin dezmembrarea în părți constitutive, ci prin deslușirea unui comportament specific de ansamblu. Modelul holografic, ce se "inspiră" din sistemul de "monade" leibnizian sau al calculului integral al lui Newton, descris de Noica și Marcus, este în măsură să propună o relecturare a lui Eminescu prin conceperea unei

ordini relevate prin holomișcarea a cărei predecesoare — în exegeză — este geneza interioară.

Astfel, toate fragmentele din epopeea dacică (**Dodecameronul dramatic**) trădează viziunea arhetipală și profund tragică specifică lui Eminescu, marile teme ale pierderii identității, uriașei roți a vremii, terorii istoriei și *fortunei labillis*, ale ieșirii din paradisul dacic protoistoric și căderii în istorie, poetul invocând mereu marea în Sarmis: "Iar marea-n mii de valuri a singurătate / Spre zarea-i luminoasă pornește să-și unească / Eterna-i neodihnă cu liniștea cerească"; în **Fragmente dintr-o epopee dacică**: "Cînd în imagini de valuri vei plînge a Daciei soarte"; în textele aferente la **Decebal**: "infinita mare" a Răului ca principiu ce guvernează lumea ("Răul./Și acest vierme naște, crește, distruge viața").

Laserul exegezei, emițînd raze cu unde de aceeași frecvență, poate descoperi reprezentări holografice ale aceleiași viziuni unitare în toate textele caietului de tinerețe (Viena-Berlin), 2287, în care găsim, constelate, **Memento mori**, **Mureșanu**, **Decebal**, **Rugăciunea unui dac** și **Avatarii faraonului Tlă** ("icoana barbară a trecutului" neantizează inima poetului, alias Decebal, a lui Mureșanu sau a Dacului, o incendiază și o înveninează demonic, reîmpingînd-o în vecinicul nimic, o identifică cu sufletul lumii crud, neînduplecat și rece, adîncește abisul dintre tinerețea și bătrînețea spiritului, Decebal apărînd în

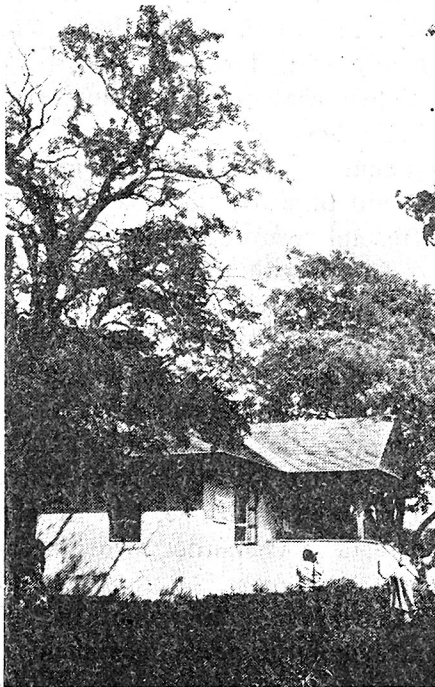
ipostaza dublă a lui Hamlet, ce se întreabă asupra propriei identități, și a lui Lear, "biet bătrîn... nebun pe jumătate", precum și acela dintre dorința de absolut, fericire deplină și prăbușirea, neantizarea totală, tensionează la extrem meditația asupra sensului ființei umane în genere și colorează intens ontologic confesiunea); "În orice clipă e un altul rege — / ș-acel bătrîn a căruia umbră albă / O văd cîolo-n metal... să fiu chiar eu... / Să fie Decebal, dușmanul Romei... / Să fie același care a fost și ieri... / Ce suntem noi, ce este astă viață / Pe ce se-nșiră ziua d-ieri cu azi / Cum ne cunoaștem aceiași / Ce leagă fapt de fapt și zi de zi / Cînd ne schimbăm, cînd orișicare clipă / E același nume pentru un alt om... / Vis unei umbre, umbra vis — / Om! Care e ființa ta... Ce face / Ca tu să fii... ce face să nu te risipești / În propriile-ți fapte și gînduri. / Sîngele acestei umbre e durerea. / Toată fericirea o uităm în viață / Ca și cînd n-ar fi fost, numai durerea / Ochiu tînjește... face să privim / Trecutul nostru dispărînd în vreme. / Ca insule mîndre-n ocean plutinde. / De care a vieții neagră, grea corabie / În orice clipă se tot depărtează... / În urmă-ne rămîne fericirea / Durerea-n veci noi o ducem cu noi" (**Decebal**, ms.2287, 48' — 48"). Tot atît de peremptoriu apare aceeași viziune, fără "icoana barbară" a vremurilor revolute, dar cu aceeași interferență neantizatoare a trecutului și prezentului și același sentiment al trecerii ca toate variațiile holografice de ordin psihologic

Omul deplin al culturii românești

(durere, bucurie, suferință, renunțare, ciudă că timpul nu se oprește în loc în cadrul trăirii idilice a dragostei) și cele de ordin ontologic (trecere ireversibilă și alunecare în nimicul ca durată sterilă, conștiință acută a "vieții sfărâmate" și a opoziției ireconciliabile absolut—relativ, natură—om ca expresie paradigmatică a raportului veșnicie imuabilă — ființă trecătoare), în Caietul 2260, care inserează *Minte și inimă, Preot și filosof, Ce suflet trist, Dintre sute de catarge, Din cerurile albastre, Tat twam asi, Răsai asupra mea, Ce te legeni..., Sarmis și Gemenii* sau în oricare alt caiet-manuscris eminescian, fie că consultăm texte definitive de bază sau versiuni aferente sau colaborare, însemnări, note de

cursuri, transcrieri din lecturi, note marginale. Cităm din numeroasele versiuni de tranziție sau "autonome": "Peste viața-mi sfărâmată / gonind idealurile, / Pe de-a pururi vor străbate / Vînturile, valurile" (**Dintre sute de catarge**, ms.2277, f.98); "Un vis este mărire și faimă, și cădere, / Imperiul, coroana — mizeria, un vis... / Dormind umblam prin lume cuprins de o părere / Străfulgerată doară de-a morții-apropiere, / Zvîrlindu-ne-n nimicul din care-am fost învins" (**Tat twam asi**, ms.2262, f.58); "La ce s-urmezi cărarea departe de pămînt, / De ce s-atîrne toate nădejdi de vînt, / Iar inima organul atîtor suferinți / Trecut-o-au asupra-mi părinții din părinți? / Și voi s-o sufăr însă nu pot, dar nu mai voi, / O valuri luminoase, luați-mă-ntr-o voi..." (**Ce suflet trist...**, ms.2277, f.52); "Și tristul nostru suflet ca ocean s-așterne, / Tăiat e de corabia gîndurilor eterne... / Ca unde trecătoare a mării cei albastre, / Dorința noastră spuma nimicniciei noastre" (**Preot și filosof**, ms.2262, f.43v — 44). Chiar și cititorul obișnuit poate identifica ușor motivele vieții sfărâmate, vînturilor și valurilor sortii, suferinței lăsate de părinții din părinți, corabiei gîndurilor, nimicniciei, eternului și vremelnicului în poezii ca *Pe lângă plopii fără soț, Împărat și proletar, Speranța, Epigonii, Mortua est* și, bineînțeles, în marile poeme *Memento mori, Luceafărul, Andrei Mureșanu, Decebal*.

Caietele cu versiuni de tranziție

Ipotestii. Casa-memorial.
Foto de Mihai POTĂRNICHE

și cele barate pentru a fi cizelate mai departe cu tot materialul bruionar demonstrează un proces de interferare dialectică (paradoxală prin excelență, deci) a voinței de autonomizare și rotunjire în sens clasicist și a voinței de fragmentare progresivă în sens modern (și postmodern): în măsura în care se adună cât mai multe puncte de coagulare în vederea obținerii întregului (sistematic) se declanșează și mai puternic operația de dezmembrare, descentrare și intrare în zona plutonică, după cum o numea Ion Negoițescu (zona laboratorului, a văpăilor obscure cvasidemonice ale spiritului eminescian și, deci, a metaforelor infernale). De fapt, mișcările spre sistem (unitate) și spre fragment (corespunzând zonei neptunice și plutonice) se reactivează reciproc conform logicii contradictoriului și contopindu-se într-o unică holomișcare. Cu cât mai senin-impersonal, "paradisiac", rotund, clar, apolinic și eliberat kathartic e în versiunile de bază, cu atât mai obscur-subiectiv, infernal, fragmentar, abscons, demonic și frământat tragic apare în versiunile secundare, care fac parte chiar din corpul celor dintâi. Este o reactivitate reciprocă, o tensionare în ambele direcții, o urcare însuflețită spre absolut și o blocare nepăsătoare, stoică, în relativ. Absolutizarea și relativizarea se provoacă succesiv, pe spirala capricioasă a dialectismului.

Intuițiile eminesciene au mers chiar spre câteva reprezentări

holografice-cheie, cum ar fi lumea -undă, Timpul-rîu, arheitatea universului și Cartea.

Poemul (cîntarea) este, în viziunea lui Eminescu, reflexul arheal al "vocii celei mărețe a undelor teribile, înalte, zgomotoase, a unui rîu, ce nu-l vezi". Sînt chiar undele de timp ce viitoru-aduce, zice poetul, spre-a le mîna-n trecut. E viziunea inversă, husserliană, a unui viitor și viitor actualizat într-un prezent continuu. Mișcarea timpului e holografică, în fiecare secvență mobilă întrevăzîndu-se integralul Timp angajat într-o rotire ondulantă, circulară asemenea rîului mitic Iordans, ce curge înapoi în propriul izvor.

Într-o altă viziune, Lumea este închipuită de poet ca un manuscris vechi dintr-un sertar, care ascunde o "bogăție de viață, costume, oameni, aranjamente, patimi" și în care zace învăluit Archaeus. Oamenii, ca actori în marele teatru al lumii mereu reluîndu-și rolurile și reactualizîndu-se din zona posibilului latent ca prezență existențială, apar ca părți regenerate progresiv ale Archaeus-ului, într-o superbă reprezentare holografică: "Ce era el? Un nimic, o posibilitate... Dar închipuiește-ți acum că-n mijlocul reprezentației un perete cade, un actor își rupe capul, unul își uită rolul... iată un archaeus jignit și simți tu că e jignit. De ce simți? Pentru că acel nimic e și-n tine, pentru că insultat pe scenă e insultat în tine. Și cu toate acestea el putea să rămînă mii de ani în saltar și corpul lui de hîrtie să

putrezească, tu însuși puteai să nu te naști, să fii din numărul celor care n-au fost niciodată... ei bine, ca o idee, ca o comedie primită, al cărei manuscript s-a pierdut și despre care nimeni nimic nu știe, deși a existat, ba există în creierul naturii. Prin urmare tu ai fost, ești, vei fi totdeauna" (ms.2268, 22r-23r).

Cartea lumii în cea de-a treia mare reprezentare holografică eminesciană e concepută ca o carte a Creațiunii, ale cărei file, "albastre și înstelate", le întoarce un Creator misterios, ce învăluie totul în taină producătoare de spaimă existențială (în varianta *Scrisorii I*, ms.2259, f.266v — 267v: "Ce-i etern? Cine consumă simburul aurit din soare? / Lume-mpinge spre pieire ca izvoarele-n spre mare / Ca și vremea-n orologii e-mplîntată adînc în noi / Cine filele albastre și-nstelate le întoarce / Ia a Creațiunii carte... cine firul lung îl toarce / Din fiorul Veciniciei pîn-în ziua de apoi?") Gîndul creatorului se sincronizează cu gîndul omului, numai că foiletarea imaginară a Cărților diferă. Cartea Creațiunii își întoarce foile în razele orbitoare ale luminii, în șuvoiul incandescent ce se proiectează prin spații uranice. În schimb, Cartea Omului, jos, în "cercul strîmt" existențial, este foiletată într-un întuneric greu perceptibil. Soarele, pe care Demiurgul îl ține ca pe o lampă, trimite doar scînteii de lumină ca să facă vizibile Umbrele intrate în joc. E o lumină ce sporește iluzoriul, încîlcind și mai mult Cartea Universului. Răsfoirea înseamnă devenire, retoarcere din fuiorul

Vecinicieii; filele sînt zilele veciei, legate între copertile Morții. Demiurgul spectacolului, care-l transformă pe Om în cititorul neputincios al semnelor Cărții și un actor al teatrului lumii tras de sfori și chiar tras pe sfoară în sens tragic. O asemenea viziune se poate conține într-un singur vers dintr-un fragment aferent dramei **Decebal**, în care regele dac se concepe ca obscur, necunoscut, o literă "ce necesită, a fost rămas de toți".

Procesul interferării sistemului și fragmentului în viziunea eminesciană a lumii urmează în totul, printr-o magistrală intuiție, legile interferării discretului și continuului în lumea fenomenală. Știința a precizat că sub forma discontinuă (discretă) a moleculelor și atomilor materia este neomogenă și variabilă, iar sub forma distribuției continue (de masă sau de energie) prezintă omogenitate și ineputabilitate, fapt care implică și o modelare respectivă în studiul matematic, fizic, lingvistic, biologic sau filosofic. "Discretul și continuul par să fie două ipostaze obligatorii, în același timp solidare și opuse, ale oricărui proces de oarecare complexitate, fie el natural sau social. O atare viziune antinomică este atestată de un mare număr de forme particulare pe care le capătă distincția continuu-discret; cîmp și particule, unde și corpuscul, numere reale și numere întregi, integrale și serii, analogic și digital, ontogenie și filogenie, ereditate și variabilitate, vorbire și limbă, tradiție și inovație, iată numai cîteva

versiuni ale corelației continuu-discret în fizică, matematică, informatică, biologie, lingvistică și cultură, în general toate confirmând că discretul și continuul în ciuda opoziției lor interacționează și au nevoie organică unul de altul" (Solomon Marcus, **Provocarea științei**, București, 1988, p.146—147).

Eminescu avea prin excelență conștiința unității materiei ca și a Ființei, bineînțeles, a subordonării, așadar, a părților secundare unui întreg datorată unei scări de stări, fapt despre care ne vorbește o notă manuscrisă despre alchimie care "căutînd aur știa că elementele sunt numai o scară de stări a unei și aceleiași materii" și despre existența "unui punct de gravitație în noi, avem ca clătinarea lui prin o putere exterioară unitatea tuturor fenomenelor psihice și fizice" (ms. 2255, f. **Fragmentarium**, 1984, p. 293).

Punctul de gravitație al Ființei, care primește replica puterilor exterioare, generează scara contradictoriului, ce este, după însăși terminologia eminesciană, o scară de stări în cadrul unei unități a "tuturor fenomenelor psihice și fizice".

Prin urmare, Eminescu scrie un singur Poem al Ființei cu o scară de stări în care continuul și discretul se pun într-o cumpănă dialectică. Toate versurile deci gravitează în jurul unui nucleu (ființial), fie că se află aproape sau, mai departe de el, fie că obține înfășurarea sublimă a desăvîrșitului, fie că rămîne cu o valoare mai modestă, periferică,

secundară. Oricare ar fi situarea lui, face parte din același cîmp valoric, purtînd marca unică a eminescianismului esențial. Versuri ca "Un vis al morții-eterne e viața lumii-ntregi"; "Unul e în toți, tot astfel precum una e în toate"; "nu noi trăim — tu trăiești" (adresare către moarte); "e apus de Zeitate — ș-asfințit de idei"; "o, moartea e-un chaos"; "cînd plutești (luna) pe mișcătoarea mărilor singuratică"; "vreme trece, vreme vine" și toate celelalte versuri ale **Glossei**; "și-n stingerea eternă dispar fără de urmă"; "iar timpul crește-n urma mea... mă-ntunec"; "s-a stins viața falnicei Veneții"; "cu mîne zilele-ți adaogi"; "din valurile vremii nu pot să te cuprind"; "apele plîng, clar izvorînd în fîntîne"; "din noaptea vecinicei uitări" și multe altele sînt adevărate "holonime" ce pot reliefa instantaneu întregul ființial eminescian prin simpla cumpănă a contradictoriului, prin viziunile perspectivice extraordinare, prin densa conceptualitate și sugestivitate, adică prin nucleosinteza eficientă pe care o realizează, prin prezența în mic a unei scări întregi de stări psihice.

(**Memento mori** se conține, după părerea lui Constantin Barbu, în rîndul "Unda ce-și mîna trecutu-n viitor", "în virtutea apartenenței tuturor cuvintelor, literelor, silabelor la unul și același nedesăvîrșit poem al Ființei"; cf. **Poezie și nihilism**, Constanța, 1991, p. 13). Ele sînt particule ale unui și același desăvîrșit-nedesăvîrșit poem al Ființei.

Critica mai nouă a pus în

evidență fenomenul fragmentarismului (organic, zicem noi) ca urmare a diseminării (sunetelor și semnificațiilor) pe parcursul întregului text și a transformării poeziei într-o poetică, în act care presupune o "mise en abyme", o trecere a metaforei, dense în apolog, în povestirea discursivă, dezlinată. Textul modern s-ar caracteriza, astfel, printr-o metamorfoză a "tradiționalelor procedee expresive în mijloace de producție" (Jean Ricardou, "Critique", nr. 274, 1970). Prezența magmei de laborator (a "molozului") eminesciene devine, așadar, un însemn peremptoriu al modernității textului, al nedeșăvârșirii poemului ființei în virtutea capriciilor heideggeriene ale ascunderii / revelării acesteia.

E și perspectiva pe care ne-o propune epistemologia contemporană, care impune "o dialectică ontologică", conform căreia atomul nu doar atomizează toate fenomenele care se concentrează asupra lui, ci și conferă o structură energiei pe care o produce. "Atomul este el însuși transformat într-un mod discontinuu prin observație sau emisie de energie discontinuă" (Gaston Bachelard, **Dialectica spiritului științific modern**, vol. I, București, 1986, p. 186). Accentul se pune, în cunoașterea științifică, pe relație, pe evidențierea naturii grupurilor, pe prioritatea relației asupra existenței ca atare, materia fiind ceva localizat, "desenat", închis în volum, bine limitat, iar energia ceva "lipsit de figură". În formă

potențială energia are un volum nelimitat, actualizându-se în puncte particulare: "Prin desfășurarea lui energetică, atomul este devenire pe cât este ființă, este mișcare pe cât este lucru. El este elementul devenirii-ființă schematizate în spațiu-timp" (*Ibidem*, p. 191). Conform noilor principii epistemologice, proprietățile complementare trebuie înscrise în esența ființei contrar credinței tradiționale într-o unitate netedă și cuminte a unității ei: "Într-adevăr, dacă ființa în sine este un principiu care se comunică spiritului — la fel cum un punct material intră în relație cu spațiul printr-un câmp de acțiune — ea n-ar putea fi simbolul unei unități. S-ar cuveni deci să întemeiem o ontologie a complementarului nu mai puțin violent dialectică decât metafizica contradictoriului" (*Ibidem*, p. 170).

În lumina unei atare ontologii a complementarului care ține cont de nuanțe și de proprietățile complementare (variantele, versurile de tot felul, versurile aparte, literele, silabele, în jocul lor anagramatic ce diseminează nucleele metaforice și substituie mijloacele de expresie cu cele de producție) — metamorfoza poezie-poetică în act — structura operei lui Eminescu este una fundamental holografică.

Noemi BOMHER

Iași

RELATIA MISTICĂ NUMĂR-SEMN-CUVÎNT ÎN GÎNDIREA POETICĂ EMINESCIANĂ

Preocupat de jocurile minții, Eminescu pornește adeseori de la structuri mistice, pe care le acceptă uimit și pe care le notează, dezvoltându-le. Amintind pe Pythagora (mss. 2307), el crede că numărul e substanța lucrurilor. Demonstrațiile, care-i apar simple lui G. Călinescu¹, încearcă să revele tocmai relația dintre ființa internă și substanța primă, numărul — “Moartea este stingerea conștiinței numerice” (mss. 2255). Din perspectivă filozofică, afirmații de acest fel primesc conotații în textul poetic și cîștigă denotativ în textul nonpoetic: “Este nu numai verosimil, *ci sigur*, cum că moartea desăvîrșită a intelectului nostru, aflîndu-se față cu posibilitatea infinită a eternității, dup-un interval nemăsurabil de lung, dar a cărui lungime e indiferentă, va reapărea iarăși cu aceleași funcțiuni și sub aceleași condiții, și-n aceasta consistă — nemurirea sa” (mss. 2255).

Introducerea structurii mistice în cadrul jocului numărului matematic (“Frunzele de stejar dintr-un an sînt copii fidele ale celor din mii de ani frecuți, și chiar dacă fiecare frunză individuală ar prezenta o diferență oarecare nu trebuie să se uite că legile și

elementele în joc sînt determinate, se pot număra și cum că toate combinațiile lor posibile se pot asemenea determina...”, *idem*) sugerează că Eminescu încearcă să propună elemente ale filozofiei pentru explicarea semnelor intelectului. Ideea că numărul ultim, din marea serie de forme posibile, există, creează o organizare specifică a lumii iluziilor, căci totul este conținut în creierul uman: “Va să zică temeiul de-a fi orice voiești, forma tuturor întîmplărilor, lucrurilor, prin urmare și a rangurilor din lume e conținută în energia specifică a creierului nostru — a cărei *simposă* ciudată sîntem noi” (*ibidem*). Dramaticitatea visului, element esențial în proză, este o formă curentă în meditația eminesciană (“... numai în somn sîntem activi — de aceea visul are atîta dramaticitate”). Putem oferi astfel o concepție păstrată prin simboluri, semne încărcate cu sens, desemnate nu numai în textele poetice, ci și în însemnările din caiete. Elementele logice, cu sens de *cuvînt*, *rațiune*, *argument*, și elementele din *imagini* fundamentează la Eminescu o experiență *sui generis*.

Dincolo de nivelul afirmativ, există în textele eminesciene o cunoaștere apofatică, similară celei a lui Dionisie Pseudo-Areopagitul: “Dumnezeu este cunoscut atît prin cunoaștere, cît și prin necunoaștere”². În tiparele gîndirii eminesciene se îngrămădesc elemente ale științei, dar mai ales elemente mistice. Cuvîntul *mistică* vine din greacă, avînd la origine verbul *μωω* (“a închide ochii”, “a strînge gura”, “a acoperi urechile”, “a iniția într-un cult secret”). *μυστη* indică pe cel inițiat

în mistere, în ceremoniile la care participă numai cei instruiți de *μυσταγογ*, adjectivul, apărut relativ târziu, *μυτικοζ*, însemnând "secret", "ascuns", "ceva situat dincolo de limitele cunoașterii obișnuite". În cadrul religiei, există nu numai o practică șamanică, ci și o mistică ce constă în concentrarea extremă și în interiorizarea eului, care se identifică cu spiritul universal. În experiențele *Upanishadelor* și în cele relatate de Plotin (sec. III e.n.) efortul misticului urmărește unirea cu Binele suprem, cu Unul, cu renunțarea la lume, limita fiind ekstazul, dar unirea desăvârșindu-se după moarte. Se poate sesiza că în textul eminescian calea specifică de trăire ekstatică se face în prag, dezechilibrul realizându-se prin ruptura dintre trup și psihic ("Iar timpul crește-n urma mea, mă-ntunec"), această experiență fiind altceva decât mistica realizată prin starea ekstatică a cuvîntului din poveste, din doină, din ghicitoare și din eres. Stările ekstactice creează o altă vedere, o privire înlăuntrul, o culme a lucidității ("Cînd privesc zilele de-aur a scripturilor române, (...) văd nopți ce-ntind deasupra-mi oceanele de stele,/ Zile cu trei sori în frunte, verzi dumbrăvi cu filomele,/ Cu izvoare-ale gîndirii și cu rîuri de cîntări.", *Epigonii*, p. 37).

Ca formă incipientă a experienței mistice a morții, efectul întîlnirii reprezintă o ruptură cu lumea obișnuită a cuvîntului ("Și mută-i gura dulce-a altor vremi") și o intensificare continuă a comuniunii cu misterul luminii ("Piară-mi ochii tulburători din cale,/ Vino iar în sîn, nepăsare tristă;/ Ca să pot muri liniștit, pe mine/ Mie redă-mă!", *Odă* (în

metru antic), p.195). După ce a contemplat lumina "stelei singurătății", după ce a cunoscut voluptatea morții "nendurătoare", după răsărirea iluminată, eul s-a raportat la ființe mistice, active (Hercul) și inteligente (Nessus) și a încercat să descopere, cu simțuri însușite, semnificația lumii percepute, prin iubire ("Pot să mai renviu luminos din el ca/ Pasărea Phoenix?", *idem*, p. 194), dar mai ales prin interiorizare, prin concentrare, prin adunare în sine a risipirilor diverse, curățite și eliberate continuu, nu de realități materiale, ci de patimi ("De-al meu propriu vis, mistuit mă vaiet,/ Pe-al meu propriu rug, mă topesc în flăcări...", *ibidem*), căci patima se consumă întîi în spirit și apoi se materializează.

Termenul de mistică se întîlnește, ca tainic, ascuns, în orice contemplare a unei religii, obiectul misticii nu este confuz, vag, ci presupune o participare legată de mister, de taina divinității, prin intermediul unei credințe, ce duce la experiențe personale charismatice, momente ale grației. Remarcăm că, după filozoful francez Claude Tréstemontant³, mistica este prelogică, nu se limitează la afectivitate, ci la un nivel profund, ea este o cunoaștere revelată, intuitivă, obținută cu ajutorul rugăciunii, în cazul textelor literare aceasta realizându-se prin cuvînt. Mihai Eminescu era conștient că legile minții au relație cu matematica și logica, raporturile de creștere și descreștere fiind bazate pe o scară de stări ce trimit la sufletul cuvîntului și importantă este numirea prin litere a mărimilor și prin cunoaștere apofatică: "Dintr-asta s-arată că cantitățile negative

nu sînt mărimi adevărate, căci nu pot numi mărime adevărată ceea ce-i mai puțin decît nimic, și prin urmare n-au relațiune cu mărimile adevărate, fiindcă asemenea relațiune are loc numai între mărimi semene; — dar pot fi comparate ele-n de ele fiindcă o datorie poate fi mai mare sau mai mică decît o alta.” (mss. 2275 B).

Pentru Eminescu relația dintre cuvînt și semn este una numerică: “Și la înmulțirea literelor, pot proveni patru cazuri și adică: cînaștea literelor să nu fie numere ci aceleași semne; / ca semnele să fie deosebite / ca să se multiplice mărimi *compositae*...” (Idem). Această relație numerică privită cu oarecare ironie de matematicieni și de filologi reprezintă, de fapt, posibilitatea înțelegerii problemelor ascunse în mister.

Afirmînd că modelul de cunoaștere este negativ (“Astfel noi nu știm într-adevăr nimica pozitiv, ci numai negativ... Nu simțim ceea ce-i materie, putere, natură pozitivă — ci numai întrucît (ilizibil) simțurile noastre reagează asupra lor...”, mss. 2286), Eminescu încearcă să explice relațiile triadei mistice ortodoxe prin intermediul matematicii:

“Dumnezeu o putere care lucrează în linie dreaptă — *Tatăl*.

O altă putere egală, dar în direcție crucișă i se opune — *Fiul*.

Rezultanta: — Paralelogramul de puteri: *Sfîntul Duh*.

Nebulos Un singur individ mecanic. Acțiune. *Tatăl*.

Sistem Două individe mecanice, acțiune = reacțiune. *Fiul*.

Rezultantă Sfîntul Duh = organismul sfînt.” (mss. 2255).

Cu toate că aceste energii pot apare cît fiind opuse tainelor

teologiei, încercăm să sugerăm că în ansamblul problemelor cunoașterii lui Dumnezeu, din perspectiva teologiei mistice, comentate de Vladimir Lossky⁴, nu este complet negat în grila unui text modern: “Teologia negativă este, deci, o cale spre unirea tainică cu Dumnezeu, a Cărui fire, pentru noi, rămîne necunoscută”. Spiritul contemplă realitatea și astfel se apropie de divinitatea-treime, iar teologia apofatică comentează relația dintre Tată, Fiul și Duhul Sfînt prin intermediul dragostei: “Dacă vom înțelege accentul diferit al celor două doctrine trinitare, atunci vom pricepe, desigur, pentru ce răsăritenii au apărut dintotdeauna caracterul inefabil, apofatic al purcederii Sfîntului Duh din Tatăl, izvor unic al persoanelor, împotriva învățăturii mai raționale, care, făcînd din Tatăl și din Fiul un principiu comun al Duhului Sfînt, pune ceea ce este comun mai presus de ceea ce este personal, învățătură care tindea să desființeze ipostasurile, amestecînd persoanele Tatălui și Fiului, în actul firesc al purcederii, făcînd din persoana Sfîntului Duh o relație între celelalte două”⁵.

Privind ca temelie a misticii creștine relația cu trinitatea, Lossky amintește de cosmologii, de organizarea lumii în îngeri și ființe personale (“Prin poruncile Sale, Dumnezeu împarte lumea și organizează părțile Sale; nici îngerii, nici oamenii nu sînt însă, la drept vorbind, părți, fiind ființe personale. O persoană nu este partea unui tot, ci ea conține într-însa totul”⁶). Această relație dintre suflet, trup și minte este amintită de gînditor prin încercarea de a defini Chipul: “Persoana sau *ipostasul*

uman cuprinde părțile acestui compus natural, ea se exprimă în totalitatea ființei umane, care există în ea și prin ea. Chip al lui Dumnezeu (...) se poate spune că chipul este o *pecete dumnezeiască*, care marchează firea, punând-o într-o legătură personală cu Dumnezeu, legătură absolut unică pentru fiecare ființă”.

În textul lui Eminescu **Povestea magului călător în stele**, un personaj poetic este Călugărul sau Chipul. S-ar putea ca fragmentele din matematică, fizică sau științele naturii să aibă o valoare inițiativă, să ne ajute să participăm la înțelegerea principiului mistic al existenței, principiu care, în ultimă instanță, este lumina. Asupra naturii ondulatorii a luminii și asupra înțelegerii acesteia ca un principiu științific și mistic, ca o metaforă a lumii, Eminescu a meditat adesea. Fiecare element din simfonia luminii este privit fie din perspectivă psihologică, fie morală, fie etică.

În general, reacția față de lumină este una de întrebare și răspuns, o simetrie, ca între sfînx și piramidă: “Cum că sfînxul e o-ntrebare și piramida un răspuns și că amîndouă la un loc sînt o ecuație, la aceasta n-a gîndit nimenea. Ce este viața, a întreat sfînxul. Un raport simetric al unui finit către un infinit, răspunde piramida” (mss. 2261). Femininitatea reprezintă o altă parte a eului și refuză celula enigmei, “depărtarea” (“Piramidele-nvechite /Urcă-n cer vîrful lor mare./ Nu căta în depărtare/ Fericirea ta, iubite!”), **Floare albastră**, p. 60), în favoarea creației naturii, în favoarea apropierei fizice imediate. Evident, în **Floare albastră** este o opoziție

între misteriosul inițiativ al piramidelor, reprezentat esoteric prin tăcerea eului liric (“Eu am rîs, n-am zis nimica”), care, în final, se întreabă despre secretul fericirii, fie ca soluție spre ideal (floare), fie ca o conciliere între legile erotice de apropiere și magicul albastru, îndepărtare (albastră). Cert este că în marele pentaclu magic Eminescu caută o a treia rasă, androgină, care însumează sexe, “sfînx pătrunsă de-nțeleș”, o imagine a lunii, perpetuu *regină* și *monarc*, ce reamintește de starea edenică a androginului, o stare îndepărtată, fără date numerice, înspre care se poate tinde doar.

NOTE:

1. Călinescu G., **Opera lui Mihai Eminescu**, I-IV, Fundația pentru Literatură și Artă “Regele Carol I”, București, 1934-1936.
2. Pseudo-Areopagitul Dionisie, **Despre numele divine**, VIII, 3.
3. Tréstemontant Claude, **La mystique chrétienne et l'avenir de l'homme**, Ed. du Jeuil, Paris, 1975.
4. Lossky Vladimir, **Teologia mistică a bisericii de răsărit**, traducere, studiu introductiv și note de pr. Vasile Răducă, Editura Anastasia.
5. Lossky Vl., **op.cit.**, pp. 90—91.
6. **Idem**, p. 135.
7. **Ibidem**, p. 155.

Ion CIOCANU
Chișinău

E TIMPUL SĂ NE ISPĂȘIM PĂCATELE

Odinioară, pe cînd fosta ideologie totalitară comunistă ne inocula obsesiv aberanta teorie a celor două limbi și două popoare, se discuta — la început pe ascuns, apoi tot mai... public — dacă scriitorii clasici români, inclusiv Eminescu, sînt și ai noștri, ai acestor din stînga Prutului. Nu e vorba numai despre atitudinea nihilistă față de moștenirea literară din trecut, expresie fidelă a închipuirilor proletcultiste din anii 20-30, conform cărora în noua orînduire social-politică — de după răsturnarea de stat din 1917 — ar fi nevoie de o artă nouă, întemeiată pe principii diferite de acelea ale artei din trecut, ci și despre tendința puterii de a nu admite în nici un caz înțelegerea de către moldoveni a adevărului istoric și științific despre originea lor etnică adevărată, care (înțelegere) ar fi demolat fundamentul teoretic al răpirii Basarabiei de către Rusia în 1812 și al ocupării cu forța a unor teritorii românești în iunie 1940.

Ambele motive — unul de ordin oarecum științific (teoria proletcultistă despre moștenirea literară), altul de ordin ideologic (cultivarea ideii că Moldova nu este pămînt românesc și moldovenii nu

sînt — și ei — români) — au cauzat o confuzie groaznică în privința clasicilor noștri nemuritori. De aceea operele lor au început să fie editate la Chișinău cu o întîrziere criminală, generații întregi neavînd posibilitatea de a le cunoaște. Cu timpul, datorită — între altele — eforturilor unor scriitori care și-au început activitatea încă pînă la 1940, în Basarabia reunită cu Patria-mamă (Emilian Bucov, Bogdan Istru, Andrei Lupan etc.), încep să apară primele volume din creația lui Alecu Donici, Constantin Negruzzi, Constantin Stamati, George Coșbuc și, desigur, Mihai Eminescu. Dar opinia că scriitorii români n-ar fi și moldoveni continua totuși să dăinuie. A fost nevoie de un tertip ca includerea într-un articol al fostului prim-secretar de partid Ivan Bodiul a unei fraze speciale — “O mîndrie națională a moldovenilor sînt cronicarii Grigore Ureche, Ion Neculce, Miron Costin, scriitorii Gh. Asachi, B. Hasdeu, A. Donici, C. Negruzzi, A. Russo, V. Alecsandri, I. Creangă, M. Eminescu, compozitorii G. Muzicescu, M. Bîrcă, care se situau pe poziții democratice și au făurit multe opere strălucite despre viața norodului, despre lupta lui pentru fericire și propășire” (I. Bodiul, *Să se întărească și să înflorească prietenia popoarelor sovietice, “Comunistul Moldovei”, 1965, nr. 11, p. 16*) — pentru ca abia după aceea, în spiritul unei atare indicații de partid, să se poată vorbi întrucîtva liber despre literatura noastră clasică și despre Eminescu.

Astăzi, adevărul nu mai poate fi tăinuit: noi, deși despărțiți încă de rîul durerilor noastre, sîntem o națiune, avem o limbă, o moștenire

literară (și nu numai) comună, Eminescu este al nostru.

Dar a declara acest adevăr nu înseamnă încă a-l face o permanență a vieții noastre spirituale, o bogăție culturală a întregii colectivități, o necesitate zilnică a fiecărui membru al colectivității noastre. Are Constantin Noica un eseu despre Eminescu, intitulat **Două păcate**. Ne vedem obligați să cităm aici începutul: "Îl sărbătorim în fiecare an pe Eminescu, dar continuăm să rămânem descoperiți față de el. Cu oricâte reușite în cercetarea critică și istorică asupra-i, continuăm să fim vinovați în două privințe, în ce-l privește: întâi nu-l cunoaștem încă în întregime, apoi nu-l facem cunoscut altora în întregime, așa cum a fost" (Constantin Noica, **Istoricitate și eternitate**, București, "Capricorn", 1989, p. 108).

L-am citat pe ilustrul filozof într-o cuvîntare la Uniunea Scriitorilor și un coleg de breaslă a luat afirmația lui drept a mea, a criticat-o aspru, încercînd să convingă auditoriul că el personal îl cunoaște pe Eminescu în sensul că îl citește cu plăcere, fie și o singură poezie, simte profund conținutul acesteia și-i savurează frumusețile stilistice și, chipurile, astfel fiecare cititor se apropie în mod individual de creația clasicului și nu se poate spune că... nu-l cunoaștem, iar în rîndul al doilea — că Eminescu n-are nevoie să-l popularizăm noi, scriitorii, ci se popularizează el însuși prin calitățile alese ale operelor. Trec peste faptul că am fost, în continuare, pus la îndoială și oarecum ridiculizat pentru atare opinii, ca să subliniez esențialul: ne trebuie, tuturor, un anumit efort intelectual pentru a ne

da seama de importanța deosebită a afirmației citate a lui Constantin Noica.

În scopul de a contribui la înțelegerea ei, cităm din eseu filozofului: "Pe Eminescu *nu-l cunosc în întregime nici specialiștii*, acesta e adevărul. Și lucrul e limpede de arătat: din cele cîteva mii de file ale manuscriselor eminesciene, zeci și zeci de file sunt scrise în limba germană. După știrea noastră, nimeni nu le-a descifrat și folosit încă... Dar poetul n-a fost doar poet, sau n-ar fi fost inegalabilul nostru poet fără a fi învățat despre limba sa și limbi, cultura sa și culturi necrezut de mult. Acest de necrezut e totuși cu puțință *de văzut*, în vreo 8000—9000 de file ce s-au păstrat, ca o mărturie unică — s-o spunem încă o dată — în cultura europeană. De ce să nu ne frecăm puțin la ochi și să privim lucrul față în față?" Apoi: "A cunoaște pe Eminescu așa cum îl cunoaștem și îl putem cunoaște astăzi — în principal prin ediția Perpessicius și prin interpretările de ansamblu ale lui Călinescu, plus alte interpretări parțiale oricît de strălucite — înseamnă tot una cu a se reduce la cunoașterea **Mioriței** doar prin Alecsandri și a folclorului doar prin filtrul cîtorva culegători învățați" (sublinierile aparțin lui Constantin Noica. — I. C.).

Acesta e gîndul adînc al filozofului despre necunoașterea lui Eminescu, adică despre cel dintîi păcat al nostru față de scriitor. A-l bagateliza, a-l reduce la o "părere" oarecare înseamnă a nu înțelege nimic.

Nu insistăm, și asupra altor idei extrem de profunde ale lui Constantin Noica, ci subliniem că, fiind întemeiate și stringente pentru

București, adevărurile dureroase privind păcatele față de Eminescu sînt incommensurabil mai întemeiate și mai stringente pentru Chișinău, unde clasicul nostru numărul unu este cunoscut — s-o recunoaștem — superficial și doar de o infimă parte a conaționalilor noștri.

Nu avem în vedere numai posibilitățile obiective, absolut reduse față de cele din Țară, de a-i cerceta moștenirea și de a o edita, ci și o anumită pactizare cu starea de lucruri creată pe parcurs de secole în partea aceasta a Prutului, vădită de altfel și în reacția superficială (agresivă însă!) a colegului scriitor la invocarea celor două păcate — reale și mari — ale noastre față de Eminescu. Chi-purile, cine citește, pentru sine, fie și numai o singură poezie, o îndrăgește și-i savurează frumusețile exprimării îl “cunoaște” pe scriitor.

Am putea cădea de acord că nici aceasta nu e puțin din partea unui individ oarecare. Dar îl cunoaștem oare pe Eminescu în toată vastitatea și, mai ales, în toată adîncimea? Putem pretinde că am citit cu toții și — esențialul — în adîncime publicistica social-politică a scriitorului? Dacă da, de ce avem cel puțin un concetățean care să nu se fi pătruns pînă în tainițele sufletului de adevărurile fundamentale rostite de Eminescu despre românitatea noastră, despre atitudinea dușmănoasă a Rusiei țariste față de Basarabia și basarabeni, iar de altfel nu numai față de ei? De ce nu este cunoscută îndeajuns — la noi — nici dramaturgia, nici proza și chiar nici poezia eminesciană?

Nu sînt nihilistul care să nu aprecieze cărțile lui Mihai Cîmpoi

Narcis și Hyperion și Căderea în sus a Luceafărului sau eseul lui Ion Druță **Eminescu, poet național**. Sau să nu-și dea seama că avem și alți oameni de artă care și-au făcut din Eminescu o stea călăuzitoare în viață, că Eminescu este studiat permanent în școala noastră de toate gradele etc. Dar în ansamblul creației sale și, mai ales, în profunzimea ideilor sale Eminescu rămîne — dincoace de Prut — un mare necunoscut. El rămîne așa cît timp avem — repet — cel puțin un românofob și un rusofil. Altfel zis, cît nu ne-am pătruns cu toții și în adînc de măcar două versuri eminesciene (“De la Nistru pînă la Tisa...” și “Cine-a îndrăgit străinii...”).

Da, încă ideologia comunistă totalitară a recunoscut adevărul că Eminescu este *al nostru*. Însă de mult e necesar să înțelegem încă un adevăr: acest fapt ne obligă la o cunoaștere aprofundată a moștenirii rămase de la el și la o popularizare intensă, pe toate căile și prin toate mijloacele, a tuturor operelor lui. Cu alte cuvinte, este necesar că conștientizăm — toți și adînc — cele două păcate pe care continuăm să le avem față de Eminescu. Și — drept consecință — că numai după ispășirea prin fapte concrete a ambelor păcate am avea dreptul moral de a spune și chiar de a ne mîndri că Eminescu este cu adevărat și pururi al nostru.

Klaus HEITMANN
Heidelberg

EMINESCU
ÎN
REPUBLICA
SOVIETICĂ
MOLDOVENEASCĂ

1

Dacă prin noțiunea de intertextualitate, atât de diferit întrebuițată, înțelegem, în sensul cel mai larg, "orice relație care se stabilește între două sau mai multe texte"¹, atunci o problemă cultural-politică, importantă atât din punct de vedere teoretic, cât și practic, în toate țările care au cunoscut un sistem social comunist, va putea fi discutată ca ținând direct de intertextualitate. În esență este vorba de a ști cum trebuie evaluată "moștenirea literară", adică ceea ce au lăsat după ele, ca literatură, formațiunile sociale mai vechi (cea feudală, cea capitalistă) și ce importanță îi revine acestuia în cadrul literaturii epocii socialiste. În R.D.G., acest complex de probleme a jucat mult timp un rol important² și, firește, același lucru s-a întâmplat și în U.R.S.S., unde a apărut, de altfel, ca urmare a revoluției din octombrie³. Cu totul necunoscut în Vest este faptul că și în acea parte a Uniunii Sovietice, care

din punct de vedere lingvistic aparține lumii romanice, adică în R.S.S. Moldovenească (R.S.S.M.)⁴, dialogul dintre trecut și prezent, dintre clasicitatea și modernitatea literară a fost însoțit de complicate discuții și că abia după controverse întinse pe durata mai multor decenii el s-a putut desfășura cu adevărat. Despre acest dialog va fi vorba în schița pe care o prezentăm în continuare și care, din motive de spațiu, va trebui să renunțe la citarea tuturor atestărilor și trimiterilor literare posibile. În a doua parte a studiului nostru l-am ales ca pe *un caz exemplar* pe Mihai Eminescu, apariție de vîrf în creația literară tipărită în limba română. Ce soartă i-a fost rezervată, de la înființarea Moldovei sovietice (în 1924), acestui clasic *par excellence*, în acea regiune în care, alături de limba rusă, așa-numita moldovenească (româna scrisă cu caractere chirilice) a fost limbă administrativă? Cum s-a desfășurat și în ce măsură a reușit să influențeze noua creație literară a țării procesul căruia i s-a spus "valorificarea moștenirii clasice", "revalorificarea moștenirii literare a poporului moldovenesc" sau "reconsiderarea literaturii din trecut"?

2

Viața literară din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (R.A.S.S.M.), adică din cadrul acelei alcătuirii politico-

statale care a precedat R.S.S.M., a fost caracterizată, așa cum s-a afirmat mai târziu, printr-un nihilism cultural datorită căruia întregul scris al perioadei pre-sovietice a fost surghiunit. Această negare a tradiției a fost practică mai ales de către orientarea sociologist-vulgară a proletcultismului, care, la sfârșitul anilor 20 și la începutul anilor 30, a purtat o luptă programatică împotriva a tot ceea ce era considerat a fi burghez în cultură. În R.A.S.S.M., purtătorii de cuvânt ai acestui "nihilism cultural" proletcultist care bîntuia pe atunci în întreaga Uniune Sovietică au fost criticii I. Vainberg și Samuil Lehttîr⁵. Tendința susținută de ei de prin 1928 a avut un sfârșit neașteptat în momentul în care, în aprilie 1932, printr-o hotărîre a Comitetului Central al P.C. al U.S., proletcultismul a fost pur și simplu repudiat. Ceva mai târziu, Vainberg și Lehttîr au căzut victime terorii operațiunilor staliniste de epurare. Cu toate acestea, adversitatea în raport cu scriitorii clasici a rămas intactă în R.A.S.S.M. Responsabilitatea acestei situații îi revine unei serii de motive extraliterare: Eminescu și ceilalți scriitori importanți din epocile anterioare au fost considerați ca fiind proprietatea exclusivă a României, mai precis a acelei Românie față de care, din pricina regimului ei burghezo-moșieresc și monarhic și din pricina problemei Basarabiei, fusese adoptată o poziție de adversitate. Caracteristic pentru această atitudine este un articol pe care l-a publicat în 1932 Maxim V. Serghievski, în revista "Krasnaja

Bessarabia", sub titlul **Împotriva orientării spre România fascistă**⁶. Iată ce constată în 1951 romanistul moscovit Dimitrij E. Mihalci în legătură cu urmările pe care această atitudine le-a avut în ce privește dezvoltarea limbii și literaturii din Moldova sovietică: "Opunîndu-se recunoașterii unei serii de scriitori ca fiind moldoveni și considerînd că este rușinos să încerci să profiți de experiența creatoare a clasicii români, oamenii de știință și scriitorii moldoveni au îngustat în mod artificial perspectiva istorică și au renunțat la posibilitatea cunoașterii directe a unor importante opere artistice în limba română, o limbă atît de înrudită cu moldoveneasca".

A te adresa acestor clasici însemna să-ți atragi renumele de "românizator și naționalist burghez"⁷. Lucrul acesta a rămas valabil și după 1940, adică după anexarea Basarabiei de către U.R.S.S. și după constituirea R.S.S. Moldovenești ca republică făcînd parte din asociația celorlalte republici sovietice. De remarcat este și faptul că printre scriitorii basarabeni care în 1940 au trecut din România în Uniunea Sovietică se aflau unii care deja în perioada lor românească au susținut puncte de vedere marxist-vulgare și agresive în raport cu tradiția. Lucrul acesta este valabil mai ales pentru Emilian Bucov (1909—1984), unul dintre cei mai conformiști scriitori moldoveni, care pînă în momentul morții sale a fost pus în valoare de către oficialități cu o insistență deosebită. De altfel, într-o monografie (altfel encomiastică) despre viața și opera lui Bucov⁸

nu se trece sub tăcere faptul că în anii 30 acesta a demascăat "atitudinea greșită" a clasicii Vasile Alecsandri și Eminescu și că este autorul unei "evaluări nedrepte și neîntemeiate a liricii lui Eminescu". Ca probă a poziției lui Bucov din acea perioadă poate fi citat un poem din 1938, contrafacerea intitulată **De la Nistru pîn' la...**¹⁰.

Animizitatea și scepticismul în raport cu tradiția continuă să domine viața literară din Moldova sovietică și după cel de-al doilea război mondial. Tendințele sociologist-vulgare, în stilul propriu perioadei proletcultiste, continuă să supraviețuiască subteran sau să fie reînviolate. Astfel, filologul I. D. Ciobanu care, în calitate de politician al limbii, a jucat în acea perioadă un rol deosebit de nefast, putea să explice în 1945, referindu-se la anii respectivi, că "renunțarea totală la cultura și la creația literară a trecutului, pentru a urma doar modelul limbii țăranilor de la coada plugului" reprezentase o "cauză progresistă"¹¹. În 1963, un alt lingvist, Silviu G. Berejan, vorbește despre modul în care autorii de manuale școlare destinate învățării și cultivării limbii au fost siliți să renunțe la exemplele extrase din clasici, cu argumentul că, în caz contrar, psihicul elevilor ar fi fost menținut "în atmosfera trecutului"¹².

Toate acestea ne fac să înțelegem de ce Eminescu și, împreună cu el, toți ceilalți scriitori aparținând tradiției literare românești au fost ca și absenți timp de treizeci de ani din Moldova sovietică. Din

1924 pînă în 1953 tot ce s-a publicat din Eminescu s-a redus la poeziile **Ce te legeni, codrule, Codrule, codruțule** (ambele în manualul de lecturi școlare **Munca noastră**)¹³, încă o dată **Ce te legeni, codrule**, apoi **Împărat și proletar** și — ceea ce pare de necrezut — **Doina** (toate trei în diverse reviste care au apărut în anii 1925, 1926 și 1932)¹⁴. În perioada pe care o avem în vedere, nici soarta altor scriitori clasici, ca de exemplu Ion Creangă sau Alecsandri, nu s-a dovedit a fi mai bună. De obicei, bilanțul acesta cît se poate de sărăcăcios e trecut sub tăcere în prezentările care se fac astăzi dezvoltării literaturii moldovenești¹⁵. Iar în raport cu faptele, e o adevărată cutezanță să se susțină că: "Răspîndirea și studierea moștenirii clasice în R.A.S.S.M. a contribuit în anumită măsură la creșterea măiestriei artistice a tinerilor scriitori sovietici moldoveni, la educarea gustului estetic în masele largi de cititori"¹⁶.

3

A fost nevoie de un deosebit de anevoios și de îndelungat proces de reconsiderare cultural-politică, pînă ce "nihilismul literar" pe care l-am descris să facă loc unei evaluări mai binevoitoare a moștenirii literare. O primă etapă în această direcție a reprezentat-o hotărîrea luată la Chișinău, în februarie 1941, la primul congres al partidului comunist din Moldova. Aici se făcea afirmația că,

în procesul de realizare a unei culturi noi, socialiste, nu ar fi fost posibil "să se treacă pe lângă moștenirea literară a clasicilor, care s-au născut din sânul poporului moldovenesc". În același timp s-a considerat a fi necesară "pregătirea pentru tipar, într-un tiraj de masă, a celor mai bune creații ale lui Negruzzi, Creangă, Alecsandri și ale altor clasici ai literaturii moldovenești"¹⁷. În ceea ce-l privește pe Eminescu, Comisariatul poporului pentru educație a organizat un colocviu științific consacrat vieții și operei sale — o noutate absolută —, cu trei zile înainte de izbucnirea războiului, care a pus apoi capăt, pentru mult timp, oricăror altor dezbateri pe tema moștenirii culturale. Însă abia a fost reinstaurată Republica sovietică (redevinită pentru scurt timp o parte a României), și alte hotărâri au fost luate în această chestiune. Pe data de 8 decembrie 1944, Comitetul Central al P.C. al Moldovei a trasat Uniunii Scriitorilor, Editurii de stat a Moldovei și Institutului de cercetări științifice sarcina de a se ocupa de problema studiului moștenirii literare, cu scopul de a publica în cursul anului următor, 1945, câte un volum cu operele alese ale clasicilor. În continuare se prevedea realizarea unei scurte istorii literare. Nici una dintre aceste sarcini nu a fost îndeplinită nici în 1945 și nici la sfârșitul anilor 40. Actualii istorici literari moldoveni nu ne dau nici o explicație în legătură cu motivele acestei lipse de reacție la recomandările și dispozițiile oficiale din 1941 și 1944. Tot ce ni se spune

în legătură cu aceasta este că: "Pînă a fi rezolvată definitiv, problema moștenirii culturale a poporului moldovenesc în primii ani de după război a întârziat în cale încă multe piedici"¹⁸.

În legătură cu natura acelor piedici nu se pot face decît presupuneri. Probabil că, în ciuda hotărîrilor amintite, activiștii culturali răspunzători de aplicarea acestora continuau să se teamă că s-ar putea să fie calificați drept "românizatori" burghezi și naționaliști. În era Jdanov există ocazia pentru așa ceva, mai ales după ce Comitetul Central al P.C. al R.S.S.M. le reproșase scriitorilor, printre altele, glorificarea trecutului și îngustimea naționalistă, în timp ce, pe de altă parte, în aceeași hotărîre din 22 noiembrie 1948, intitulată **Despre situația literaturii artistice din Moldova sovietică și despre măsurile de îmbunătățire a acesteia**, se amintea de necesitatea îndeplinirii sarcinii trasate în 8 decembrie 1944.

(*Va urma*)

NOTE:

¹ Măgureanu A., **Intertextualitate și comunicare // Studii și cercetări lingvistice**, vol. 36/1985, pp. 10-17 (aici, p.14).

² Din cuprinzătoarea literatură pe această temă vom aminti doar cîteva titluri mai recente: Dautel K., **Zur Theorie des literarischen Erbes in der "entwickelten sozialistischen Gesellschaft" der DDR. Rezeptionsvorgabe und Identitätsangebot**, Stuttgart, 1980; Träger C.,

Studien zur Erbetheorie und Erbeaneignung, Leipzig, 1981; Schmidt W., **Das Erbe-und Traditionsverhältnis in der Geschichte der DDR**, Berlin (Est), 1986; Haase H. (editor), **Die SED und das kulturelle Erbe. Orientierungen, Errungenschaften, Probleme**, Berlin (Est), 1986; **Erbeverhältnis und Traditionsbildung in sozialistischen Literaturen**, volum editat de Universitatea "Karl Marx", Leipzig, 1986.

³ O contribuție mai nouă în acest sens: Kowalski E., Lomidse G.I. (editori), **Erbe und Erben. Traditionsbeziehungen sowjetischer Schriftsteller**, Berlin (Est), Weimar, 1982.

⁴ În legătură cu Moldova sovietică, luată ca provincie a României, vezi studiul nostru **Rumänische Sprache und Literatur in Bessarabien und Transnistrien. Die sogenannte moldauische Sprache und Literatur // Zeitschrift für Romanische Philologie**, vol. 81/1965, pp.102—156.

⁵ Ei sînt autorii culegerii de articole **Întrebări literari** (sic), 1928—1930, Tîrîșpolia, 1930.

⁶ **Protiv orientății na fașistkuju Rumâniu**, 2(1932).

⁷ **Sarcinile lingvisticii moldovenești** // Șîșmariov V., Suhotin V.P., Mihailci D.E. (editori), **Voprosi moldavskogo jazykoznania**, Moscova, 1953, pp. 54—72 (aici, p. 66).

⁸ Borșci A.T., Vartician I.C., Komarovski A.B., Coroban V.P., Portnoi R.M. (editori), **Literatura sovietică moldovenească. Ocercuri**, Chișinău, 1955, p. 329.

⁹ Cibotaru S.S., **Scriitorul și timpul. Studiu monografic asupra creației lui Emilian Bucov**, 1979, p. 103 și urm.

¹⁰ Bucov E., **Scrieri**, 5 volume, Chișinău, 1970—1973, vol. 1, p. 172.

¹¹ Alte detalii în legătură cu aceasta în studiul nostru **Rumanische Sprache und Literatur...** p. 116.

¹² (Anonim) **Probleme de studiere a moștenirii literare** // "Nistru", 2 (1963), pp. 148—160 (aici, p. 154).

¹³ Balta, 1926.

¹⁴ Vezi în legătură cu aceasta Corbu H., **Permanența moștenirii literare** // **Filologia sovietică moldovenească**, editată de Academia de Științe a R.S.S. Moldovenești, Institutul de limbă și literatură, Chișinău, 1974, p.132 (aici se află și indicația în legătură cu **Doina**); Cibotaru S. S., **Literatura sovietică moldovenească din anii 1924-1960** // **Cronica vieții literare**, Chișinău, 1982, p. 32 și 51.

¹⁵ Așa, de exemplu, în polemica lui Cibotaru Simion S.(din articolul **Literatura moldovenească și răuvoitorii ei**, apărut în "Cultura", 20 februarie 1971, p. 11), îndreptată împotriva autorului acestui studiu și împotriva constatărilor făcute de el în **Rumänische Sprache und Literatur...**, 1965). Cu toate acestea, putem invoca în favoarea exactității constatărilor noastre chiar propriile date pe care le oferă Cibotaru în cartea sa din 1982 (v. nota 14). Faptul că pînă în 1954 în R.S.S.M. nu a apărut nici un volum cu opere de Eminescu reiese și din bibliografia întocmită de Cozonac G. E. și Borodin A. B., **Literatura artistică editată în R.S.S. Moldovenească, 1924—1964**, Chișinău, 1967.

¹⁶ Corbu H., **Despre activitatea, despre permanența moștenirii literare** // "Nistru", 6 (1974), pp. 131—139 (aici, p. 133).

¹⁷ "Sovetskaja Moldavia" din 8 iunie 1941, citată după: Cibotaru S., **Scriitorul și timpul**, p. 127.

¹⁸ Cibotaru S., **op. cit.**, p. 153.

Gheorghe POP,
Ioan DINISTREANU
Zalău

NOI N-AM FOST DESPĂRȚIȚI NICIODATĂ

Poporul român "își are rădăcini de patru ori milenare", afirmă Nicolae Iorga în **Originea, firea și destinul neamului românesc**, geto-dacii, strămoșii noștri, făcînd parte din triburile tracilor. Ei sînt pomeniți de istoricul antic Herodot prin anul 514 înainte de Hristos, ceea ce înseamnă că în această perioadă s-a înregistrat desprinderea acestora din marea familie a tracilor.

Societatea geto-dacă a cunoscut o evoluție complexă, triburile fiind unite sub sceptrul lui Burebista (82 î. Hr.), atît cele din zona intracarpatică, cît și cele din cîmpia munteană, Oltenia și Moldova, ajungînd suveran peste toată Dacia, pe litoral, din Bulgaria pînă la gura Bugului. După moartea sa, statul se destramă, dar nu dispare, în fruntea lui ajungînd cu timpul un alt rege strălucit, Decebal, dar și ultimul, fiindcă regatul va fi cucerit de romani (105—106), iar pe întinderea lui se petrece romanizarea. După retragerea aureliană (271), în timpul migrațiunii popoarelor,

populația daco-romană și-a continuat exis-tența în forma de organizare social-politică ancestrală.

Suportul moral și cultural al acestui neam, care trebuie să îndure vicisitudinile istoriei, a fost limba latină în evoluția ei spre limba română, vorbită pe un spațiu vast, după afirmația lui Sextil Pușcariu, din Maramureș, de unde rodește castanul, și pînă la sud, unde înflorește smochinul, și de aici pînă la malurile Nistrului.

Limba română este vorbită de descendenții romanilor și ai autohtonilor. Ea face parte din grupul celor zece limbi descinse din latina populară: dalmata, italiana, sarda, retoromana (numită și ladina sau romansa), provensala (sau occitana), franceza, catalana, spaniola, portugheza, română. Le-am numit pentru a demonstra și în felul acesta că în tratatele de lingvistică nu figurează a unsprezecea limbă neolatină; și totuși s-au găsit pseudolingviști, aserviți intereselor de expansiune și dominare ale Imperiului Sovietic, care au derivat o nouă limbă română, pe care din rațiuni științifice și sentimentale n-o numim aici.

Romanitatea limbii noastre este o consecință istorică. Particularitățile ei față de celelalte limbi neolatine se explică și prin latina danubiană lipsită de contactul cu latina medievală din Occident, dar influențată de latinitatea Bizanțului prin Scythia Minor și prin cetățile de pe Dunărea

de Jos care-și continuă viața urbană pînă în secolul al VIII-lea. A suferit influențe și din partea elementelor sociale și culturale specifice. Toate acestea argumentează concluzia lui Alexandru Rosetti că "româna este limba latină vorbită fără întrerupere în spațiul etnogenezei românești pînă în zilele noastre".

Structura gramaticală a limbii române este latină. Genul neutru, vocativul feminin în "o", valorile diatezei reflexive au fost luate în discuție de unii lingviști, care au vorbit despre influențe străine, dar acestea pot fi atribuite și unor categorii existente în limba latină.

Sextil Pușcariu, în problema atît de discutată a lexicului, a arătat că "limba română nu e mai romanică, nici mai puțin romanică decît limba franceză, italiana sau oricare alta, ci e pur și simplu romanică, fără comparativ, căci noțiunea *romanic* e absolută". Cuvintele cu cea mai mare putere de circulație sînt latine. În fondul principal lexical peste 60% din cuvinte aparțin acestuia, restul fiind de alte origini. Din o sută de cuvinte referitoare la corpul omenesc, 92 sînt de origine latină, 2 de origine dacă (*ceafă*, *grumaz*), 4 slave (*gît*, *obraz*, *gleznă*, *trup*), *a mirosi* provine din greacă, iar *burtă* este de origine necunoscută. În *Luceafărul* eminescian 88,6% din cuvintele ce evidențiază imaginea artistică sînt de origine latină, iar 13 strofe sînt alcătuite numai din elemente latine.

Cea mai veche mărturie rămîne numele însuși al românilor,

același la toate trei ramurile nord-dunărene, de altfel, în ciuda variantelor fonetice (armâni, rumeri), același și pentru urmașii sud-dunăreni ai romanității orientale. Moldovenii, muntenii sau transilvănenii toți și-au zis de la început români și și-au numit limba pe care-o vorbeau limbă românească.

Popoarele barbare au impus în așezările ce se înfiripaseră transformări sociale. Exemplificăm după George Călinescu cu invazia slavilor astfel de aspecte reflectate în vocabular. Aceștia au venit cu *stăpînul*, *jupînul*, *boierul*, care e *bogat*, *lacom*, *strașnic*, *grozav*; omul devine *rob*, *sărac*, *slab*, fiind pus la *muncă*, *trudă* și *osîndă*. El este *plătît*, *miluit*, *hulit* și *se tînguiește*, *se jeluiește*. Invadatorii sosesc în *ceată*, *grămadă*, *gloată*, *pîlc*, și au adus *prăpăd* și *priegie*, fiind *mîrșavi*, îngrozind prin *primejdie* și *beznă*. Sînt timpuri în care poporul nostru își continuă existența pe planuri supreme, refugiindu-se în suferință și păstrîndu-și limba, spiritualitatea, durînd o cultură și o civilizație proprie în condiții nefaste.

Născut creștin, religia sa a constituit un alt element al unității și a fost o lege păstrată neconținut ce l-a deosebit de migratori. Puterea credinței a fost apreciată de domnitori. De aceea Ștefan cel Mare s-a îngrijit de Episcopia Vadului și a Feleacului, Neagoe Basarab, Petru Cercel, Aron Tiranul au contribuit la zidirea și întreținerea bisericii Sf. Nicolae din

Șcheii Brașovului, ce a avut un mare rol în cultura noastră. În scurtă, dar strălucită sa domnie Mihai Viteazul a ridicat mai multe lăcașuri de cult în Transilvania. Religia a răspuns imperativelor divine, dar a rămas neîncetat și un factor pentru permanentizarea conștiinței naționale în spațiul geopsihic matern.

O contribuție decisivă la unitatea limbii literare române au avut-o cărțile religioase. Cărțile religioase se adresau tuturor românilor. Diaconul Coresi tipărește la Brașov 9 cărți în limba română. Rolul lor a fost subliniat de Nicolae Iorga: "Marele merit al acestor cărți e poate acesta că trecînd hotarele a adunat sufletește prin viața culturală pe toți românii laolaltă"³.

Biserica ortodoxă din Țara Românească și Moldova a sprijinit ortodoxia românească din Transilvania unde cîrmuirea avea altă religie. Mitropolitul Varlaam în "Răspunsul împotriva Catehismului calvinesc" din 1645 se adresează către iubiții "creștini și cu noi de un neam, români pretutinderea, tuturor ce se află în părțile Ardealului".

Legăturile ierarhice, hirotomisirile de preoți ardeleni, tipărirea de cărți pentru toți românii au contribuit în mod deosebit la adîncirea legăturilor tradiționale.

Unitatea spirituală a românilor se realizează pregnant în secolul al XVII-lea. În acest sens este edificatoare dedicația mitropolitului Varlaam la Cazania sau

Cartea Românească de învățătură, tipărită la Iași în 1643, "căt-re toată seminția românească". Același lucru se învederează și la tipărirea Noului Testament de la BĂLGRAD (Alba-Iulia) din 1648, de către Mitropolitul Simion Ștefan.

Ideile mărețe pentru neamul românesc exprimate în cărțile bisericești vor fi reluate și dezvoltate în operele cu caracter istoric din sec. al XVII-lea. Grigore Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino și, mai ales, Dimitrie Cantemir au fundamentat ideile cu argumente științifice de limbă, arheologie, etnografie, folclor. Aceleași idei mărețe îl vor însușești pe Inochentie Micu Klein, precum și pe reprezentanții Școlii Ardelene, care în sprijinul acestora vor scrie opere istorice și filologice.

Prima manifestare spirituală a poporului nostru, ca, de altfel, și a tuturor popoarelor, s-a produs în creația orală. Aceasta reprezintă o artă de o mare valoare estetică, pătrunzînd în raționalitatea lumii, oglindind aspirațiile spre înalt, frumusețile acestui pămînt, echilibrul și armonia vieții, aspirațiile spre puritate și absolut.

Bogăția tematică transformă creația anonimă într-un complex de viață unic, conferindu-i și frumosul specific prezent continuu într-o curgere milenară, atestînd valorile umanismului nostru, ineditul vieții, bucuria și suferința, sensibilitatea anonimă, unindu-ne pe toți în veșnicie. Rapsozii populari au sporit folclorul cu noi valori estetice, transformînd și selectînd

expresii ale vibrațiilor vieții interioare ce se împletesc într-un ideal de frumusețe original, care ne-a adunat pe toți ca în jurul unui altar. Asupra acestuia "ingenuitatea populară, de grad arhaic sau mai puțin evoluată, își pune pecetea cu prisosință"⁴.

Literatura populară evidențiază dimensiunile modului în care poporul își concepe menirea sa în lume, fiind locul unde au luat naștere și s-au dezvoltat arhetipurile fundamentale ale expresiei și viziunii noastre naționale. Acestea i se datoresc categorii estetice și noțiuni ce-i aparțin în exclusivitate, devenind o parte componentă a literaturii române. Fondul ei ancestral oglindește în forme daco-romane cultura Mediteranei, leagăn al procesului cultural în lume, îmbogățit cu elemente de cultură celtică și orientală, apoi bizantină. Deci, această creație n-a apărut odată cu formarea poporului român, ci cuprinde un proces evolutiv îndelungat, izvorât din etnicitatea și cultura dacică împletită cu cea română, statornicită în tipare proprii, prezente mereu de-a lungul secolelor pe teritoriul în care s-a născut, cu toate vicisitudinile istorice⁵. Podoabele geometrice ale ceramicii sau costumele populare de azi se întîlnesc pe resturi de ceramică ale focarelor de neolitică și pe teritoriul patriei noastre, mărturie a unei culturi străvechi din care face parte și folclorul literar. Formele primare ale acestuia descind din îndepărtata

istorie a geto-dacilor și se desăvîrșesc odată cu constituirea limbii române, evoluind împreună cu aceasta, într-o mare stabilitate, conservîndu-se pînă astăzi, în timp ce limba vorbită n-a putut să păstreze formele arhaice⁶.

Această cultură formată peste frontierele statale a dat românilor de pretutindeni conștiința deosebirii de colectivitățile învecinate. Pierzîndu-și limba și cultura, unele popoare au pierit.

Elemente de continuitate și comunitate românească s-au constituit din rațiuni estetice și ni s-au transmis prin cuvînt. "Cîntecul melodic, doina prelungită din Oltenia, hora trăgănată din Bihor și Sălaj, cîntecul sacadat din Maramureș, doina din Moldova, tot prelungă cu o cădere finală de ton, în vers vorbit, obositoare ca sentiment, toate au frumusețe singulară cuprinzînd: durere, cîntec, vis"⁷, suflet românesc. Toate ne-au urmărit pe drumul istoriei și ne însoțesc încă pe cărările vieții:

"Doina din ce s-o făcut?//
Dintr-o gură de mic prunc.// L-o
lăsat maica dormind,// L-o aflat
doină zicînd."

"Doină cînt, doină șoptesc,//
Tot cu doina viețuiesc".

Legătura permanentă între români s-a realizat nu numai prin tematică și mesaj estetic cuprinse în operele folclorice, ci și prin circulația acestora în spațiul etnogenezei românești din generație în generație. Astfel, o culme a eposului popular, **Miorița**, declarată de Alecu Russo "cea mai

frumoasă epopee păstorească din lume” și apreciată de Eminescu în cuvinte elogioase (“acea inspirațiune fără seamăn, acel suspin al brazilor și al izvoarelor din Carpați”), a fost înregistrată în peste 1200 de variante în zonele locuite de români.

Noi, românii, n-am avut și nu avem nimic mai sfânt sub soare decât Unirea și numai prin ea poporul român își va împlini destinul istoric. Prin conștiința mereu trează că aparținem aceluiasi neam și că vorbim aceeași limbă noi n-am fost despărțiți niciodată.

NOTE:

1. *Istoria limbii române*, 1968, p. 587.
2. *Cercetări și studii*, 1974, p. 166.
3. Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești*, vol. I, ediția a doua, București, 1925, p. 102.
4. Ovidiu Bărlea, *Poetica folclorică*, București, 1979, editura “Univers”, p. 18.
5. Mihai Pop, Pavel Rucșandoiu, *Folclor literar românesc*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978, p. 6-7.
6. *Ibidem*, p. 7.
7. I. C. Chițimia, *Cultura populară, continuitate și unitate națională*, “Limba și literatură”, vol. II, 1975, p. 245.

Antologia "L. R."

Grigore VIERU

* * *

*Cămașa ta e la fel
Cu cea a soldatului,
Ah, fizule de iarbă!
Cum de nu bocănești pământul
cu talpa*

*Și tu,
Cum de n-ai și tu genetal
Fiind la fel îmbrăcat
Ca soldatul?
Cum de-ți păstrezi mizosul,
Frumosul tău mizos de iarbă?!
Cum de nu mizosi
A bocanc, bunăoară,
A bocanc măzșăluind?!
- Încotro, soldățeilor verzi,
Subțizeilor?
Încotro țineți calea
Neauziți, nesimțiți?
- Spre toamnă, poete,
Spre galbenul ei liniștit,
Genetale!*

Anatol CIOBANU
Chișinău

LIMBA LATINĂ ȘI ROMANITATEA NOASTRĂ (I)

Cunoscutul critic literar, estetician și om politic Titu Maiorescu (1840—1917) scria: “Noi suntem viță latină — iată punctul de plecare al civilizației noastre, iată adevărul ce este menit să devină cel mai important în ziua în care pe toate sferile dezvoltării noastre vom ști să-i tragem urmările practice”¹.

Lingua latina est fundamentum linguae nostrae “Limba latină este fundamentul limbii noastre”. Și limba, și poporul român s-au format după romanizarea Daciei cucerite de împăratul roman Marcus Ulpius Traianus (98—117) în urma războiului din anii 101—102 și 105—106. Cronicarii noștri au consemnat în repetate rânduri originea (etnogeneza) poporului și limbii române (revista “Limba română” s-a mai referit la spusele lor). Astfel; Grigore Ureche (1590—1647) scria: “Românii cîți se află lăcuiori în Țara Ungurească și la Ardeal, și la Maramorășu de la un loc sîntu cu moldovenii și toți de la Rym se trag...” Același gînd îl promova și Miron Costin (1633—1691), notînd: “Ca și noi, și muntenii se numesc români. Rumân este un nume schimbat în curgerea

anilor de la roman”. În unison cu cronicarii merge și savantul de talie europeană domnitorul Moldovei Dimitrie Cantemir (1673—1723). În cunoscuta sa operă **Descriptio Moldaviae**, scrisă la propunerea Academiei din Berlin, cărturarul umanist menționează literalmente: “Înainte de toate, chiar dacă acest neam a fost împărțit în trei ținuturi de căpetenie..., totuși toți se cheamă cu același nume de ROMÂNI, disprețuind adică și dînd de-o parte numele de VALAHI, care le-a fost dat de către popoarele barbare. Căci românii care trăiesc și astăzi în Transilvania, deasupra fluviului Olt, în ținutul numit Maramureș, nu-și dau numele de VALAHI, ci de ROMÂNI (martori îmi sînt toți locuitorii tuturor națiilor din Transilvania). Cei din Valahia (pe care grecii din vremuri apropiate îi numesc UGROVLAHI, iar noi, moldovenii, îi numim MUNTENI — căci au luat în stăpînire mai multe locuri muntoase) își dau și ei numele de ROMÂNI, iar țării lor — ȚARA ROMÂNEASCĂ, adică în latinește TERRA ROMANA. Noi, moldovenii, la fel ne spunem ROMÂNI, iar limbii noastre nu dăcică, nici moldovenească (dat fiind că numele Moldovei și al moldovenilor este acordat foarte de curînd, cum vom spune mai apoi), ci ROMÂNEASCĂ, astfel că dacă vrem să-l întrebăm pe un străin de știe limba noastră, nu-l întrebăm: “Scis moldavice?” (“Știi moldovenește”), ci “Știi românește?”, adică în latinește: “Scis romanice”. Iar dacă aceste neamuri n-ar fi la obîrșia lor români, cum, mă rog, ar fi putut să-și ia, prin minciună, și numele, și limba romanilor?...”²

Polemizînd cu unii cărturari

polonezi care au lansat, în mod premeditat, ideea falsă că limba moldovenilor și a muntenilor ar fi de origine slavă, D. Cantemir în monumentală sa lucrare **Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor** scrie: "Neamul moldovenilor, al muntenilor, al ardelenilor care cu toții cu un nume de obște ROMÂNI se cheamă... Noi moldovenii la fel ne spunem ROMÂNI, iar limbii noastre nu dacică, nici moldovenească... ci ROMÂNEASCĂ". În acest plan avem de menționat că limba română (numită de străini valahă) a fost recunoscută ca limbă romanică de sine stătătoare câteva secole în urmă. Profesorul Eugen Coșeriu, pămînteanul nostru, lingvist cu renume mondial, ocupîndu-se de problema în cauză, întocmește o listă a savanților care au introdus româna ca limbă romanică aparte, de sine stătătoare, în grupul limbilor romanice, dînd totodată și anul publicării de către aceștia a lucrărilor respective. Iată-i: Gilbert Genebrard, a. 1580; Andres de Poza, a. 1587; Claude Duret a. 1613; M. Opitz, a. 1623; St. Skinner, a. 1671; G. Stiernhielm, a. 1671; K. Kirchmajer, a. 1686; Lorenzo Hervás, a. 1784 și J. S. Vater, a. 1817.³

Savantul din Tübingen presupune că umaniștii din Occident, de care a fost vorba mai sus, ar fi putut primi informații despre latinitatea limbii române de la Nicolaus Olahus (1493-1568), cărturar de origine română, supranumit "prințul umaniștilor din secolul al XVI-lea"⁴.

Ideile învățaților de peste hotare și ale celor de pe meleagurile noastre referitor la proveniența limbii și a poporului român au fost

preluate și dezvoltate de scriitorii și oamenii de cultură din secolul al XIX-lea, a căror deviză a fost lupta pentru integritatea națională și spirituală prin unirea românilor de pretutindeni. Mihai Eminescu, meditănd asupra originii poporului și a scrisului nostru bazat pe grafie latină, nota: "Da, de la Roma venim, scumpi și iubiți compatrioți, din Dacia Traiană! Se cam ștersese diploma noastră de noblețe, limba însă am transcris-o ... în litere de aur ale limbilor-surori". Și într-adevăr, "crinii albi" i-am moștenit de la romani, folosindu-i cu întreruperi mai mari sau mai mici de la Traian (a. 106) și pînă astăzi. Alfabetul latin este cît se poate de adecvat pentru limba română, servind de minune la redarea specificului ei fonice și gramatical.

Acceptînd procesul logic și justificat de substituire a chirilitei prin latiniță, Titu Maiorescu scria: "...alfabetul slăvon, care învăluia mai mult decît revela limba română și pe care îl promisem numai într-o oarbă întîmplare externă, fu alungat din scrierea noastră cea nouă și fu înlocuit prin alfabetul latin. Această înnoire este o urmare așa de naturală a latinității poporului nostru, încît noi nu trebuie să dovedim pentru ce acum scriem cu litere latine, ci adversarii ar trebui să dovedească pentru ce să împrumutăm de la străini literele lor, după ce știm că avem pe ale noastre?"⁵.

Paternitatea grafiei latine pentru limba noastră este descrisă în culori simbolice de poetul Gr. Vieru:

*Sînt un om al nemîniei,
Lumii astea nestrăin,
Vin din munții Latiniei,
Deci și scrisul mi-i latin.*

Un alt poet contemporan de mare valoare, militant neînfricat și constant pentru integritatea morală și spirituală a neamului nostru, a culturii, istoriei și limbii lui, în poezia **Cinci ani de glas al națiunii**, glorifică lupta de la 1989 încoace pentru limba noastră cea română cu veșmîntul ei latin:

*Pe un pămînt curmat de sîrmă
Româna limbă slavonește
Avea să-și poarte în pufoaică
Cuvîntul ce-l grăia orbește.*

*Dar niște fii și niște fice
Strigară-n litera latină
Și sfînta haină străluciră
Din nou în limba ei română.*

*Cinci ani de-atunci în națiune
În portul său răsună glasul,
Cum îl purtară Eminescu
Și-l sună azi în țară ceasul.*

*Cinci ani de glas pe românește
În limba nației răsună.
O, neamule, iubeste-ți glasul
Și poartă haina lui străbună.*

(“Glasul Națiunii”,
nr. 10, martie, 1994)

Scriitorul Gheorghe Vodă a dedicat poezia aceasta aniversării a cincea din ziua editării hebdomadarului “Glasul Națiunii” — una din primele publicații apărute cu grafie latină în Basarabia în perioada restructurării (primele numere au fost culese cu caractere latine în mod clandestin în Țările Baltice).

Dar să ne întoarcem la etnonimul român. Interesant și curios este de constatat că dintre toate popoarele neoromanice (italieni, francezi, spanioli, portughezi, reto-romani etc.), apărute pe ruinele

Imperiului roman (căzut în a. 476 e.n.), numai noi, cei din partea lui estică, am păstrat numele de romani devenit români. Faptul acesta este cu atît mai surprinzător, cu cît poziția noastră geopolitică a fost și continuă a rămîne totalmente nefavorabilă pentru păstrarea romanității primare. E bine știut că am fost și rămînem înconjuțați din toate cele patru puncte cardinale de popoare învecinate neromanice, din care unii “dorit-au să nu fim” (vorba poetului). Mai mult decît atît, pe parcursul secolelor am fost dezbrînați, mutilați, învrăjbiți, asimilați, expulzați etc. de către patru mari imperii: Otoman, Austro-ungar, Țarist și Sovietic. Cotropitorii și ocupanții de tot soiul ne-au adus coloniști, plasîndu-i “de la Nistru pîn-la Tisa”, iar aceștia, după cum a arătat timpul, nu întotdeauna ne-au fost recunoscători pentru găzduire.

Și totuși, în ciuda forțelor centrifuge ce ne-au însoțit pe tot parcursul zbuciumatei noastre istorii, conștiința unității și identității limbii și a poporului s-a îngrustat adînc în sufletul neamului, în ființa lui. La cimentarea românismului în inimile noastre rolul decisiv îi revine limbii unice române despre care “Columbul poeziei noastre populare” (B. P. Hasdeu), bardul de la Mircești, scria în 1876 că “este semnul caracteristic prin care *membrii aceleiași familii se recunosc în marea diversitate a popoarelor din lume, lanțul trainic ce-i leagă împreună și-i face a se numi frați* (subl.n. — A. C.); altarul în jurul căruia toți se adună cu inimi iubitoare și cu simțirea de devotament unii către alții” (Vezi Arghir în “Convorbiri literare”,

1876, p. 137). Oare acest adevăr axiomatic mai poate fi refutat fără riscul de a te face ridicol, de a comite un sacrilegiu la adresa existenței unui popor, cum o face, bunăoară, un Petre P. Moldovan în opusculul său **Moldovenii în istorie**, Chișinău, Poligraf-service, 1993, sau un I. D. Ciobanu în broșurile sale editate în rusește la Tiraspol?

Recent, savanta Ileana Oancea, ocupându-se de romanitatea noastră, scrie: "Este de reținut că numele de *romani* din întreg Imperiul roman l-au păstrat până astăzi doar românii. Cu nume etnic *romanus* s-a conservat în cel mai periclitat spațiu al Romaniei, cel oriental, înconjurat de populații aloglote și despărțit de romanitatea occidentală și prin bariere religioase. Nu este oare acest fapt o dovadă că în zonele cele mai expuse conștiința apartenenței la lumea latină este deosebit de vie?"⁶. Și mai departe cercetătoarea notează: "Manifestându-se prin perpetuarea unei referiri la o glorioasă apartenență, românii își afirmă individualitatea romanică într-un climat istoric dificil, profund neprielnic. Locul special al limbii române între limbile romanice, problemă importantă a romanisticii, începe prin conservarea acestui termen ca emblemă a descendenței latine, pururi amintitor că noi, românii, "de la Râm ne tragem" (subl.n. — A. C.) și "cum am fost, așa rămânem"⁷.

Deși ruși de Romania de Vest, ne-am păstrat înțelegerea că ne "tragem" de la romani și că avem o limbă unică românească, dulce "ca un fagure de miere" și înțeleasă de românii de pretutindeni, de la vlădică până la

opincă și de la portar până la parlamentar.

Sîntem mîndri de faptul că aparținem grupului de popoare și limbi romanice, fapt intuit de minune de Vasile Alecsandri, considerat de Mihail Sadoveanu ca "primul din elita românismului luptător, interpret și cîntăreț". Vom cita din splendida lui poezie **Cîntecul gîntei latine** doar prima și ultima (a patra) strofă:

*Latina gîntă e regină
Între-ale lumii gînte mari
Ea poartă-n frunte-o stea divină
Lucind prin timpii seculari.
Menirea ei tot înainte,
Măreț îndreaptă pașii săi;
Ea merge-n capul altor gînte
Vărsînd lumină-n urma ei.*

• • • • •

*În ziua cea de judecată
Cu celelalte-a ei surori,
Cînd față-n cer cu Domnul Sfînt
Latina gîntă-a fi-ntrebată:
"Ce ai făcut pe-acest pămînt?"
Ea va răspunde sus și tare:
"O, Doamne, n lume cît am stat,
În ochii săi plini de-admirare
Pe tine te-am reprezentat!"*

E cazul să amintim aici că pentru poezia **Cîntecul gîntei latine** Vasile Alecsandri, considerat în Franța drept "Victor Hugo al românilor", a fost premiat la Montpellier în cadrul "Marilor focuri florale" (A se vedea rev. "Magazin istoric", nr. 8, 1977; nr. 3, 1994, p. 47).

Concluzionînd cele spuse pînă acum, am putea sublinia împreună cu Emil Cioran că noi toți, cei ce vorbim românește, "nu locuim într-o țară, locuim într-o limbă. Asta și nimic altceva înseamnă patrie"⁸.

E firesc, natural și logic ca pe parcurs de aproape două milenii fosta populație daco-romană (dacii romanizați) să se fi schimbat, evoluat sub influența altor popoare, cu care volens-nolens intrase în contact, fie în urma năvălirii barbarilor, fie în urma poziției spațial-geografice "extraromane" (privești harta Europei și vă veți convinge de adevărul celor spuse), fie în urma unor războaie de cuceriri purtate de către groaznicii vecini chiar pe teritoriile noastre naționale, fie în urma anexării forțate a unor pământuri strămoșești când osmoza etnică și lingvistică a fost inevitabilă, ceea ce a condus, în ultimă instanță, la crearea în spațiul nord-dunărean a unei limbi romanice de est — româna — având o mulțime de particularități specifice în comparație cu limbile romanice din Europa de Vest.

Faptul acesta l-a sesizat și bătrînul cronicar, scriind cu mîna tremurîndă: "Așijderea și limba noastră din multe limbi este adunată și ne este amestecat graiul nostru cu al vecinilor de prinprejur, măcar că de la Rîm ne tragem și cu ale lor cuvinte ni-s amestecate"⁹. Cu toate acestea, pe primul loc cronicarul plasează elementele latine, scriind: "de la râmieni, cele ce zicem latină, *pîine* — ei zic *panis*, *carne* — ei zic *caro*, *găină* — ei zic *gallina*, *muiere* — ei zic *mulier*, *femeie* — ei zic *femina*, *părinte* — ei zic *pater* (de fapt e vorba de cuvîntul *parens*, *parentis* — A.C.), *al nostru* — *noster* și altele multe din limba latinească, că de ne-am socoti pre amăruntul, toate cuvîntele le-am înțelege"¹⁰. Bun cunoscător al limbii latine, eruditul nostru cronicar a utilizat în scrierile sale chiar și o serie de

elemente sintactice latine, ceea ce i-a permis lui Nicolae Iorga să vorbească despre prezența sintaxei latine în cronica lui Grigore Ureche. Ocupîndu-se de această problemă în mod special, profesorul ieșean Traian Diaconescu, reputat specialist în filologia clasică, scrie: "Gr. Ureche a contribuit incontestabil la plantarea unor elemente latine culte, nespecific limbii române, și, de asemenea, la întărirea elementelor sintactice românești prin modelul latin cult"¹¹. În general, contactul cărturarilor români M. Costin, D. Cantemir, N. Milescu-Spătaru și al multor alora (iar mai apoi și al scriitorilor M. Eminescu, V. Alecsandri, G. Coșbuc etc.) cu opera unor autori clasici latini "a sporit în istoria limbii noastre literare și artistice selecția stilistică a modalităților de exprimare pentru același lucru și, de asemenea, amplificarea subordonării prin creșterea posibilităților de ierarhizare a comunicării"¹². Mai mult decît atît, "adaptarea fenomenelor literare antice, ca în toate literaturile medievale, a fost, inerent, sinuoasă, dar numeroase procedee stilistice valorificate cu simț lingvistic au deschis căări noi și au fortificat procesul formării limbii noastre literare și artistice"¹³.

Vorbind de caracterul latin al limbii române, trebuie să subliniem că acesta e transparent, în primul rînd, la nivelul lexicului.

După opinia unor savanți, numărul elementelor lexicale moștenite direct din limba latină constituie în vocabularul român ceva mai mult de 2 000 de unități. Academicianul Iorgu Iordan, discutînd în contradictoriu această cifră, menționează că și "celelalte

limbi romanice, în frunte cu italiana, mai apropiată, fără îndoială, de latină, nu depășesc cu mult numărul de 2 000 (unele din ele, cu siguranță, nici măcar nu-l ajung). Așadar, din punctul de vedere al cuvintelor latinești moștenite, între română și celelalte idiomuri romanice nu există deosebiri cantitative vrednice de a fi luate în considerație”¹⁴. În această ordine de idei avem de remarcat faptul că lexemele de origine latină și romanică (neoromanică) în limba română actuală întrec cifra de 60 la sută din tot vocabularul limbii noastre, iar în unele stiluri în care abundă elementele livrești procentul de cuvinte latine și neoromanice este și mai avansat ¹⁵.

Faptul nu trebuie să ne mire, pentru că lexicul limbii noastre se dezvoltă prin excelență pe baza surselor interne, înălțându-și “edificii verbale” noi pe un fundament vechi latino-roman sau prin împrumut din limbile romanice surori.

Dacă la cele spuse mai adăugăm și faptul că structura gramaticală a limbii române este tot latină, putem afirma sus și tare că și purtătorii unei asemenea limbi au o conștiință latină, care, după opinia profesorului Universității “A.I.Cuza” din Iași Traian Diaconescu, “este un *nisus formativus* al civilizației și un izvor al gândirii patriotice”. În continuare savantul notează: “Spiritul latin transfigurat la dimensiuni epopeice este chemat să desăvârșască un destin istoric, un stat creator de civilizație și cultură, operă începută de Traian în Dacia”¹⁶.

Sigur că limba română a împrumutat și multe (poate chiar

prea multe) lexeme din alte limbi, mai ales din limba slavă veche și din limbile neoslave. Într-un studiu de Ion Hangiu citim: “Sunt de origine slavă (bulgară, sîrbă, croată, ucraineană) cuvinte ce se referă la însușiri fizice ale omului: *cîrn, slab, știrb*, și morale: *blajin, drag, dîrz, destoinic, lacom, mîndru, milostiv, vrednic, prost* (în limba veche cuvîntul *prost* însemna *simplicu*); dispoziții sufletești ale omului: *groază, grijă, jale, veselie*; condițiile lui sociale: *bogat, sărac, stăpîn, slugă, rob*; ocupații: *grădinar, precupeț, zidar, zlătar*. Sînt, de asemenea, de origine slavă numele de animale: *bivol, cocoș, dihor, veveriță, zimbru*; nume de plante: *bob, hamei, mac, hrean, ovăz, pelin, sfeclă*; cuvinte ce denumesc aspecte din natură: *bolovan, birlog, dumbravă, deal, izvor, iaz, luncă, movilă, pajiște, peșteră, poiană, vișor, văzduh, zare, ș.a.*”¹⁷.

În limba română mai există și turcisme (*dușman, chior, geambaș, geam, harabagiu, baltag, calup, cazan, chibrit, salcîm* etc.), ungurisme (*gînd, neam, viclean, furțișag, meșteșug, aldămaș, feredeu, fereastră, gazdă, heleșteu, oraș, hotar, răvaș, gingaș, a chibzui, a alcătui* etc.), grecisme (*dascăl, arvună, garafă, colfun, lefter, zodie, boboc, cais, salată, saltea, condei, călimară* etc.) ș.a. Însă cuvintele de origine nelatină (cu excepția slavonismelor) alcătuiesc un strat neînsemnat. Marele animator al culturii române prepașoptiste, academician, lingvist, scriitor, gînditor, om politic, Ion Heliade Rădulescu (1802-1872) în celebra sa “*Prefață*” la *Gramatică Românească* se ocupă și de vocabular, în special de

“împrumuturi lexicale”. Autorul notează că grecii au împrumutat de la fenicieni, egipteni, arabi, asirieni ș.a.; romanii — de la greci; celelalte nații ale Europei — de la romani... “Noi asemenea o să urmărim și mai virtuos cînd avem de unde. Noi nu ne împrumutăm, ci luăm cu îndrăzneală de la maica noastră moștenire (adică de la latină — n.n.) și de la surorile noastre partea ce ni se cuvine”¹⁸. Reiese că din latină (care ne este lingua mater) și din limbile romanice (care ne sînt surori) noi, vorbitorii de limbă română, nu împrumutăm, ci luăm cu dreptul de moștenitori “partea ce ni se cuvine”. După opinia lui Heliade, deseori cuvintele moștenite de origine romanică sînt mai adecvate, comportînd unele conotații suplimentare ce lipsesc echivalentelor lor de alte origini: oricine pronunță vorba *libertate* simte că se deșteaptă în inima lui niște simțăminte regeneratoare ce n-a putut niciodată să le producă vorba *slobozenie*¹⁹. Încheindu-și reflecțiile asupra problemei “împrumuturilor”, savantul lansează o foarte sănătoasă și actuală idee: “Trebuie să luăm numai aceea ce ne trebuie și de acolo de unde trebuie și cum trebuie”²⁰. Dacă s-ar fi procedat astfel în R.A.S.S.M. și în Republica Moldova în perioada postbelică, nu ne-am fi poluat limba vorbită, transformînd-o într-o mixtură lingvistică de tipul “M-am prostudiat și cășleiesc”. Un surogat de care ne debarasăm cu mare greu.

(*Va urma*)

NOTE:

1. T. Maiorescu, *Critice*, București, 1966, p. 265.
2. “Limba română”, Chișinău, 1991, nr.

3—4, p. 43.

3. Coșeriu E., *Limba română în fața Occidentului*, Cluj-Napoca, 1994, p. 16—17.

4. Mihăilă G., *Nicolaus Olahus*, “Academica”, Anul IV, nr. 7(43), mai, 1994, p. 13..

5. Maiorescu T., *Op. cit.*, p. 206.

6. Oancea I., *Romanitate și istorie*, Timișoara, 1993, p. 31.

7. Oancea I., *Op. cit.*, p. 31.

8. Cioran Em. *Eseuri*, București, 1988, p. 300.

9. Ureche Gr., *Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, 1971, p. 61.

10. Ureche Gr., *Op. cit.*, p. 61.

11. Diaconescu Tr., *Elemente istorice latine în cronica lui Grigore Ureche*, “Anuarul de lingvistică și istorie literară”, Tomul XX, A. I. Iași, 1969, p. 46.

12. Diaconescu Tr., *Ibidem*, p. 46.

13. *Idem*, *ibidem*, p. 47.

14. Iordan I., *Lexicul limbii române*, București, 1964, p. 9.

15. Dimitriu C., *Romanitatea vocabularului unor texte românești*, Iași, 1973, *passim*.

16. Diaconescu Tr., *Eminescu și antichitatea greco-latină în exegeza românească. //Eminescu și clasicismul greco-latin*, Iași, 1982, p. 9—10.

17. Hangiu I., *Limba română — origine, evoluție, permanență*, “Buletinul Societății de Științe Filologice din România”, 1991—1992, București, 1992, p. 100—101.

18. Rădulescu I.H., *Pagini alese*, București, 1961, p. 170—171.

19. Rădulescu I.H., *Opere*, vol. 1—2, București, 1939—1944, p. 327.

20. Rădulescu I.H., *Op. cit.*, p. 171.

Vasile PAVEL
Chișinău

**ATLASUL LINGVISTIC
ELABORAT LA CHIȘINĂU —
UN VIU ȘI AUTENTIC
DOCUMENT
DE LIMBĂ ROMÂNĂ**

O inversare de valori științifice și culturale, fie și prin defăimarea acestora, ar readuce Basarabia "la punctul de plecare".

Vom aminti mai întâi că în perioada 1968—1973 la Chișinău au văzut lumina tiparului volumele I—II, părțile I—IV ale **Atlasului lingvistic moldovenesc** (abreviat: **ALM**). Autori: V. Comarnițchi, V. Melnic, V. Pavel, R. Udler. După două decenii, în 1993, tot la Chișinău apare **Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria**, vol. I (abreviat: **ALRR. Bas. Bucov. Transn.**), al cărui autor este semnatarul acestor rânduri.

ALRR. Bas. Bucov. Transn. reprezintă o continuare directă a **ALM**. O reluare, sub un titlu revăzut, a publicării în câteva volume a unui prețios material lexical și semantic. Cele șase tomuri proiectate vor include material necartografiat în **ALM**, dar care a fost colectat după aceeași programă și din aceleași 240 de localități, ca și pentru **ALM**. Titlul indică trei regiuni de bază, deși lucrarea mai include o serie de puncte

cartografice din regiunea Transcarpatică, unde se vorbește un grai maramureșean, din ținutul Herța, din sud-estul Ucrainei, din Caucaz și din partea asiatică a ex-U.R.S.S. În recenta versiune a atlasului sînt aplicate noi principii de cartografiere. De data aceasta transcrierea fonetică este identică cu sistemul de transcriere din celelalte atlase ale limbii române. Evident, fiind editat în grafie latină, rezultatele cercetărilor științifice ample cuprinse în **ALRR. Bas. Bucov. Transn.** vor putea intra lesne în circuitul spiritual al lumii romanice și internaționale.

Modificarea titlului, problemă pe larg discutată în prealabil în cadrul colectivului de dialectologi, a fost determinată de echitatea științifică, și anume:

1) Din vechea intitulare a **ALM** trebuie să înțelegem că adjectivul *moldovenesc* se referă în exclusivitate la noțiunea de subdialect moldovean al dialectului dacoromân al limbii române. În realitate, atlasul reprezintă nu unul, ci două din cele cinci subdialecte ale dacoromânei: moldovean și maramureșean, iar prin grupul de graiuri din sud-vestul Basarabiei atlasul mai reflectă și unele elemente ale subdialectului muntean.

2) La confruntarea titlurilor de atlase ale limbii române — singurul glotonim recunoscut de știință pentru vorbirea românilor de pretutindeni — **Atlasul lingvistic român**, **Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș etc.** / **Atlasul lingvistic moldovenesc** pe cititorul atent îl poate ușor deruta opoziția creată între cuvintele *român/*

moldovenesc, care nu sînt omogene, nu țin de același nivel. Și apoi, lipsesc cu totul titluri de atlase (editate la vest de Prut) de tipul, să zicem, *atlas lingvistic oltean* (există: "Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia" etc.), cu care denumirea *atlas lingvistic moldovenesc* s-ar fi aflat în raporturi firești de unități lexicale analoage. Acesta a fost un alt motiv pentru a renunța la adjectivul *moldovenesc* din titlul vechi, determinativ care, fără efort, iar uneori tendențios, ar putea fi identificat cu falsul glotonim "limbă moldovenească", cum încercase s-o facă un B. Vacsman, bunăoară, sau cum mai încearcă astăzi unii din foștii noștri colegi și care a fost utilizat, după cum bine se știe, în R.A.S.S.M. și în R.S.S.M. sub presiuni ideologice, cu scopul de a opune idiomul românilor moldoveni de la est de Prut limbii române.

3) Noul titlu al atlasului este adecvat și sub aspectul respectării sistemului de denominație a atlaselor regionale românești (vezi: **ALRR. Bas. Bucov. Transn.**, vol.I, p.6).

Atlasul, în ambele sale serii, s-a bucurat deopotrivă de o înaltă apreciere din partea lingviștilor. Atlasul lingvistic elaborat la Chișinău constituie un viu și autentic document de limbă română. Cu scurgerea anilor valoarea lui sporește.

Dl Vasile Stati, fostul nostru coleg de sector, apoi lucrător la C.C. al P.C.M.; azi deputat în Parlament, a început a avea dureri de cap, iar după ce a luat cunoștință de apariția volumului de atlas editat în 1993,

grija și frica pentru destinul "limbii moldovenești" l-au dezechilibrat într-atît, încît a afirmat fără ocolișuri sau a lăsat să se înțeleagă că prin "rebotezarea" operei în cauză colaboratorii Institutului de Lingvistică al A.Ș.M. aduc "o contribuție esențială la înlăturarea din uz a termenului *limba moldovenească*". În consecință, continuă dlui, prin modificarea titlului **ALM**, "operă științifică fundamentală" și "poate cea mai prestigioasă lucrare a umaniștilor de la academie", și-a schimbat și concepția sa de bază (vezi articolul **Moș Ion Roată și limba moldovenească**, publicat în "Moldova Suverană" din 07.07.94 și reprodus la 09.07.94 în "Pămînt și Oameni").

Dintr-o trăsătură de condei, ce apare ca o tumoare în spațiul cîtorva rînduri de ziar, atlasul în noua sa versiune devine, în viziunea oponentului, o investigație "provincială" doar din motivul "rebotezării" lui din *atlas lingvistic moldovenesc* în *atlas lingvistic român pe regiuni*.

Argumentul științific în favoarea înlocuirii cuvîntului *moldovenesc* prin cel *român* l-am invocat în rîndurile de mai sus.

Dar pe dl Stati îl mai șochează lexemele *pe regiuni*, *Basarabia*... În felul acesta, conchide imediat dînsul, "Institutul de lingvistică al Academiei de Științe a Moldovei a rezolvat problema unirii cu România": Republica Moldova a devenit "o regiune a României, cu denumirea *Basarabia*", iar moldovenii și ceilalți locuitori ai Republicii Moldova "plătesc impozite pentru a retribui munca unioniștilor..."

O năstrușnică concluzie și o acuzație oribilă ca stil... (ca să nu-i zic bolșevic, sovietic, moscaliot).

Fostul meu coleg de la sectorul de dialectologie (1962—1965) ar vrea să insuflă astfel cititorilor ideea că mult prea nevinovata sintagmă **atlasul lingvistic român pe regiuni** ar invoca sau ar sugera, cel puțin, gândul care ar putea fi exprimat prin formula “atlas lingvistic al României”, “atlas al unei regiuni din România”.

Mai întâi, “dorogoi collega”, denotația cu pricina se referă, fără echivoc, la noțiunea de “atlas al limbii române” și nicidecum la aceea de “atlas al României”. Atlasul editat la Chișinău reflectă, în temei, limba română vorbită pe teritoriul de la est de Prut și în enclave.

În al doilea rând, “uvajaemîi”, sintagma *atlas lingvistic pe regiuni* se referă la tipul de *atlase regionale* în raport cu alte tipuri de atlase (după teritoriul explorat): *atlas general* sau *zonal* (atlas care cuprinde întreg teritoriul de răspândire a unei limbi) și *atlas pe grupuri de limbi* (de ex., **Atlasul Lingvistic Romanic**, **Atlasul Lingvistic European**, în curs de elaborare).

Dl-tov. V. Stati a încercat să falsifice adevărul științific privind ALM, impunându-i cititorului mai puțin inițiat opinia precum că **Atlasul lingvistic moldovenesc** ar fi un *atlas general*, adică un atlas al “limbii moldovenești”, că prin modificarea titlului autorul, chipurile, adăugând sintagma “pe regiuni” la noua denumire, i-ar fi atribuit lucrării trăsături străine

naturii acesteia, adică particularități ale unui *atlas regional*. Dar acestea nu sînt decît niște mistificări evidente, făcute cu bună știință, din rațiuni în exclusivitate politice.

În legătură cu aceasta țin să mai accentuez un moment, pe care l-am relevat și în studiul introductiv din volum.

Mai întâi, încă la etapa incipientă a elaborării ALM inițiatorii lui — R. Piotrovski, V. Sorbală, R. Udler au susținut că ei au conceput lucrarea ca pe un *atlas regional* față de “**Atlasul lingvistic român**” — *atlas general*. (Deși prin intitularea **Chestionarului ALM**, publicat în 1960, lucrarea ar fi trebuit să se considere un “Atlas lingvistic al limbii moldovenești” — denumire pleonastică și reprobabilă, străină concepției atlasului și care nu a mai fost acceptată ulterior la etapa pregătirii lucrării pentru tipar.) Despre aceea că ALM este un atlas regional vorbesc de la sine următoarele titluri de studii: R.G. Piotrovski, V.S. Sorbală, R.I. Udler, **K voprosu o reghional’nih atlasah (Moldavskij lingvisticeskij atlas)**, în “Izvestia AN SSSR, OLY”, t. XVIII, vîp. 5, 1959, p. 438; R. Udler. **Les tâches et les particularités de l'Atlas lin-guistique moldave regional**, în “Revue de Linguistique Romane”, t. XXX, 1966, p. 135.

În al doilea rând, chiar din primele alineate din **Introducerea la Chestionarul ALM**, despre care am pomenit mai sus și care reprezintă corpusul de întrebări în vederea realizării anchetei preconizate (pe teren), e scris negru pe alb:

“**Atlasul lingvistic moldo-**

venesc (ALM) este conceput ca un atlas regional. Lucrul asupra atlasului zonal al masivului balcanoroman (**Atlasul lingvistic român — ALR**) a fost început încă pînă la război și este continuat și în prezent [...].

Sarcina atlaselor regionale constă în precizarea și detalizarea structurii dialectale a unui oarecare raion” (pag. 5).

În al treilea rînd, la apariția primului volum din ALM, R. Udler scria: “Deoarece ALM este un atlas regional în raport cu WLAD (e vorba de primul atlas general al limbii române, întocmit la începutul acestui secol de G.Weigand — n.n.) și ALR, multe semne sînt comune” (vezi: **Atlasul lingvistic moldovenesc**, vol. I, **Articole introductive**, Chișinău, 1968, pag. 11).

Alte comentarii, cum s-ar spune, sînt de prisos.

Sincer vorbind, regret mult ceea ce s-a întîmplat cu colegul meu de altădată, unul din anchetatorii atlasului alcătuit la Chișinău, unul din doctorii în filologie, care și-a susținut teza pe baza materialelor ALM. Știa și știe dlui prea bine că acesta nu e un atlas al “limbii moldovenești”, ci un atlas al graiurilor moldovenești (și nu numai al acestora). Știe, dar spune neadevăruri. Pentru că așa îi convine dumnealui acum. Atunci îi convenea altfel și era de acord cu noi. Pînă și-a susținut teza de doctor în filologie. După aceea a început a scuipa în fîntîna din care a băut atîta apă.

În încheiere, subliniem că modificarea titlului ALM nu a știrbit cu nimic din concepția și

importanța acestei lucrări. Dimpotrivă, noul titlu al atlasului redă mai exact ceea ce au dorit să facă și să exprime inițiatorii lui: *un atlas regional al limbii române*.

Jocul politic cu glotonimul “limba moldovenească”, raportat la atlasul lingvistic, este un joc necinstit. Aceasta în situația cînd ar fi să ne exprimăm în termeni mai puțin duri. Deși toate calificativele pe care le atribuie opusculilor lui ceilalți recenzenți și oponenți (Gh. Mihăilă, E. Coșeriu, Octavian Ghibu, I. Dron, P. Cărare, Z. Ornea, A. Mare, A. Hincu, N. Mățaș, I. Ciocanu, I. Popescu-Sireteanu ș.a.) renegatul Vasile N. Stati le merită cu vîrf și îndesat.

Antologia "L.R."

Grigore VIERU

CREANGĂ DE MĂR

*Je-ai dezbrăcat de noapte
ca de cămașă,
ah, czeangă de măr!*

*Jremură degetele vîntului
pe sinii tazi
ai mezelor tale.*

*Pe aet culcată,
cu plete umede, verzi,
numai mizeasma,*

*el, trunchiului, zmulge-te-az
și-n păduze duce-te-az,
ah, czeangă de măr!*

Adrian TURCULEȚ

Iași

ASPECTE ALE ROSTIRII ROMÂNEȘTI STANDARD ACTUALE

1. Vom prezenta unele aspecte ale pronunțării standard, pe baza materialului cules într-o anchetă efectuată cu ajutorul a 40 de absolvenți de liceu (în majoritate studenți filologi din anul I), cîte 10 subiecți originari din provinciile istorice Muntenia, Moldova, Transilvania (în sens larg, incluzînd Maramureșul, Crișana și Banatul) și Basarabia, de vîrste între 19 și 22 ani, avînd cunoștințe de fonetică la nivelul absolvenților școlii medii. Corpusul cercetat este format din o sută de enunțuri scurte (de exemplu: *Ele erau elegante, dar cu o nuanță discretă; Nu ți-e teamă să treci prin codrii aceia?*), pe care informatorii le-au citit de cîte două ori: prima dată într-un tempo normal, a doua oară mai repede. Aceste enunțuri au fost înregistrate pe bandă magnetică și apoi analizate auditiv și fixate prin intermediul transcrierii fonetice.

Matérielul reflectă deci stilul *citit* al pronunțării standard în două variante ale sale: 1) citirea mai lentă, îngrijită, aflată sub influența direc-

tă a formei grafice a cuvintelor și 2) citirea mai rapidă, desprinsă, într-o oarecare măsură, de imaginea grafică¹. Prima variantă se conformează în cea mai mare măsură normelor variantei "academice" a pronunțării standard, norme codificate mai întîi în ortografie și apoi transpuse în ortoepie. Varianta a doua se apropie de varianta colocvială (familiară) a rostirii standard. Datorită rostirii mai alerte, de exemplu, cazurile de sinereză internă (în interiorul cuvîntului) sînt de peste două ori mai numeroase decît în prima variantă.

Avînd în vedere vîrsta și statutul socio-cultural al subiecților, se poate presupune că pronunțarea acestora reflectă tendințe care se vor dezvolta în pronunțarea standard a viitoarei generații de intelectuali.

Valoarea de generalizare a constatărilor noastre este limitată, pe lîngă unii factori la care ne vom referi mai jos, de limitele obiective și subiective legate de selectarea corpusului și de aprecierea auditivă a realizării sonore a acestuia de către cercetător (mai ales în cazul sunetelor (foarte) slab perceptibile².

2. Un prim aspect urmărit a fost realizarea secvenței grafice finale *-ii* de la pluralele masculine articulate (de tipul: *lupii, caii, copiii*) și de la forma articulată de genitiv și dativ feminin ([ușă] *școlii*).

În marea majoritate a cazurilor (peste 90%), sunetul final este un *i* vocalic obișnuit: [lúpi, pú i, copíi, șcól i]. Numai la unii informatori din Moldova și Basarabia am notat

cazuri de păstrare a semivocalei finale: [xúrʃi, púii, (piața) unírii]; la nici unul dintre acești subiecți rostirea mai mult sau mai puțin perceptibilă a lui [-i] nu este consecventă. Într-un număr mic de exemple apare, atât la subiecți care prezintă și forme cu [-ii], cât și la cei la care [-i] a amuțit, un -i vocalic cu o durată mai mare. În aproape toate aceste cazuri, lungirea vocalei finale este un fapt de natură prozodică (suprasegmentală), legat de urcarea / coborîrea mai puternică a tonului fundamental al vocalei finale. Într-un exemplu ca: *Lú-pî-sî mai periculoși întotdeauna ca úrʃi*, atât cuvîntul inițial, cât și cel final sînt relevate contrastiv.

Se poate conchide deci că amuțirea semivocalei finale -i în formele articulate urmărite s-a impus în pronunțarea standard actuală chiar și în stilul citit, opozițiile grafice dintre <i> și <ii>, respectiv <ii> și <iii> fiind interpretate ca redînd opozițiile fonetice dintre vocala redusă [i] sau semivocala [i] și vocala [i], respectiv dintre secvențele [ii] și [iî] : [lupi] : [lúpi]; [caj] : [ca^hi]; [copii] : [copi i]³.

3. Este cunoscută caracteristica rostirii românești de a dezvolta înaintea vocalelor inițiale de cuvînt sau de silabă un element vocalic nesilabic de același timbru, formîndu-se "diftongi de apertură"⁴.

În corpusul nostru există cazuri sporadice în care vocala inițială este precedată de oclusiva laringală ("coup de glotte"): [ʔáer, ʔéste, ʔók'i]. Acest atac ferm al vocalei inițiale, neobișnuit în

rostirea românească, este consecința concentrării vorbitorului asupra realizării vocalei inițiale; în unele din aceste exemple, vocala inițială poartă și un accent de intensitate mai puternic: [ʔóile, pòʔét, ʔúrʃ]. În cîteva exemple, vocala inițială este precedată de o ușoară aspirație, ca urmare a întîrzierii închiderii glotei: [ʔalée, héele, hîmediát, po^hét].

3.1. În poziție inițială de cuvînt, nu am notat, nici în cuvinte mai vechi și nici în neologisme, diftongarea vocalelor inițiale a, ă și î.

În cuvintele vechi este aproape generală (cu excepția unor hipercorecții) rostirea diftongată a lui e-, fie că semivocala [i] este etimologică ([jes, ieu]), fie că este analogică ((ar) [jeși, jel]). Rostirea hipercorectă cu e- apare în forme scrise cu e: *ele* (32), *e* (în 23 din 58 de exemple⁵), *erau* (14), *el* (9), *este* (7 exemple din 62), *aer* (51) și sporadic în forme scrise cu ie-: [berî, eri]⁶. Uneori, semivocala i dinaintea lui e este (foarte) slab perceptibilă: [je, jéle].

Sub influența deprinderilor de rostire a cuvintelor vechi, diftongarea lui e- apare, în proporție variabilă, și la cuvinte mai noi: *excepția* (0), *elegante* (24), *eroilor* (35), *eleva* (41); în asemenea cuvinte, semivocala este, cel mai adesea, slab perceptibilă: [jelegánte] (numai astfel), [jeléva] (27), [ieléva] (14).

O poziție aparte, între cuvintele de tipul *el*, *este* și neologisme, ocupă cuvîntul *Eminescu*, care a fost rostit în proporție aproape egală cu e-,

"curat" sau precedat de un [i] mai mult sau mai puțin perceptibil.

În cazul vocalelor *o*, *u* și *i* se realizează, cu rare excepții ([*uóperă*, *uurs*]), numai "pseudo-diftongi", mai frecvent înainte de vocală accentuată. Valoarea medie de ocurență a lui [ɤo] este, în mod surprinzător, aproape egală (cca 25%) în cuvinte vechi și în neologisme, dar prezintă variații mari de la un cuvânt la altul: *ochi* (10), *obraznic* (23), *oile* (33), *opera* (28), *orga* (5); [ɤi] apare în cuvinte vechi (*inima*, *iz*, *Ioan*) cu frecvența medie de 20%; în *imediat* a fost notat în 11 exemple, în *ideal* și *inginer*, vocala *i*-rămîne în toate exemplele nediftongată; [u] se întîlnește rar, în cuvinte vechi, aproape numai sub accent: [unt, uurs].

În cuvintele *neechivoc* și *neomenesc*, în care *e* și *o* se află într-o situație oarecum intermediară între poziția inițială de cuvînt și de silabă, prefixul *ne-* purtînd un accent secundar, uneori chiar principal, [ɤe] a fost notat de 6 ori, iar [ɤo] de 41 ori.

3.2. În poziție inițială de silabă, diftongarea vocalei⁷ este favorizată de tendința de evitare a hiatului⁸. Înaintea vocalelor *a*, *ă*, *i* se produce epenteza unei semivocale, a cărei localizare este determinată de cea a vocalei precedente: *i* (e) în secvențele *ia*, *ea* și *u* (q) în secvențele *ua*, *oa*, *uă*, *uî*.

Multă cuvinte vechi au fost notate în marea majoritate a cazurilor cu semivocală, atît în radicalul cuvîntului, cît și la joncțiunea morfemelor⁹: [*fiuóri*,

piejúra, *pri i étení*, *vijéru*]; (să) *fíje*, *greuóí*, (să) *suje*, (ar) *sfişiiá*, *piúje*, *víje*]. Apar totuși și exemple ceva mai numeroase de rostire cu hiat: [*apropiát*] (16), [*trébue*] (17), [*suím*] (22), [*cái*] (9), [*púi*] (17), [*copíi*] (23).

Anumite secvențe vocalice în hiat sînt bine tolerate și în cuvintele vechi: *au*¹⁰: [*láudă*] (80), [*áur*] (63), [*auzít*] (46); *iu*: [*píu íe*] (80); *iî*: [*scriitór*] (61); *uí*: (*nu-i*) [*îngăduí*] (60), [*locuít*] (52); *ae*: [*áer*] (51); *iú*: [*ştiúit*] (43).

Împotriva normelor ortoepice, evitarea hiatului prin epenteza unei semivocale (mai mult sau mai puțin perceptibile, are loc și în neologisme, dar în măsură mai mică decît în cuvintele vechi; indicăm numărul cazurilor de ocurență a hiatului în cîteva perechi de cuvinte vechi — noi într-un context fonetic asemănător: [*aluát*] (27) — [*nuánță*] (58), (să) *fíe* (6) — [*poezie*] (15), [*óul*] (29) — [*radióul*] (57), [*róchia*] (22) — [*articuláția*] (54), [*vía*] (8) — [*poezia*] (72). În unele perechi ocurența hiatului este aproape egală: [*femée*] (28) — [*alée*] (32), [*luă*] (14) — [*ambíguă*] (22), [*luînd*] (45) — [*continuînd*] (52). Încadrarea într-o anumită categorie morfologică contribuie la apariția semivocalei în cuvintele mai noi: semivocala apare în 65 de exemple în *te situezi*, în 59 de exemple în *contribuie*, în 61 de exemple în *poezie*. Greu de explicat este prezența semivocalei *u* în aproape toate cazurile în *merituoși* și *violetă*. Exemplele cu epenteză sînt mai numeroase decît cele cu hiat în [*ambíguă*], [*bibliotecă*], [*eroilor*], [*imediat*], [*labială*], [*specială*] și aproximativ egale ca număr în [*poet*], [*poezie*].

Deși secvența *ea* apare în cuvintele vechi numai în derivate ca *neadevărat*, *nearat*, hiatul se menține constant în *bacalaureat* (apar și câteva cazuri de sinereză și contragere: *bacalorgat*), *ideal*, *nereal*; numai în *creat* se produce, prin adaptare morfologică, epenteza: [cre~~ș~~ăt, cre~~ș~~ăt, crejăt]. Faptul că vorbitorii realizează ușor acest hiat rezultă și din apariția acestuia în unele cuvinte și forme prin suprimarea semivocalei intermediare: (ziua) *aceea* a fost rostită în 31 de cazuri [ăc~~ș~~ea, ăc~~ș~~ea]; chiar forma de masculin plural (codrii) *aceia* a fost rostită în 5 exemple cu hiat: [ăc~~ș~~ea]. În *aceeași* (alee), semivocala dispare în 39 de cazuri: [ăc~~ș~~eași, ăc~~ș~~eași]. În *ceea ce*, forma cu hiat [c~~ș~~ea] (27) este mai frecventă decât forma cu semivocală; apoi, în 14 exemple, *a* aflat între două sunete palatale devine o vocală anterioară: [c~~ș~~ea, c~~ș~~ea]; stadiul final al acestei forme, rezultat prin sinereza hiatului, este [c~~ș~~ea, c~~ș~~ea], întâlnit în 22 de exemple. Și în forma *crează*, semivocala este suprimată în peste jumătate (51) din numărul ocurențelor: [crează].

Hiatul *ua* apare și prin disocierea diftongului *ua*, neobișnuit în silabă închisă: [cu~~ș~~ăr] (66)¹¹, [cu~~ș~~ăr] (53); în 17 cazuri s-a răspuns [coafor], cu disocierea diftongului [oa], neobișnuit în cuvintele vechi în poziție neaccentuată, [tro~~ș~~uár] (32).

Atunci când structura fonetică a cuvântului o permite, sinereza este preferată (mai ales în vorbirea alertă și în neologisme) epentezei ca mijloc de evitare a hiatului. Dintre

cuvintele vechi, cazuri mai numeroase de sinereză prezintă *rochia* (epenteză: 12, hiat: 22, sinereză (46): rók' (i)a) și *de oriunde* (epenteză: 25, hiat: 24, sinereză: 31)¹²; dintre neologisme: *pianul* (epenteză: 5, hiat: 6, sinereză: 69)¹³, *socialismului* (hiat: 24, sinereză: 56), *poziție* (epenteză: 6, hiat: 19, sinereză: 55), *biblioteca* (epenteză: 21, hiat: 6, sinereză: 53), *radioul* (hiatul *io*: 5, epenteză: 27, sinereză: 48), *articulația* (epenteză: 7, hiat: 48, sinereză: 25).

4. După cum se observă și din exemplele de mai sus, există diferențe mari în realizarea aceleiași vocale inițiale în cuvinte diferite, dar și în același cuvânt la vorbitori diferiți.

Alte exemple: *o-* din *ochi* este precedat de *u* slab perceptibil în 12 exemple, iar *o-* din *ouă* în 52 exemple.

În unele cazuri, cauzele diferenței de tratament al vocalei inițiale par a fi de natură fonetică. De exemplu, *o* precedat de consoana deschisă *r* în *ar omorî* se diftonghează în 28 de exemple, în timp ce *o* precedat de *u* în *au omorît* devine (pseudo)diftong în 65 de cazuri. În secvența *ai ei* [ai j~~ș~~ei] nu am notat nici un caz de rostire hipercorectă cu *e*. Tot semivocala *j* determină preiotarea frecventă a lui *e* din secvența *lui Eminescu*; semivocala aparține în multe exemple articolului: [lu j~~ș~~eminescu], iar tendința de a menține pe *e-* duce, uneori, la eliminarea semivocalei din articol: [lu j~~ș~~emin~~ș~~cu]. În secvențe vocalice ca *ai*, *au*, *ău*, *ăi*, *ii*, *io*, *iu*, *oe*, numărul cazurilor de epenteză este

mai mare atunci cînd vocala a doua este accentuată, deci în al doilea exemplu din perechi ca: *lăic — cais, lăudă — aúd, răilor — făină, răul — băút, scriitór — scriind, chiót — fióri, piúie — chiuít, canóe — poét.*

Realizarea omogenă sau neomogenă a vocalei inițiale poate fi însă influențată și de alți factori, greu de specificat, cum ar fi ponderea comunicativă a cuvîntului respectiv, starea de spirit momentană a vorbitorului, caracterul mai intens sau mai relaxat al articulației, tempoul vorbirii. Instabilitatea rostirii vocalelor inițiale de cuvînt / silabă, atît la vorbitori diferiți în același cuvînt, cît și la același vorbitor în cuvinte diferite, imposibilitatea de a fixa și controla factorii de variabilitate care influențează realizarea acestor vocale au drept urmare dificultatea, dacă nu chiar inadecvarea folosirii procedeelor statistice. Datele prezentate au valoare orientativă generală, permițînd totuși, cu toate rezervele exprimate, formularea unor afirmații cu caracter general cu privire la rostirea standard actuală și mai ales la stilul citit al acesteia.

Rostirea nediftongată a vocalelor în poziție inițială de cuvînt s-a impus, atît în neologisme, cît și în cuvintele mai vechi, cu excepția vocalei *e*¹⁴. Rezistența diftongului *je* se explică prin deprinderile articulatorii (*je* fiind în relativ numeroase cazuri etimologic), prin încadrarea sa în sistemul fonematic al limbii standard (opозиția fonologică / *je*/: /*e*/ este asigurată cel puțin după

consoane labiale: /*miere*/:/*mere*/, /*pieri*/:/*peri*/), dar și prin prescrierea sa în cuvintele vechi ca normă ortografică. Opoziția fonologică /*je*/:/*e*/ în poziție inițială se bazează, în conștiința vorbitorilor, atît pe distincția cuvînt vechi/ cuvînt nou (sau mai degrabă: cuvînt obișnuit, familiar și cuvînt mai puțin obișnuit, termen cult sau tehnic), cît și, mai ales, pe forma grafică a cuvintelor. Influența grafiei determină și rostirile hipercorecte *aer, el, e, este* etc.

Prin forța deprinderilor articulatorii, preiotarea lui *e*- s-a extins și în neologisme, într-o măsură variabilă mai ales în raport cu caracterul curent, familiar al cuvîntului. Într-o măsură mult mai redusă se întîlnește și "diftongarea" vocalei posterioare *o*- în cuvinte vechi și noi.

În privința vocalelor inițiale de silabă (în cadrul cuvîntului), concurența dintre norma ortoepică a neologismelor și a cuvintelor mai vechi se reflectă, pe de o parte, prin evitarea hiatului în cuvinte noi, pe de altă parte, prin tendința de promovare a hiatului în cuvintele mai vechi. Evitarea hiatului în neologisme se realizează într-o proporție variabilă de la un cuvînt la altul, fiind făvORIZATĂ de încadrarea morfologică a cuvîntului nou sau de dificultatea rostirii unor secvențe vocalice.

Datele noastre confirmă în mod cert că promovarea hiatului nu numai în cuvintele noi, ci și în cele vechi este o tendință a pronunțării standard actuale¹⁵. Mai ales anumite secvențe vocalice în hiat: *ea, îi, au, ui, iu, ua, uă, ui, eu, oa, oe, ao,*

uo, iu, ău, uu, oo, în măsură mai mică chiar *ou, ue, ia, ee*, sînt acceptate și cîștigă teren în rostirea îngrijită. Sporirea frecvenței hiatului va impune probabil în viitor o revizuire nu numai a unor norme ortoepice, ci și a scrierii unor secvențe vocalice. Instabilitatea rostirii secvențelor vocalice (hiat, diftong), intercalarea unui element vocalic de tranziție, cel mai adesea slab perceptibil, împiedică formularea unor reguli rigide de realizare a acestora. Considerăm ca adecvată și realistă renunțarea îndreptărilor ortografice/ortoepice mai noi la fixarea rigidă a realizării sonore a unor secvențe vocalice.

În ceea ce privește originea locală/regională a vorbitorilor, ea nu influențează în mod decisiv această tendință a rostirii standard. Frecvența de apariție a vocalelor inițiale nediftongate (deci a hiatului extern (sintactic) și intern (în interiorul cuvîntului)) este mai ridicată la subiecții originari din partea de sud a țării, inclusiv din sudul Moldovei și al Transilvaniei, nordul țării și, mai ales, Basarabia dovedindu-se în această privință mai conservatoare. Evitarea diftongării vocalelor inițiale și rostirii cu hiat se întîlnește însă, cu variații individuale, în toate provinciile unde se vorbește românește, neputînd fi considerată o trăsătură regională a pronunțării literare.

Ocurența vocalelor în poziție inițială de cuvînt și de silabă și implicit promovarea hiatului sînt tendințe reale ale rostirii actuale îngrijite, care conferă acestuia o mai mare acuratețe și energie.

Împrumutul masiv de cuvinte de cultură în limba română literară modernă a determinat nu numai modernizarea lexicului, ci și a pronunțării românești, prin impunerea modelului "eufonic latino-roman" ¹⁶, cel puțin la nivelul limbii standard.

NOTE:

1. Mulți subiecți au reprodus enunțul citit anterior, recurgînd, uneori, la textul scris pentru a controla exactitatea generală a enunțului.

2. Este probabil că multe exemple notate de noi cu hiat ar prezenta la analiza instrumentală un "pseudohiat", cu un sunet neperceptibil cu urechea. Hiatul adevărat se produce în cazul cînd vocalele sînt separate prin oclusa laringală. Importanța aspectului auditiv pentru comunicare ne-a determinat să ne asumăm riscul notației impresioniste.

3. Constatînd tendința de dispariție a lui *-i* cu valoare de articol, lingviștii oscilează între acceptarea unei variații libere între realizarea și nerealizarea acestuia (Vasiliu Emanuel // **Limba română contemporană**, vol. I, București, 1974, 101; Beldescu G., **Ortografia actuală a limbii române**, București, 1984, 67) și recomandarea expresă a realizării lui *-i* ca normă a "rostirii pretențioase" (Beldescu G., **op. cit.**, 191). Iorgu Iordan consideră că rostirea articolului *-i* caracterizează "vorbirăa unui mare număr de oameni, instruiți sau neinstruiți" (**Limba română contemporană**, București, 1956, 196; Iordan Iorgu, Robu Vladimir, **Limba română contemporană**, București, 1978, 207).

4. Astfel sînt numiți acești (pseudo)diftongi de Octave Nandris //

Phonétique historique du roumain, Paris, 1963, care îi explică printr-o catastază progresivă a vocalei.

5. Numărul exemplelor pentru o anumită rostire trebuie raportat la 80, cu excepția cazurilor când se specifică alt număr; aici, *e* este înlocuit în unele exemple cu forma conjunctă *i*.

6. Într-o cercetare sociolingvistică efectuată în București, Marilena Tiugan (v. RRL, XXV, nr. 1, 1980, 45-56) a stabilit procente foarte ridicate ale reducerii lui *ie* la *e* (în exemple ca *cheie*, *foaie*, *oaie*), ceea ce pare a fi o trăsătură specifică a acestei zone lingvistice.

7. Includem aici și exemple în care semivocala este etimologică, ca în *femeie* (<lat. *familia*) sau *vîie* (<lat. *vinea*(t)).

8. O situație asemănătoare au vocalele inițiale de cuvînt atunci când se leagă direct de un cuvînt precedent terminat în vocală.

9. Nu am notat rostiri cu hiat în cuvintele *oaie*, *plouă*, *roua*.

10. Hiatul a fost notat constant în neologismele *aurora*, *bacalaureat*.

11. Uneori *u* a fost rostit mai scurt, secvența *ua* făcînd impresia unui diftong cu elemente egale.

12. Formele *vr̥go* și *vr̥jun* au devenit curente chiar în vorbirea lentă.

13. La acest cuvînt, norma ortoepică a oscilat o vreme între rostirea cu diftong și cea cu hiat.

14. Considerăm ca nejustificate afirmațiile generalizatoare privind diftongarea, chiar la nivelul vorbirii populare, a vocalelor inițiale *i* (de ex., Tiktin H., **Gramatica limbii române**, 1945, 6; Petrovici Emil, **Corelația de timbru a consoanelor dure și moi în limba română**, în SCL, I, 1950, fasc. 2, 208), *i*, *o*, *u* (**Gramatica limbii române**, vol. I, București, 1954, 85-87). Asemenea afirmații sînt contrazise de numeroase

notații, chiar în texte dialectale, ale acestor vocale în poziție inițială de cuvînt și, mai rar, chiar de silabă în interiorul cuvîntului.

15. Această tendință a rostirii literare, care era poate chiar mai dezvoltată la vorbitorii culti în a doua jumătate a secolului trecut și în prima jumătate a secolului nostru, a fost remarcată de numeroși lingviști, dintre care menționăm pe: Pușcariu Sextil, **Limba română**, vol. II, **Rostirea**, București, 1959, 52-54; Sfirlea Lidia, **Pronunția românească literară. Stilul scenic**, București, 1970, 56, 58, 62; Șuteu Flora, **Influența ortografiei asupra pronunțării românești**, București, 1976, 139; Rizescu I., **Hiat și diftong în dicționarele normative**, în LR, XXVI, 1977, nr. 2, 155-157; Beldescu G., **op. cit.**, 123.

16. Șuteu Flora, **op. cit.**, 146.

Ion DUMBRĂVEANU
Chișinău

**CONSIDERENTE
PRIVIND
PRODUCTIVITATEA
MODELELOR
DERIVAȚIONALE
CU FORMANTUL
NEOLOGIC *EURO-***

Orice proces onomasiologic și, în primul rînd, derivațional, presupune prezența în limbă a anumitor formanți sau modele care ar putea servi la crearea de noi unități lexicale. Teza conform căreia productive pot fi socotite formulele sau schemele derivaționale ce servesc drept model de creare a noilor derivate este general acceptată în literatura de specialitate. Unii cercetători folosesc cuvîntul "model" cu aplicare la mijloacele și procedeele *sistemice* de formare a cuvîntelor noi, fapt care confirmă o dată în plus utilitatea și caracterul global al indicelui în cauză al productivității derivaționale. Or, modelele nu devin productive decît atunci cînd se integrează în sistemul derivațional al limbii. În această ordine de idei se poate afirma că formanții ca atare devin productivi numai în cazul includerii lor în modelele sistemice de formare a cuvîntelor. La rîndul său, productivitatea derivațională a modelelor este determinată de mai mulți factori de natură extra-

lingvistică (ontologică, socială) sau intralingvistică (structurală).

Printre factorii care influențează pozitiv și determină productivitatea modelelor derivaționale figurează gradul de utilizare sau frecvența cuvîntelor care conțin anumiți formanți. Totodată, nu trebuie să supraapreciem factorul frecvenței derivatelor și influenței acesteia asupra productivității modelelor, deși între acestea există o anume interacțiune și interdependență. Într-un fel sau altul, indicele în cauză poate să se manifeste și în apariția unor formanți și, implicit, a unor modele de formare a cuvîntelor. De exemplu, nu rareori frecvența utilizării unor cuvinte (de regulă, neologice) care conțin în structura lor derivațională formanți netradiționali (neautentici) poate duce la separarea și la apariția unor noi formanți derivaționali productivi și, respectiv, la formarea modelelor corespunzătoare.

Alteori, chiar și baza trunchiată a unor vocabule sau sintagme, autonome în plan sincron, fiind repetată frecvent în mai multe formații noi, poate ajunge să fie concepută de purtătorii limbilor respective drept un formant nou, capabil să intre în relații de derivativitate cu alte cuvinte sau baze derivative. Un exemplu edificator în acest sens este formantul *euro-*, conceput în ultimele 3—4 decenii drept un nou "element de compunere" *sui generis*, care, în anumit sens, înclină spre categoria afixoidelor.

Istoria formantului este legată de apariția în limba franceză a cuvîntului *Eurovision* (1954), o abreviere a sintagmei "Union

européenne de radiofusion et de television”(*). În următoarele decenii apar mai multe cuvinte cu acest formant. Deși este vorba de un formant neologic prin excelență, ale cărui evoluție și potențe derivaționale pot fi observate din perspectiva unei sincronii dinamice, elementul formativ *euro-* se integrează în prezent în două modele derivaționale, combinându-se mai cu seamă cu baze derivativе substantivale, iar uneori și cu baze adjectivale. Cu alte cuvinte, derivatele cu acest formant neologic sînt structurate după două scheme derivaționale: *euro-* + *n n* și *euro-* + *adj.* *adj.* Menționăm că formațiile substantivale, adică derivatele structurate după primul model, sînt cele mai productive. Astfel, **Dicționarul limbii italiene** de Giacomo Devoto și Gian Carlo Oli (**Il Dizionario della lingua italiana**, Firenze, 1990) înregistrează peste 20 de formații de acest tip, cum ar fi: *eurobligazioni*, *eurocentrismo*, *eurocomunismo*, *eurocrate*, *eurodestra*, *eurodivisa*, *eurodollaro*, *euro lira*, *euromercato*, *euromisile*, *euromoneta*, *europarlamento*, *euroscudo*, *eurosinistra*, *eurosocialismo*, *euroterrorismo*, *eurovaluta* ș.a.

Formantul neologic *euro-* contractează relații derivaționale cu cele mai diverse categorii de baze derivativе — neologice, tradiționale, cuvinte proprii sau străine, abrevieri ș.a. A se compara, de exemplu, franc. *eurochèque*, *eurocrédit*, *eurorock*, *euromarché*, *EuroHôtel*, *Euro-perette*; span. *eurovivienda*, *eurosocialedemocracia*, *euroconfort*, *euroflora*, *eurofestival*, *euroemigrante*, *eurocar-rillista* (< *euro* + *Carrillo*),

Eurocopa, *europece* (< *euro* + *PC* < *Partido Comunista*); ital. *eurocine* (< *euro* + *cine(ma)*), *Euro-TV*, *EuroTurismo* ș.a. Faptul că formantul *euro-* se combină cu diferite categorii de baze derivativе este o dovadă concludentă a integrării acestuia în sistemul derivațional al limbilor respective. Despre acest lucru vorbește și diversitatea sferelor lexicale în care pătrund derivatele cu acest formant neologic, lucru care a putut fi observat în exemplele de mai sus.

Formațiile adjectivale cu acest formant sînt mai puțin numeroase, deși nu este exclusă o eventuală expansiune și a derivatelor de acest tip. A se compara cîteva exemple spicuite din limbajul socio-politic și publicistic: span. *euroatlántico*, *euroasiático*, *eurooccidental*, *euroamericano*; ital. *eurocentrico*, *eurovisivo* (< *euro* + *visione*), *euroafricano* ș.a.

Multe din neologismele cu formantul *euro-* enumerate mai sus au pătruns și în limba română, mai cu seamă în limbajul publicistic al acesteia, cum ar fi, de exemplu, *europarlament*, *eurosocietate*, *eurocomunism*, *euroamerican*, *euroatlantic*, *euroafrican*, *euroasiatic*, *euroviziune*, *eurocentrism*. Altele, cum ar fi, de ex., *eurogol*, *eurosport*, *Euro-Top*, sînt mai frecvente în limbajul emisiunilor radiofonice sau televizate. Cîteva cuvinte cu formantul *euro-* sînt atestate și de dicționarele de neologisme și cuvinte recente ale limbii române. De exemplu, **Dicționarul de neologisme** de Florin Marcu și Constant Maneca (București, 1978) înregistrează două formații cu *euro-*: *eurocrat* și *eurodolar*; **Dicționarul de cuvinte recente** de Florica Dimitrescu

(București, 1982) — *eurodolar* și *eurocomunism*.

În încheiere, ținem să subliniem că derivatele cu formantul neologic *euro-* au reale șanse de a se statornici în lexicul neologic al limbilor romanice moderne. Un argument în favoarea unei astfel de perspective poate servi însăși tendința generală a limbii spre a-și economisi propriile mijloace de expresie verbală. A se confrunta doar câteva echivalente românești ale respectivelor derivate spaniole care conțin formantul *euro-* înregistrate de **Dicționarul spaniol-român** de Alexandru Calciu și Zaira Saharadze (București, 1992): *eurodeputado*, s.m., *deputat în Parlamentul european*; *euroemigrante*, s.m., *emigrant spaniol (în Europa)*; *eurotelevisado*, adj., *transmis de Euroviziune* ș.a. Fără îndoială, echivalentele sintetice (*euro-deputat*, *euroemigrant*, *eurotelevizat*) ale respectivelor sintagme românești nu contravin, după părerea noastră, nici firii, nici structurii limbii române moderne, fiind totodată mai "comode" și mai economie în planul expresiei.

* Vezi: **Nouveau Dictionnaire étymologique et historique** de Albert Dauzat, Jean Dubois, Henri Mitterant, Paris, 1964, pag. 284.

Antologia "L.R."

...*Limba unui popor este istoria lui. Limba nu este a scriitorilor, a savanților lingviști, a învățătorilor de limbă și literatură, ea aparține poporului, celor care au trudit la ea de-a lungul veacurilor, înălțându-i strălucitoarea ființă, adică aparține strămoșilor noștri. Și mai ales celor care vin după noi. Vorbindu-ne corect și frumos limba, tinzând a o vorbi corect și frumos, omenim astfel pe străbuni, pe cei care au creat "societatea cuvintelor civilizate". Uitând un cuvânt trebuincios, o expresie din comoara graiului matern, uiți ceva din istoria poporului tău.*

Locuim o istorie vie. Victorioase vorbe, dar și dureros rănite de-a lungul viețuirii lor în istorie, fac parte din curgerea singelui prin trup, din, cum ar spune Cantemir, nedezrupta continuare, parte din aerul nostru, devenit prin ele un aer personal. Iată de ce, dragă cititorule, ființa mea, care e a ființei strămoșilor mei, este atinsă-n adînc de — cum să-i spunem? — hai să-i zicem îngîndurare, dar să înțelegem prin asta durere.

Grigore VIERU

Nicolae MĂTCAȘ
Chișinău

ÎNNEMURIREA CUVINTELOR (III)*

Opoziția *i* : *e*. Se scrie *i* în radicalele unui grup impunător de cuvinte moștenite din latină. La origine, în limba latină, în rădăcinile acestor cuvinte era un *e* accentuat, care, conform unei legi fonetice ce a acționat implacabil, dacă era urmat de *n* sau de *n* și *m* + o altă consoană, se transforma în *i* : *mens*, -ntis > *minte*, *dens*, -ntis > *dinte*, *tempus*, -oris > *țimp* ș.a. Acest grup de cuvinte moștenite, al căror radical se scrie cu *i* (în locul originarului *e*), se opune împrumuturilor lexicale atât din limba latină, cât și din limbile romanice surori sau, eventual, din alte limbi în care sunetul *e* în aceeași poziție din radicalul latinesc s-a păstrat. Prezintă în continuare, în stînga, cuvintele moștenite și derivatele lor care se scriu în radical cu *i* și, după cratimă, în dreapta, împrumuturile înrudite cu cuvintele moștenite și derivatele acestor împrumuturi care l-au menținut în radical pe *e* originar:

minte, *aminte*, *a-și aminti*,
amintire, *mintos*, *mintuliță*,

cuminte, *a se cuminți*, *cumințit*,
cumințenie, la care se adaugă
neologismul *mental* (< lat. *mentalis*
sau fr. *mental*, în care, sub influența
lui *e* din *minte*, *e* originar de
asemenea s-a transformat în *i*) —
mentalitate (< fr. *mentalité*), *me-*
mento (< fr. *memento*, lat. *me-*
mento);

dinte, *a dința*, *dințar*, *dințare*,
dințat, *dințărit*, *dințătură*, *dințișor*
— *dental* (< fr. *dental*), *dentar* (<
fr. *dentaire*, lat. *dentarius*), *den-*
ticul (< fr. *denticule*), *denticulat* (<
fr. *denticulé*), *dentiform* (< fr. *den-*
tiforme), *dentimetru* (< fr. *denti-*
mètre), *dentină* (< fr. *dentine*),
dentinogeneză (< fr. *denti-*
nogenèse), *dentist* (< fr. *dentiste*,
germ. *Dentist*, ital. *dentista*),
dentistică (< fr. *dentistique*), *denți-*
ție (< fr. *dentition*, lat. *dentitio*),
dentom (< fr. *dentome*), *dentonomie*
(< fr. *dentonomie*), *dedenți-*
ție (< fr. *dédentition*), *a edenta* (< fr. *eden-*
ter), *edentat* (< fr. *édenté*),
edentație (< fr. *édentation*), *inter-*
dental (< ital. *interdentale*),
interdentar (< fr. *interdentaire*),
peridental (< fr. *péridental*),
paradentoză (< fr. *paradentose*).
Fac excepție *dantură* (< fr. *den-*
ture), care prin scrierea cu *a* în loc
de *e* a vrut să reproducă mai fidel
pronunțarea franceză a lui *e* urmat
de *n* + o consoană, *a dantura*
(derivat de la *dantură*), *danturare*
(derivat de la *a dantura*), precum
și *parodontom* (< fr. *parodontome*,
format din gr. *para* “lîngă” și *odous*
“dinte”), *parodontal* (< fr.
parodontale), *parodontită* (< fr.
parodontite), *parodontopatie* (< fr.

* *Continuare. Începutul în nr. 2, 1994.*

parodontopathie), *parodontoză* (< fr. *parodontoze*, germ. *Parodontose*), *parodonțiu* (< germ. *Parodontium*), în care în locul lui *e* din latină se află *o* din limba greacă (*odous* “dinte”);

argint, *a arginta*, *argintar*, *argintare*, *argintat*, *argintărie*, *argintiu*, *argintos*, *a argintui*, *argintuit*, *argințică* — *argentan* (< fr. *argentan*), *argentifer* (< fr. *argentifère*, format din lat. *argentum* + *ferre*), *argentin* (< fr. *argentine*, germ. *Argentin*), *argentit* (< fr. *argentite*, germ. *Argentit*), *argentometru* (< fr. *argentomètre*), *argentotipie* (< fr. *argentotypie*);

bine, *a binecuvînta*, *binecuvîntare*, *binecuvîntat*, *binefacere*, *binefacător*, *bineînțeleș*, *a binemerita*, *binemeritat*, *binețe*, *a binevoi*, *binevoitor*, *binișor* — *benevol* (< fr. *bénévole*, ital. *benevolo*, lat. *benevolus*), *benevolență* (< ital. *benevolenza*, lat. *benevolentia*), *benedicțiune* (< lat. *benedictio*, fr. *bénédiction*), *benefic* (< fr. *bénéfique*, ital. *benefico*), *a beneficia* (< fr. *bénéficier*), *beneficiar* (< fr. *beneficiaire*), *beneficiu* (< lat. *beneficium*, fr. *bénéfice*, ital. *beneficio*), *benign* (< lat. *benignus*, fr. *bénigne*), *benignitate* (< fr. *bénignité*), *nota bene* (< lat.);

părinte, *părintesc*, *părintește*, *părintior*, *părintel*, *părintenie*, *părintesc*, *părinție* — *parental* (adj. < ital. *parentale*, lat. *parental*), *parental* (s.m., < germ. *Parental*), *parentalii* (< lat. *parentalia*, ital. *parentali*);

plin, *plinuș*, *a împlini*, *împlinire*, *neîmplinire*, *neîmplinit* —

plen (< lat. *plenum*, fr. *plein*, germ. *Plenum*), *plenar* (< fr. *plénier*, ital. *plenario*, lat. *plenarius*), *plenară* (derivat de la *plenar*), *plenipotent* (< lat. *plenipotens*, -ntis), *plenipotență* (< ital. *plenipotenza*), *plénipotențiar* (< ital. *plenipotentzario*; fr. *plenipotentiaire*), *plenison* (< fr. *plein son*), *plenisonie* (derivat de la *plenison*), *plenitudine*;

țimp, *țimpuriu*, *rășțimp* (< v. sl. *răstonpŭ*, refăcut după *țimp*), *anotimp* (compus din *an* + *țimp*) — *temporal* (< lat. *temporalis*, fr. *temporel*, ital. *temporale*), *temporar* (< lat. *temporarius*, fr. *temporaire*, ital. *temporario*), *temporalitate* (< fr. *temporalite*, lat. *temporalitas*), *temporaritate* (< engl. *temporarity*), *a temporiza* (< fr. *temporiser*), *temporizare* (derivat de la *a temporiza*), *temporizator* (< fr. *temporisateur*), *contemporan* (< fr. *contemporain*, lat. *contemporaneus*), *contemporaneitate* (< fr. *contemporanéité*), *atemporal* (derivat de la *temporal*), *atemporalitate* (< ital. *atemporalità*), *extemporal* (< germ. *Extemporale*, lat. *extemporalis*), *extemporaneu* (< lat. *extemporaneus*, ital. *extemporaneo*, fr. *extemporané*);

simț, *simțămînt*, *a simți*, *simțire*, *simțit*, *simțitor*, *nesimțire*, *nesimțit*, *a presimți*, *presimțire* — *sentiment* (< fr. *sentiment*, ital. *sentimento*), *sentimental* (< fr. *sentimental*, ital. *sentimentale*), *sentimentalism* (< fr. *sentimentalisme*), *sentimentalist* (< fr. *sentimentaliste*), *sentimentalitate* (< fr. *sentimentalité*), *a sentimentaliza* (< germ. *sentimentalisieren*), *asen-*

timent (< fr. *assentiment*), *presentiment* (< fr. *pressentiment*);

plăcintă, plăcintar, plăcintărie, plăcincioară, plăcintuță, plăcînțică — *placentă* (< lat., fr. *placenta*), *placentar* (< fr. *placentaire*), *placentăție* (< fr. *placentation*), *placentom* (< fr. *placentome*).

Atragem atenția că opoziția *i* : *e* o atestăm nu numai în dihotomia “moștenit — împrumutat”, pe care am examinat-o chiar acum, ci și în interiorul clasei de împrumuturi și de formații de dată recentă. Trecerea de la *e* la *i* în radicalul unor neologisme împrumutate din latină sau din limbile romanice ori formate în limba noastră după modele romanice se explică, în primul rând, prin analogie. Împrumuturile sau formațiile noi au nimerit în zona de influență a unor modele din limba noastră, ale căror radicale se scriu nu cu *e*, ci cu *i*. Așa, bunăoară, unele verbe împrumutate — de origine romanică sau latino-romanică — precum sînt *a tinde* (< fr. *tendre*, lat. *tendere*), *a pretinde* (< fr. *pretendre*), *a depinde* (< fr. *dependre*, ital. *dipendere*, lat. *dependere*), *a destinde* (< fr. *détendre*), *a extinde* (< lat. *extendere*, ital. *estendere*, fr. *étendre*), *a descinde* (< lat. *descendere*) s-au raliat la verbul moștenit *a întinde*, în rădăcina căruia *e* latin original (*tendere*) a trecut în procesul evoluției istorice în *i*. De aceea în locul lui *e* original și în aceste împrumuturi a apărut un *i*, ele intrînd de acum în opoziție cu alte împrumuturi venite din

aceleași limbi, împrumuturi care nu-l preschimbă pe *e* în *i*:

a tinde — *tendență* (< fr. *tendance*, ital. *tendenza*), *tendențional* (< fr. *tendanciel*), *tendențios* (< fr. *tendancieux*, ital. *tendenzioso*), *tendenționism* (derivat de la *tendențios*), *tendențiozitate* (< ital. *tendenziosità* sau derivat din *tendențios*); *a pretinde* — *pretendent* (< fr. *prétendant*, ital. *pretendente*), *pretenție* (< fr. *prétention*, ital. *pretensione*), *pretențios* (< fr. *prétentieux*, ital. *pretentioso*), *pretențiozitate* (< ital. *pretenziosità* sau derivat din *pretențios*);

a depinde — *dependent* (< fr. *dépendant*), *dependență, dependință* (< fr. *dépendance*), *independent* (< fr. *indépendant*), *independență* (< fr. *indépendance*);

a întinde, a destinde, a extinde — *a tensiona* (< fr. *tensionner*), *tensional* (< fr. *tensionnel*), *tensiune* (< fr. *tension*, lat. *tensio*), *tensometru* (< fr. *tensomètre*, germ. *Tensometer*), *tensiometru* (< fr. *tensiomètre*), *tensioactivitate* (< fr. *tensio-activité*), *tensioactiv* (< fr. *tensio-actif*), *extensibil* (< fr. *extensible*), *extensibilitate* (< fr. *extensibilité*), *extensimetru* (< fr. *extensimètre*), *extensiune* (< fr. *extension*, lat. *extensio*), *extensiv* (< fr. *extensif*, lat. *extensivus*), *extensograf* (< fr. *extensographe*), *extensogramă* (< fr. *extensogramme*), *extensometrie* (< fr. *extensométrie*), *extensometru* (< fr. *extensomètre*), *extensor* (< fr. *extenseur*);

a descinde, a condescinde — *descendent* (< fr. *descendant*, lat.

descendens), *descendență* (< fr. *descendance*), *descensiune* (< lat. *descensio*), *descensiv* (< ital. *descensivo*), *descensor* (< fr. *descenseur*), *ascensor* (< fr. *ascenseur*), *ascendent* (< fr. *ascendant*, ital. *ascendente*, lat. *ascendens*), *ascendență* (< fr. *ascendance*, ital. *ascendenza*), *ascensional* (< fr. *ascensionnel*), *ascensiune* (< fr. *ascension*, lat. *ascensio*), *ascensiv* (ital. *ascensivo*), *condescendent* (< fr. *condescendant*), *condescendență* (< fr. *condescendance*);

ciment, *a cimenta*, *cimentare*, *cimentat*, *necimentat* — *cement* (< fr. *cément*), *a cimenta* (< fr. *cémenter*), *cimentare* (derivat de la *a cimenta*), *cementație* (< fr. *cémentation*), *cementită* (< fr. *cémentite*), *cementos* (< fr. *cémenteux*).

Uneori opoziția de la radical s-a extins și asupra formanților sufixali. Așa, bunăoară, unele substantive împrumutate de origine romanică sau latino-romanică terminate în *-ință* precum sînt *tendință* (< fr. *tendance*, ital. *tendenza*), *preferință* (< fr. *préférence*, ital. *preferenza*), *referință* (< fr. *référence*), *dependință* (cu sensul de “clădire”, “încăpere”, < fr. *dépendance*), *sentință* (< lat. *sententia*, fr. *sentence*, ital. *sentenza*), *conferință* (< lat. *conferentia*, fr. *conférence*, ital. *conferenza*) s-au modificat după substantivele românești în *-ință* de tipul *voință*, *credință*, transformîndu-l pe *e* originar din sufix în *i* și intrînd în relații de opoziție cu alte împrumuturi cu

structuri similare care nu-l preschimbă pe *e* în *i*:

tendință — *tendențios* (< fr. *tendancieux*, ital. *tendenzioso*), *tendențiozitate* (< ital. *tendenziosità* sau derivat de la *tendențios*), *tendenționism* (derivat de la *tendențios*), *tendențional* (< fr. *tendanciel*);

preferință — *preferențial* (< fr. *préférentiel*);

referință — *referențial* (< fr. *référentiel*);

dependință (“clădire”, “încăpere”) — *dependență* (“subordonare”, “supunere”, < fr. *dépendance*), *dependent* (< fr. *dépendant*), *independență* (< fr. *indépendance*), *independent* (< fr. *indépendant*);

sentință — *sentențios* (< fr. *sentencieux*, lat. *sentensiosus*);

conferință — *a conferenția*, *conferențiar* (< fr. *conférencier*). În legătură cu cuvintele *dependență*, *independență*, *dependent*, *independent*, *tendențios*, *tendențional* este de observat că ele s-au supus modelului general, transformîndu-le pe *-ant*, *-ance*, *-anci*- franțuzești în *-ent*, *-ență*, *-enți*-. Formațiile noi *ședință* (format din *a șede* + suf. *ință* după cuv. fr. *séance*), *reședință* (derivat de la *ședință*), *președinție* (format din *pre-*, *șed-* și *-inte* după modelul lat. *praesident*, *-entis* sau fr. *président*, ital. *presidente*), împrumutul *diriginte* (< fr. *dirigeant*, ital. *dirigente*), adaptat la numele românești în *-inte* de tipul *părinte*, se opun împrumuturilor *rezidență* (< engl. *residence*, fr. *résidence*, germ. *Residenz*, lat. *residencia*), *residențial* (< ital. *resi-*

denziale, fr. *résidentiel*, engl. *residential*), *rezident* (< fr. *résident*, ital. *residente*), *prezident* (< fr. *président*), *prezidențial* (< fr. *présidentiel*), *dirigenție* (< ital. *dirigenza*) prin scrierea diferită, cu *i* în primul caz și cu *e* în al doilea, a sufixelor derivative.

Opoziția *i* : *e*. Este extrem de slab reprezentată. Ne-am putea referi la cuvintele moștenite *vînă* (< lat. *vena*), *vînos* (< lat. *venosus*) ce intră în opoziție cu neologismele latino-romanice care îl mențin în radical pe *e* originar:

venos (< fr. *veineux*, lat. *venosus*), *venozitate* (< fr. *veinosité*), *venoscleroză* (< ital. *venosclerosi*), *venulă* (< lat. *venula*, fr. *veinule*), *intravenos* (< fr. *intraveineux*, ital. *intravenoso*).

Opoziția *i* : *i*. O întâlnim la cuvintele moștenite din latină *strîmt* (< lat. *strictus* > * *strinctus*), *a strînge* (< lat. *stringere*) și la derivatele lor, care au în radical un *i* provenit din *i* lung și care se opun neologismelor intrate în limba noastră cu radicale ce conțin sunetul originar *i*: *strict* (< *strictus* < *stringere*, fr. *strict*), *strictete* (derivat din *strict*), *strictură* (< lat. *strictura*, germ. *Striktur*), *a strictura* (derivat de la *strictură*), *stricturare* (derivat de la *a strictura*), *stricturectomie* (< fr. *stricturectomie*), *stricțiune* (< fr. *striction*), *constrict* (< lat. *constrictus*), *constrictiv* (< fr. *constrictif*), *constrictor* (< fr. *constricteur*, lat. *constrictor*), *constricțiune* (< fr. *constriction*, lat. *constrictio*);

rîu, *rîuleț*, *a rîura*, *rîușor*, *a înrîuri* — *riveran*; (< fr. *riverain*),

rivieră (ital. *riviera*, fr. *rivière*); *rîs*, *rîset*, *a rîde*, *rîzător*, *rîzîndă* — *rizibil* (< fr. *risible*), *ridicol* (lat. *ridiculus*, fr. *ridicule*), *ridiculitate* (< fr. *ridiculité*), *a ridiculiza* (fr. *ridiculizer*). Pericolul de a-l înlocui în vorbire pe *i* cu *î* în neologismele de felul celor menționate e minim.

Opoziția *i* : *a*. Un *a* latin, urmat de *n* + vocală sau consoană (cu excepția lui *n*) ori de *m* + vocală sau consoană (cu excepția lui *n* și *m*), s-a transformat, în cuvintele moștenite, în *î*: *romanus* > *roman*, *cantare* > *a cînta*, *campus* > *cîmp*, *strabus* > *strambus* > *strîmb*. În împrumuturile recente cu același radical *a* s-a păstrat și aceste rădăcini se opun celor din cuvintele moștenite și derivatele lor:

a cînta, *cînt*, *cîntător*, *cîntec*, *cîntecel*, *a încînta*, *încîntare*, *încîntat*, *a descînta*, *descîntec* — *canto* (< ital. *canto*), *belcanto* (< ital. *belcanto*), *cantabil* (< ital. *cantabile*), *cantabile* (adv., > ital., fr. *cantabile*), *cantabilitate* (< ital. *cantabilità*), *cantando* (< ital. *cantando*), *cantată* (< ital. *cantata*, fr. *cantate*), *cantilenă* (< ital. *cantilena*, fr. *cantilène*), *canțonă* (< ital. *canzone*), *canțonetă* (< ital. *canzonetta*), *canțonier* (< ital. *canzoniere*);

cîine, *cîinesc*, *cîinește*, *cîinie*, *cîinos*, *cîinoșenie*, *a se încîina*, *încîinare*, *încîinat* — *canin* (< fr. *canin*, lat. *caninus*), *canicultură* (< fr. *caniculture*), *canide* (< fr. *canidés*), *caniș* (< fr. *caniche*), *canișă* (< fr. *caniche*);

pîine, *pîinică*, *pîinișoară*, *pîiniță* — *a panifica* (< lat.

panificare, fr. *panifier*), *panificabil* (< ital. *panificabile*, fr. *panifiable*), *panificare* (derivat de la *a panifica*), *panificație* (< ital. *panificazione*, fr. *panification*), *panè* (adj., < fr. *pané*), *a panà* (< fr. *paner*).

În împrumutul din limba turcă *cîntar î* este consecința acțiunii legii fonetice din cuvintele moștenite: *kantar* (turc.) > *cîntar*. În alt împrumut turcesc cu același radical, *cantaragiu* (< *kantarci*), *a* nu a mai trecut în *î*, astfel că avem azi opoziția *cîntar*, *a cîntări* — *cantaragiu*, *cantaragiță*.

Opoziția o : u. Împrumuturile latino-romanice de tipul lui *articol* (< lat. *articulus*, ital. *articolo*, fr. *article*), *oracol* (< lat. *oraculum*, ital. *oracolo*), *pericol* (< lat. *periculum*, ital. *pericolo*), *spectacol* (< lat. *spectaculum*, fr. *spectacle*, ital. *spettacolo*), *ridicol* (< lat. *ridiculus*, fr. *ridicule*), în care rădăcinile propriu-zise sînt *art-*, *per(i)-*, *spect-*, *rid-*, urmate de un sufix diminutival *-acul*, *-icul*, s-au raliat la împrumuturile franțuzești cu *o* *apicol*, *piscicol*, *agricol*, *vinicol*, *viticol* (în care elementul de compunere *-col* vine de la verbul latin *colere* “a îngriji”), impunîndu-se cu *o* în “sufix” în loc de *u*. În felul acesta ele se opun în limba noastră unor cuvinte noi înrudite scrise cu *u* cum sînt: *articol* (< lat. *articulus*), *a articula* (< fr. *articuler*, lat. *articulare*), *articular* (< fr. *articulaire*, lat. *articularius*), *articulare* (derivat de la *a articula*), *articulat* (< fr. *articulé*, lat. *articulatus*), *articulate* (< fr. *articulé*), *articulatoriu* (< fr. *articulatoire*), *articulație* (< fr. *articulation*, lat.

articulatio), *nearticulat* (derivat de la *articulat*), *a dezarticula* (< fr. *désarticuler* sau derivat de la *a articula*), *dezarticulare*, *dezarticulat* (derivate de la *a dezarticula*), *dezarticulație* (< fr. *désarticulation*), *oracular* (< ital. *oracolare*, adaptat la formațiile cu *u*), *periculos* (< lat. *periculosus*), *periculozitate* (< ital. *pericolozita*), *spectacular* (< fr. *spectaculaire*), *spectaculos* (< ital. *spettacolos*), *spectaculozitate*, *nespectaculos* (derivate de la *spectaculos*), *a ridiculiza* (< fr. *ridiculiser*), *ridiculizare* (derivat de la *a ridiculiza*), *ridiculitate* (< fr. *ridiculité*). Ultimele ori au fost împrumutate din sursele indicate în paranteze, ori au fost create, o parte, chiar în limba noastră, de la cuvintele ce conțineau un *o*, prin imitarea unor modele străine ori a altora existente și prin schimbarea locului accentului (*spectacol*, dar *spectaculós*, *pericol*, dar *periculos*, *articol*, dar *a articulá*, *ridicol*, dar *a ridiculizá*) ajungîndu-se la scrierea și pronunțarea cu *o* a acestor împrumuturi ori derivate.

Un cititor neavizat ar putea crede că și în formații de tipul *agricol* — *agricultură*, *agricultor*, *apicol* — *apicultură*, *apicultor*, *piscicol* — *piscicultură*, *piscicultor*, *viticol* — *viticultor*, *viticultură* am avea același caz. Este o coincidență întîmplătoare și formală, în cuvintele perechi cu același radical coincidînd numai prima lor parte: *agri-* sau *agro-* (< gr. *agros* “ogor”), *api-* (< lat. *apis* “albină”), *pisci-* (< lat. *piscis* “pește”), *viti-* (< lat. *vitis* “viță de vie”). Cît privește

cea de-a doua parte, cea din stînga, cu *o*, -*col*, provine din cuvîntul latin *colére* "a îngriji", cea din dreapta, de după tireu, cu *u*, *cultură*, este cuvîntul latin *cultura*, întrebuiţat, la formarea acestui tip de cuvinte, cu sensul de "cultivare".

Cuvîntul *capitol* este un împrumut latino-roman. În latină *capitulum*, -*i* ("căpuşor") era un diminutiv al lui *căput*, -*itis* ("cap"). În italiană el are forma *capitolo* (cu *o*). În limba noastră el se scrie şi se pronunţă cu *o*, şi prin aceasta se opune împrumuturilor sau derivatelor cu *u*:

a recapitula (< fr. *récapituler*), *recapitulare* (derivat de la *a recapitula*), *recapitulativ* (< fr. *récapitulatif*), *capitul* (< lat. *capitulum*, fr. *capitule*), *a capitula* (< fr. *capituler*), *capitulant* (< fr. *capitulant*), *capitulard* (< fr. *capitulard*), *capitulare* (derivat de la *a capitula*), *capitularii* (< fr. *capitulaires*), *capitulaţie* (< fr. *capitulation*, ital. *capitolazione*).

Opoziţia *u* : *o*. În poziţie tonică *o* în cuvintele moştenite (şi în derivatele acestora) a trecut în *u* dacă era urmat de *n* + vocală ori + consoană, de *m* + consoană (cu excepţia nazalelor): *bonus* > *bun*, *montem* > *munte*, *comparare* > *a cumpăra*.

În neologismele de dată recentă *o* din radical s-a păstrat şi, ca urmare, avem opoziţii de tipul următoarelor:

bun, *bunăstare*, *bunătare*, *bunic*, *bunicel*, *bunişor*, *bunăoară*, *bun-simţ*, *a îmbuna*, *nebun*, *a răzbuna*, *răzbunare* şi *bon* (< fr.

bon), *bonier* (derivat de la *bon*), *a bonifica* (< fr. *bonifier*), *bonificare* (derivat de la *a bonifica*), *bonificaţie* (< fr. *bonification*), *bonjur* (< fr. *bonjour*), *bonjurist* (derivat de la *bonjur*), *bonom* (< fr. *bonhomme*), *bonomie* (< fr. *bonhomie*), *bonton* (< fr. *bonton*);

frunte, *fruntar*, *fruntarii*, *fruntaş*, *fruntăsie*, *a înfrunta*, *a confrunta*, *confruntaţie* (ultimele două sînt împrumuturi, dar l-au schimbat pe *o* neaccentuat în *u*), *confruntare* şi *front* (< fr. *front*), *af-ront* (< fr. *affront*), *a afronta* (< fr. *affronter*), *afrontare*, *afrontat* (derivate de la *a afronta*), *frontal* (< fr. *frontal*), *frontalier* (< fr. *frontalier*), *frontalitate* (< fr. *frontalité*), *frontieră* (< fr. *frontière*), *frontispiciu* (< fr. *frontispice*, lat. *frontispicium*), *frontogeneză* (< fr. *frontogènese*), *frontoliză* (< fr. *frontolyse*), *frontologic* (< fr. *frontologique*), *frontologie* (< fr. *frontologie*), *fronton* (< fr. *fronton*);

lung, *a lungi*, *lungime*, *lungiş*, *lungit*, *lunguieţ*, *lungan*, *lungăreţ*, *a prelungi*, *prelungire*, *prelung*, *a alungi*, *alungit* şi *longev*, *longeviv* (< lat. *longaevus*, *longaevivus*), *longevitate* (< fr. *longevité*, lat. *longaevitas*), *longilin* (< fr. *longiligne*), *longitudinal* (fr. *longitudinal*), *longitudine* (< fr. *longitude*, ital. *longitudine*, lat. *longitudo*), *longline* (< engl. *long-line*, pronunţat *longlăin*), *elongat* (< fr. *élongé*, lat. *elongatus*), *elongaţie* (< fr. *élongation*), *prolongaţie* (< fr. *prolongation*, lat. *prolongatio*);

munte, *muntean*, *muntenesc*, *munteneste*, *muntenism*, *a*

munteniza, *munișor*, *muntos* și *montan* (< lat. *montanus*), *monticol* (< fr. *monticole*), *monticul* (< lat. *monticulus*, fr. *monticule*), *premontan* (derivat de la *montan*), *tramontana* (< ital. *tramontana*), *transmontan* (lat. *transmontanus*), *Crans-Montana* (nume de localitate), *ultramontan* (ital. *ultramontano*, fr. *ultramontain*), *ultramontanism* (< fr. *ultramontanisme*);

cărbune, *cărbunar*, *cărbunaș*, *cărbunărie* și *carbon* (< lat. *carbo*, -onis, fr. *carbone*), *carbonado* (span., fr. *carbonado*), *carbonar* (ital. *carbonaro*), *carbonarism* (ital. *carbonarismo*), *carbonat* (< fr. *carbonate*, *carboné*), *a carbonata* (< fr. *carbonater*), *carbonatare* (derivat de la *a carbonata*), *carbonic* (< fr. *carbonique*), *carbonier* (derivat de la *carbon*), *carbonifer* (< fr. *carbonifère*), *carbonificare* (ital. *carbonificare*), *carbonil* (< fr. *carbonyle*), *a (se) carboniza* (< fr. *carboniser*), *carbonizabil* (< fr. *carbonisable*), *carbonizare*, *carbonizator* (derivate de la *a (se) carboniza*), *bicarbonat* (< fr. *bicarbonate*);

a pune, *a compune*, *a supune*, *a apune*, *a depune*, *a dispune*, derivatele lor și *component* (< lat. *componentes*, germ. *Komponente*, ital. *componente*), *componentă* (derivat de la *component*), *componential* (derivat de la *componentă*), *componist* (< germ. *Komponist*, ital. *componista*), *componistic* (< ital. *componistico*), *deponent* (< lat. *deponens*, ital. *deponente*), *disponibil* (< fr.

disponible, ital. *disponibile*, lat. *disponibilis*), *disponibilitate* (< fr. *disponibilité*);

a purta, *purtare*, *purtat*, *purtător* și *a (se) comporta* (< fr. *(se) comporter*, ital., lat. *comportare*), *comportament* (fr. *comportement*, ital. *comportamento*), *comportamental* (< ital. *comportamentale*), *comportamentism* (< ital. *comportamentismo*), *comportamentist* (< ital. *comportamentista*), *comportare*, *comportism* (derivate de la *a (se) comporta*);

fund (cu *u* original, lat. *fundus*), *a înfunda*, *fundătură*, *a confunda*, *confundare*, *fundaș*, *fundac*, *a cufunda* și *fond* (< fr. *fond*), *a fonda* (< fr. *fonder*), *fondare* (derivat de la *a fonda*), *fondator* (< fr. *fondeur*), (derivat de la *fond*);

sunet, *a suna*, *sunător*, *răsunet*, *a răsună*, *a consună* și *son* (< fr. *son*), *sonagraf* (< engl. *sonograph*), *sonantă* (< fr. *sonnante*), *sonată* (< fr. *sonate*, ital. *sonata*, germ. *Sonate*), *sonatină* (< fr. *sonatine*, ital. *sonatina*, germ. *Sonatine*), *sonerie* (< fr. *sonnerie*), *sonet* (< fr. *sonnet*, ital. *sonnetto*), *sonetist* (< fr. *sonnettiste*), *song* (< engl. *song*, pronunțat *son*), *sonic* (< fr. *sonic*), *sonolocație* (< fr. *sonolocation*), *sonometrie* (< fr. *sonométrie*), *sonometru* (< fr. *sonomètre*), *sonor* (< fr. *sonore*, lat. *sonorus*), *sonoritate* (< fr. *sonorité*, lat. *sonoritas*), *a sonoriza* (< fr. *sonoriser*), *sonorizare* (derivat de la *a sonoriza*), *asonant* (< ital. *assonante*, fr. *assonant*), *asonanță* (ital. *assonanza*, fr. *assonance*), *consoană* < lat. *consona*, fr.

consonne; sub influența silabei următoare *o* s-a diftongat), *consonant* (< lat. *consonans*, fr. *consonant*, ital. *consonante*), *consonanță* (< lat. *consonans*, germ. *Konsonant*, ital. *consonante*), *consonantism* (< fr. *consonantisme*), *consonanță* (< fr. *consonance*, lat. *consonantia*, ital. *consonanza*), *disonant* (< fr. *dissonant*), *disonanță* (< fr. *dissonance*, lat. *dissonantia*);

tunet, *a tuna*, *a detuna*, *detunător* și *a detona* (< fr. *detoner*); *detonabil* (< ital. *detonabile*), *detonant* (< fr. *detonant*), *detonator* (< fr. *detonateur*), *detonație* (< fr. *detonation*), *detonit* (derivat de la *a detona*), *antidetontan* (< fr. *antidetonnant*), *antidetonanță* (derivat de la *antidetontan*);

a răspunde, *răspundere*, *răspuns*, *răspunzător*, *a corespunde*, *corespunzător* și *responsabil* (< fr. *responsable*), *responsabilitate* (< fr. *responsabilité*), *responsoriu* (< ital. *responsorio*, lat. *responsorium*), *iresponsabil* (< fr. *irresponsable*), *iresponsabilitate* (< fr. *irresponsabilité*), *corespondent* (adj., < fr. *correspondant*), *corespondent* (subst., < fr. *correspondant*, ital. *corrispondente*), *corespondență* (< fr. *correspondance*, ital. *corrispondenza*), *respondent* (format prin analogie cu *corespondent*);

a ascunde, derivatele lui și *abscons* (< fr. *abscons*, lat. *absconsus*), *absconsitate* (derivat de la *abscons*);

nume (< lat. *nomen*, în care *o* urmat de *m* + *o* vocală a trecut în *u*

prin analogie cu *a numi*), *a numi*, *prenume*, *pronume*, *numire* ș.a. și *nomen*, *cognomen*, *nomenclator*, *nomenclatoric*, *nomenclatură*, *nomenclaturist*, *nomenclaturistic*, *nominal*, *nominalism*, *nominalist*, *a nominaliza*, *nominalizare*, *nominativ*, *pronominal*, *nominație*, *denominație*, *a denomina*, *a denominaliza*, *denominalizare*, *denominativ*.

În poziție atonă *o* care nu era urmat de *o* nazală a trecut în *u*: *morire* > *a muri*, *rogare* > *a ruga*, *rogationem* > *rugăciune*. Radicalele de acest fel se opun radicalelor înrudite din împrumuturi, care l-au păstrat pe *o*. Comparați:

a ruga, *rugă*, *rugăciune*, *rugămintă* și *rogatorie* (< fr. *rogatoire*), *rogațiune* (< lat. *rogatio*, fr. *rogation*), *a abroga* (< lat. *abrogare*), *abrogare* (derivat de la *a abroga*), *abrogativ* (< fr. *abrogatif*), *abrogație* (< lat. *abrogatio*, fr. *abrogation*), *a deroga* (< lat., ital. *derogare*), *derogare* (derivat de la *a deroga*), *derogatoriu* (< lat. *derogatorius*), *derogație* (< fr. *derogation*, lat. *derogatio*);

a putea, *putere*, din *răspuțeri*, *puternic*, *putință*, *neputință*, *neputincios* și *potent* (< lat. *potens*, -*entis*), *potentat* (< fr. *potentat*, lat. *potentatus*), *a potența* (< ital. *potenziare*), *potențare* (derivat de la *a potența*), *potență* (< fr. *potence*, ital. *potenza*, lat. *potentia*), *potențial* (< fr. *potentiel*, lat. *potentialis*), *potențialitate* (< fr. *potentialité*), *a potențializa* (< fr. *potentialiser*), *potențializare*

(derivat de la *a potențializa*), *potențiometrie* (< fr. *potentiométrie*), *potențiometrul* (< fr. *potentiomètre*), *impotent* (< fr. *impotent*, lat. *impotens*, -entis), *impotență* (< fr. *impotence*, lat. *impotentia*);

friguri, *friguros*, *frigurică* și *frigorie* (< fr. *frigorie*), *frigorifer* (< fr. *frigorifère*), *frigoriferist* (derivat de la *frigorifer*), *frigorific* (< fr. *frigorifique*), *frigorigen* (< fr. *frigorigène*), *frigotehnică* (< fr. *frigotechnique*), *frigotehnist* (format după modelul cuvintelor în -ist), *frigoterapie* (< fr. *frigothérapie*);

marmură, *a înmărmuri*, *a înmărmura*, *înmărmurit*, *înmărmuritor* și *a marmora* (< germ. *marmorieren*), *marmoraj*, *marmorare* (derivate de la *a marmora*), *marmorean* (< fr. *marmoréen*), *marmoreu* (< lat. *marmoreus*), *a marmoriza* (< fr. *marmoriser*).

Opoziția *u* : *o* se manifestă nu numai la nivelul cuvintelor vechi (moștenite) și al celor noi (împrumutate sau formate pe teren propriu), ci și în cadrul neologismelor înseși.

Astfel, cuvinte cum sînt:

conjunct (< lat. *coniunctus*), *conjunctiv* (< lat. *coniunctivus*, fr. *conjunctif*), *conjunctival* (< fr. *conjunctival*), *conjunctivă* (< fr. *conjunctive*), *conjunctivită* (< fr. *conjunctivité*), *conjunctor* (< fr. *conjoncteur*), *conjunctural* (< fr. *conjoncturel*), *conjunctură* (< fr. *conjoncture*), *conjuncție* (< lat. *coniunctiv*, fr. *conjonction*), *conjuncțional* (derivat de la *conjuncție*), *disjunct* (< ital.

disgiunto, fr. *disjoint*, lat. *disiunctus*), *disjunctiv* (< lat. *disiunctivus*, fr. *disjonctif*), *disjunctor* (< fr. *disjoncteur*), *disjuncție* (< lat. *disiunctio*, fr. *disjonction*), *a disjunge* (lat. *disiungere*), *disjungere* (derivat de la *a disjunge*), *adjunct* (< lat. *adiunctus*, germ. *Adjunkt*, fr. *ad-joint*), *adjudant* (< fr. *adjudant*, lat. *adiutans*), *adjutantură* (< germ. *Adjutantur*) au fost împrumutate fie din latină sau germană, cu menținerea lui *u* originar în radical (a se vedea și cuvîntul moștenit *a ajunge* < lat. *adiungere*, care de asemenea l-a păstrat pe *u* de la origine), fie din franceză, cu transformarea lui *o* franțuzesc din radical în *u* după modelul împrumuturilor din latină. Ele formează opoziție cu alte împrumuturi care l-au menținut pe *o* în radical: *joncțiune* (< fr. *jonction*, lat. *iunctio*), *jonctor* (derivat regresiv de la *joncțiune*), *jonctiv* (< fr. *jonctif*), *subjonctiv* (< fr. *subjonctif*, lat. *subiunctivus*), *adjoncțiune* (< fr. *adjonction*, lat. *adiunctio*).

Opoziția *ie* : *e*. În cuvintele românești vechi după bilabialele *b*, *p*, *m* și labiodentalele *v*, *f* sunetul *e* accentuat s-a diftongat în *ie*: v.sl. *bedinu* > *bieț*, lat. *pectus* > *piept*, lat. * *melem* > *miere*, lat. *vermis* > *vierme*, lat. * *felem* > *fiere*. În împrumuturi, în schimb, legea fonetică nu s-a mai manifestat, din care cauză radicalele lor l-au menținut pe *e* și se opun cuvintelor vechi cu același radical, însă scrise și pronunțate cu *ie*: *piept*, *pieptiș*, *pieptișor*, *pieptos*, *pieptar*,

pieptăraș, pieptărel, pieptăruș, a se împieptoșa — pectoral (< fr. pectoral, lat. pectoralis), a expectora (< fr. expectorer, lat. expectorare), expectorant (< fr. expectorant), expectorare (derivat de la a expectora), expectorație (< fr. expectoration);

a fierbe, fierbere, fierbător, fierbinte, fierbincior, fierbințel, fier, fierț, fierțură, fierțurică, a înfierbînta, înfierbîntare, înfierbîntat, înfierbîntător, a răsfierbe, răsfiert — fervent (< fr. fervent, lat. fervens), fervență (< ital. fervenza), fervoare (< fr. ferveur, ital. fervore, lat. fervor), efervescent (< fr. effervescent), efervescentă (< fr. effervescence); fier, fierar, fierărie, fierărită, fierșor, a fierui, fieruit, a înșiera, înșierare, înșierat — (cale) ferată (format după fr. (voie) ferée), ferroaliaj (< fr. ferro-aliaje), feroaluminu (< fr. ferro-aluminium), ferobacter (fr. ferobactér), ferocianură (< fr. ferrocyanure), ferocrom (< germ. Ferrochrom), feroelectric (< fr. ferroélectrique), feroelectricitate (< fr. ferro-électricité), feromagnetic (< fr. ferromagnétique), feromagnetism (< fr. ferromagnétisme), feromangan (< germ. Ferro-mangan), feromolibden (< fr. ferromolybdène), feronă (< fr. ferrone), feronerie (< fr. ferronerie), feronichel (< fr. ferronickel), feros (< ital. ferroso, fr. ferreux), ferosiliciu (< fr. ferrosilicium), ferotipic (< fr. ferrotipique), ferotipie (< fr. ferrotypie), ferotitan (< fr. ferrotitane), ferovanadiu (< fr. ferrovanadium), feroviar (< fr.

ferroviare, ital. ferroviario), ferowolfram (< germ. Ferro-wolfram), feruginos (< fr. ferrugineux), ferură (< fr. ferrure), neferos (derivat de la feros);

vierme, viermar, viermănar, viermănos, a se viermănoșa, viermăraie, viermărie, viermăt, viermișor, a viermui, viermuală, viermuire, viermuleț, viermuș, viermușor, a se înviermănoșa — vermial, vermicid (< fr. vermicide), vermicul (< fr. vermiculure), vermicular (< fr. vermiculaire), vermiculat (< fr. vermiculé), vermiculație (< fr. vermiculation), vermiform (< fr. vermiforme), vermifug (< fr. vermifuge), verminație (< fr. vermination), vermină (< fr. vermine), verminoasă (< fr. vermineuse), vermis (< lat., fr. vermis), vermotel (formație analogică);

vers, a versui — vers (< lat. versus, ital. verso, fr. vers), verset (< fr. verset, ital. versetto), a versifica (< lat. versificare, fr. versifier), versificare (derivat de la a versifica), versificator (< fr. versificateur, lat. versificator), versificație (< fr. versification), verslibrism (< fr. vers-librisme), verslibrist (< fr. vers-libriste);

piele, pielicea, pelicică, pelicioară, pelișoară, peliță, pelos, pelușea, peloneșrită, pelar, pelărie, pelărit, pelcea — pelagră (< fr. pellagre), pelagroid (< fr. pellagroide), pelagros (< fr. pellagreux), pelicular (< fr. pelliculaire), peliculă (< fr. pellicule), peliculogen (< fr. pelliculogène). La aceste neologisme se atașează două

derivate românești vechi scrise cu *e*, nu cu *ie* (probabil, din cauză că în rostirea populară consoana *p* nu se transformă în palatala *k*):

a se împelița, împelițat;

pietrar, pietrărie, pietricea, pietroș, pietroaică, pietroi, pietros, pietroșel, a pietrui, pietruire, pietruit, a împietri, împietrire, împietrit — *petricol* (< fr. *pétricole*), *a petrifica* (< ital. *petrificare*, fr. *pétrifier*), *petrificare* (derivat de la *a petrifica*), *petrificație* (< fr. *pétrification*), *petrochimie* (< fr. *pétrochimie*, germ. *Petrochemie*), *petrochimic* (< fr. *pétrochimique*), *petrochimist* (< fr. *pétrochimiste*), *petrodurosop* (< fr. *pétroduroscope*), *petrofit* (< fr. *pétrophyte*), *petrogenetic* (< germ. *petrogenetisch*), *petrogeneză* (< fr. *pétrogenèse*), *petrogliță* (< fr. *pétroglyphe*), *petrograf* (< fr. *pétrographie*), *petrografic* (< fr. *pétrographique*), *petrografie* (< fr. *pétrographie*, lat. *pétrographia*), *petrol* (< fr. *pétrol*), *petrolatum* (< fr. *pétrolatum*, germ. *Petrolatum*), *petrolier* (< fr. *pétrolier*), *petrolifer* (< fr. *pétrolifère*), *petrolist*, *a petroliza* (derivate de la *petrol*), *petrolizare* (derivat de la *a petroliza*), *petrologie* (< fr. *pétrologie*).

Opoziția *i-u* — *i-o*. Este știut că substantivele latinești moștenite sau împrumutate în *-(a)tio*, *-(i)tio*, precum și împrumuturile franțuzești în *-(a)tion*, *-(i)tion* și cele italienești în *-(a)zione*, *-(i)zione* îl transformă pe *-(t)io* în *-(t)iu* atunci când în română se termină în sufixul *-iune*, în restul cazurilor ele finalizează cu *-(t)i-e*: lat. *narratio*, *narrationis*, fr.

narration > rom. *narațiune*, lat. *attentio*, *attentionis*, fr. *attention*, ital. *attenzione* — rom. *atenție*, *atențiune*; lat. *navigatio*, *navigationis*, ital. *navigazione* — rom. *navigație*, lat. *aliteratio*, *aliterationis*, fr. *allitération*, ital. *aliterazione* — rom. *aliterație*. Verbele de la substantivele în *-ție*, *-țiune*, de regulă, se formează după modelul franțuzesc în *-(t)ionner*, adică în *-(t)iona*: *atențiune* — *a atenționa*, *colațiune* — *a colaționa*, *petiție* — *a petiționa*. Adjectivele franțuzești în *-(t)ionnal*, *-(t)ionnel*, formate de la substantivele în *-(t)ion*, vor fi preluate în românește cu sufixul compus *-ion + al*: *confession* — *confesiune*, *confessionnal* — *confesional*, *notion* — *noțiune*, *notionnel* — *noțional*. Prin urmare, opoziția *u:o* în sufixele din perechile omorizice *mențiune* — *a menționa*, *colațiune* — *a colaționa*, *fuziune* — *a fuziona*, *acțiune* — *a acționa*, *noțiune* — *noțional*, *confesiune* — *confesional* este motivată prin și susținută de modelele respective franțuzești.

* * *

După cum s-a putut observa, comunitatea dintre radicalele unor cuvinte moștenite și ale altora împrumutate fie din latină, fie din alte limbi, precum și cea din cadrul împrumuturilor propriu-zise poate genera ezitări și dificultăți de scriere și pronunție, mai ales în situațiile în care opoziția *o* constituie un singur sunet (respectiv, o singură literă). Numai cunoscând cauzele scrierii diferite a cuvintelor omorizice și a celor cu sufixe asemănătoare, am putea să însușim conștient și trainic normele ortografice și ortoepice ale limbii

literare, să ne îmbogățim vocabularul, să ne facem mai precisă și mai suplă exprimarea. Ajunge-ne-va răbdarea și înțelepciunea necesară să stăm zilnic la sfat cu dicționarul, să ni-l facem carte de căpătii, să-i pătrundem tainele și labirinturile pentru a ieși cu temeritatea lui Icarus din tenebrele ignoranței și incertitudinilor în imensitate și a ne avînta spre înălțimile siderale ale limbii române? Să nu uităm de omonimul verbului *a înnemuri*, de la care am format substantivul din titlul articolului, omonim care are sensul de "a face nemuritor; a immortaliza". Înnemurirea cuvintelor limbii materne înseamnă și nemurirea limbii înseși. Iar la nemurirea ei am putea contribui și noi, muritorii de rînd, deținătorii acestei comoare sacre moștenite din străbuni.

Antologia "L.R."

Grigore VIERU

ACASĂ

*Joamnă tîrzie
la noi la Lipcani,
tece ca specla de zahăr.
Mă tzezesc dimineața
cu toate lăicerele casei pe mine,
ostenit de greul lor colorat.
"Mă temeam să nu-ți fie frig",
zice mama.
Vin tudele să mă vadă,
vorbesc în șoaptă ațată
ca la priveghi,
să nu-mi tulbute somnul
și țistuiască pe cei mici
să fie cumiți.
Mă aplec să le sătut mîna,
ele și-o smulg îndăzăt.
"Nu tzebuie..." -
tușinîndu-se de pămîntul
de sub unghii și din
cîmpătuzile degetelor.
O, neamule, tu,
adunat grămăjoată,
ai putea să încapi
între-o singură icoană!*

Victor GHERMAN
Chișinău

ROSTIRI PARLAMENTARE (II)

Consens. Forma corectă e aceasta, și nu *consensus* ca în rusă (de unde se preia de multe ori în formă eronată) sau ca în latină (de unde a fost inițial împrumutat). Înseamnă “același punct de vedere; identitate de păreri; acord; bună înțelegere; înțelegere”. În expresia utilizată des de când cu economia de piață și cu încheierea de tot felul de acorduri, “contract (acord) consensual”, *consensual* păstrează semnificația cuvîntului de mai sus, sintagma însemnînd “un contract simplu, încheiat prin simpla voință a părților cointeresate”.

Atunci cînd a fost adoptată Constituția s-a discutat prevederea (nu tocmai conformă cu statutul unei republici prezidențiale perfecte) referitoare la *contrasemnarea* unor acte. Discuțiile au durat cam mult, cu alternări de tonalități, dar cei care le-au urmărit n-au putut să nu observe că uneori tonul aprins era, vorba vine, bazat pe paie, adică pe înțelegerea cam fantezistă a sensului cuvîntului “contrasemnătură” (“a contrasemna”). Or, de cele mai multe ori *contrasemnarea* nu e actul “semnării alături de altcineva pentru a da valabilitate actului respectiv”, ci, în sens juridic și de

dicționar, e: “semnarea unui act, semnat în prealabil de un organ, factor ierarhic superior”. Deci, cei care contrasemnează semnează din start nu în calitate (cum și-ar fi dorit din orgoliu poate cineva) de egal sau la fel de superior ca persoana, organul care a semnat inițial, ci doar în calitate de subaltern, de factor, organ ierarhic inferior, punerea semnăturii însemnînd o garanție că va fi executat, supravegheat să fie executat — așa cum a considerat organul, factorul semnatar superior. Aproape haz de necaz...

O situație similară s-a putut observa în cazul discutării statutului judecătorilor, cînd se vorbea despre “inamovibilitatea” acestora. Termen iarăși juridic de strictă specialitate și care a generat întrebări de genul “Ce-o mai fi fiind și statutul respectiv? Privilegii vor?”. Or, nu era și nu este vorba de privilegii, ci doar de faptul că, pentru a face judecată dreaptă, pentru a nu depinde prea mult de cineva, judecătorii aleși, numiți în funcțiile respective nu pot fi destituiți decît în cazuri strict delimitate.

...”Spune prostii” (adică măscări) era aprecierea făcută pentru un deputat care a rostit o frază ce conținea sintagma *argumente irefutabile* (“Trebuie prezentate *argumente irefutabile*, nu simple vorbe...”). E un franțuzism absolut nevinovat și absolut străin de asociațiile noastre uneori ceva mai prozaice (ca să nu le zicem altfel), însemnînd doar “absolut, perfect, convingător”, și se referă, de regulă, la “argumente”, “dovezi”, “probe”.

Cvor sau *cvorum*? Nu-i *cvorul*. E totuși *cvorum* (ca și în

rusește). Și cuvîntul, și forma sînt cele originare din latină. Utilizarea lui relativ rară i-a asigurat "ingenuitatea" formei și acesta e și argumentul pentru care e considerată corectă anume această formă. Același argument al frecvenței a operat și în cazul dilemei *plen* — *plenum*: "majoritatea, totalitatea membrilor unei organizații, întruniri". Uzul limbii a preferat, de astă dată, forma scurtă *plen*.

Opoziție. Uneori este rostit cu titlu pozitiv (mai ales de dreptși), iar alteori cu respingere, nuanță negativă (de adversari, nesimpatizanți). Are ceva cuvîntul în sine care ar predispune la conotații suplimentare și subiective? Nu. Totul depinde în primul rînd de calitatea persoanelor politice care, avînd statutul respectiv într-un organ elector, dovedesc calități performante, mai puțin performante sau lamentabil de... neperformante. În rest totul ține de interpretare.

Antologia "L.R."

Avem un grai cu ochi umezi de dor și istorie. Cu pașnice și delicate unghii formate din cristalizarea sudorilor rostogolite pe aerul vetrei în atîtea crîncene bătălii, unghii care la înstrîmătorări s-au preschimbat în gheare, în săbii de foc. Nicăieri dorul nostru de desăvîrșire nu s-a arătat mai clar și mai cu tărie ca în cuprinsul limbii. Limba este cea mai mare dreptate pe care poporul și-a făcut-o sieși.

Frumos trebuie să vorbim cu toții — elevul, studentul, agronomul, inginerul, dascălul de fizică, muncitorul simplu — pentru că maturitatea culturii publice, a spiritului poporal, spune marele Eminescu, se manifestă cu deosebire în limba sa și între cultii unui popor se numără cu deosebire numai aceia care au suit înălțimea și domină terenul întreg. Frumos nu în sensul în care înțeleg unii să vorbească, adică de-a folosi la fiecare pas cîteva neologisme pe care nu le înțeleg ceilalți, iar uneori nici vorbitorul chiar, ci în accepția superioară, adică de-a logodi plastic, armonios în vorbirea orală ori scrisă cele mai obișnuite cuvinte.

Grigore VIERU

ȘCOALĂ A GÎNDULUI

După o veche și înțeleaptă definiție, gramatica înseamnă arta de a vorbi și a scrie frumos. Dar a vorbi și a scrie frumos, adică logic, cursiv, expresiv, presupune implicit și a gândi sănătos. În acest sens definiția clasică ar trebui completată cu specificarea că gramatica mai e și arta de a gândi. Mihai Eminescu este cel care a intuit această trăsătură esențială a gramaticii: "Gramatica e o școală a gândului, un factor de bază în dezvoltarea gândirii logice a copiilor".

Am avut noi, filologii, — de la autorii de manuale și de cursuri universitare și pînă la profesorul de limbă maternă de la catedră — harul, dar și răbdarea de a-i convinge pe învățăceii noștri că anume gramatica e cea care bate practica, și nu invers? Mă tem că nu toți și nu întotdeauna. Ba, de multe ori, printr-o expunere anostă, printr-o insistență agasantă de a obține reproducerea întocmai a regulii din carte, fără sinchiseala de a-l face pe învățacel să examineze atent buchia gramaticii, să judece și să-i redea esența, noi am transformat gramatica, vorba unui personaj de-al lui Creangă, într-un "cumplit meșteșug de tîmpenie". În loc să le servească de călăuză de nădejde permanentă în activitatea cotidiană, noi am făcut din gramatică o sperietoare, de multe ori fără a conștientiza cînd și cum. Îți dai seama de aceasta și te cutremuri numai cînd auzi în exprimarea curentă a multora din între posesorii actelor de studii medii generale (nu fac excepție nici unii posesori ai diplomelor de studii superioare nefilologice) greșeli condiționate de necunoașterea unor elementare reguli de gramatică. La care se mai adaugă ezităările în privința întrebuirii cutărei sau cutărei forme din partea celor necertați în genere cu gramatica, însă al căror simț lingvistic a fost zdruncinat din temelie sau anihilat de utilizarea

în mod curent ca principal, iar uneori și unic, mijloc de comunicare, în majoritatea domeniilor de activitate, a limbii ruse.

Fi-vom în stare să repunem limba română literară în funcțiile ei firești? Vom fi numai în urma unui efort comun. Numai dacă vom conștientiza — fiecare în parte și toți împreună — că avem o limbă dumnezeiesc de dulce și de frumoasă și că e rușine a nu ne-o cunoaște, numai dacă vom ține la demnitatea noastră de popor cult, civilizată. Dacă nu ne vom jena să învățăm în permanență, să cunoaștem toate sinuozitățile și capcanele limbii materne. Sinuozități și capcane pe care le are orice limbă, fie ea de circulație internațională, fie limitată în hotarele unui singur stat.

Este de datoria specialiștilor să-i conducă pe vorbitori prin labirinturile limbii materne, indicîndu-le ieșirea din impas. Cît mai incitant, cît mai accesibil, cît mai antrenant, neplăcut. Precum e de datoria fiecărui apărător al cetății limbii române să o ocrotească pînă la ultima suflare.

Revista "Limba Română", fidelă

crezului ei că numai prin lumină poți ieși din întuneric, își propune și în continuare, iubite cititor, să-ți ofere acel ghem cu ață pe care Ariadna i-l dăduse legendarului Teseu pentru a ieși din labirintul Minotaurului, astfel încât și dumneata să ieși cu cinste din cursele pe care ți le întinde la tot pasul graba sau necunoașterea temeinică a normelor limbii literare. Rugăminte, nu-ți fie frică sau rușine de limba maternă și nici de gramatică. Cu nițică îngăduință, răbdare și perseverență vei reuși să-i parcurgi potecile ei priporoase, să-i cunoști stîncile și recifele, să-i descoperi tainele și farmecul ei, avînd senzația, iar cu timpul și certitudinea, că participi însuși la perpetuarea, îmbogățirea, cultivarea și prosperarea ei.

Am parcurs deunezi, dintr-o răsuflare, o lucrare, instructivă în mai multe privințe, de cultivare a limbii: **Gramatica normativă** de Gligor Gruică, apărută la editura Dacia din Cluj-Napoca în 1994. Instructivă pentru cei ce se ocupă de cultivarea limbii, în primul rînd. Aceștia vor avea de învățat cum poate fi expusă și tratată atractiv și incitant o problemă, în aparență extrem de plictisitoare, de gramatică; cum pot fi respectate cu strictețe prevederile normei unanim acceptate și promovate, în același timp, sugestii de soluționare în alt mod a "litigiului", cu referiri la tendințele ce se manifestă în dinamica limbii române actuale; cum poate fi examinat aparte un caz concret și în același timp plasat în contextul întregii paradigme a fenomenelor identice sau similare pentru a-i stabili corect diagnosticul; cum se realizează în mod organic conexiunea dintre morfologie și sintaxă, dintre semantică și gramatică etc.

Instructivă pentru cei ce o vor consulta, în al doilea rînd, de la elev la parlamentar. Pentru că autorul a știut să țină cont de nivelul diferit de familiarizare cu regulile gramaticii al diverselor categorii de cititori, eșalonînd în funcție de aceasta explicațiile și comentariile. Autorul formulează 77 de întrebări în legătură cu o anumită chestiune de acord gramatical, propunînd două variante de răspunsuri posibile — unul corect și unul greșit — și evidențiind răspunsul corect. Cititorul grăbit pe care-l

interesează numai corectitudinea se poate opri aici, cititorul care vrea să înțeleagă de ce e corect cutare, și nu alt răspuns, merge cu lectura mai departe, satisfăcîndu-și nu numai curiozitatea, ci descoperind totodată multe dintre enigmaticele limbii și însușindu-și tainele demonstrării riguroase a adevărurilor lingvistice, adică nu numai arta de a vorbi și a scrie frumos, ci și de a judeca sănătos.

Cunoscut în rîndurile specialiștilor încă de prin deceniul șapte prin articolele sale din mass-media și din publicațiile de specialitate ca un neobosit trudnic pe eșalonul cultivării limbii române, apoi prin monografia **Acordul în limba română** (Ed. Șt. și Encicl., B., 1981) și prin alte lucrări, inclusiv prin cele publicate în revista clujeană "Excelsior", conf. univ. G. Gruică de la Universitatea "Babeș-Bolyai" rămîne fidel preocupărilor sale de o viață, îmbrăcîndu-le în haina corespunzătoare intereselor, nivelului de pregătire și timpului de care dispune cititorul.

Cu încuviințarea autorului, pe care îl felicităm încă o dată cu prilejul editării originalei și deosebit de utilei lucrări, ce va servi drept instrument serios de lucru pentru cele mai diferite categorii de cititori — de la vîlădică pînă la opincă —, vom relua la prezenta rubrică unele dintre cele mai reprezentative subcapitole ale cărții D-sale, avînd ferma convingere că, dacă ea este necesară vorbitorului de limba română din Țară, ea este cu atît mai mult necesară vorbitorului de limbă română din republică.

N.M.

Gligor GRUIȚĂ
Cluj

**RĂSPUNDE ELEVUL
IONESCU RADU
SAU
RĂSPUNDE ELEVUL
RADU IONESCU?**

Ordinea de succesiune a celor două nume (“de familie” și “de botez”) nu este identică la toate popoarele, nici măcar la cele din Europa. Maghiarii, de exemplu, au adoptat formula cu numele de familie în poziție inițială (*Petőfi Sándor*). Modelul predominant este însă celălalt: numele de botez + numele de familie, ceea ce justifică prezența elementului de compunere *pre* (“înainte”) la termenul care indică numele de botez — *prenume*. Nume cunoscute ale civilizației și ale culturii unor popoare europene ilustrează această aserțiune: *William Shakespeare, Carlo Goldoni, Jean Jacques Rousseau, Miguel de Cervantes, Lev Tolstoi, Mihai Eminescu* etc.

În acest context, dezavantajul modelului prim constă în faptul că el prezintă un fel de excepție de la regula generală. Această impune, la antroponimele autohtone, două variante de succesiune: una pentru interior și alta pentru circulația internațională (*Petőfi Sándor — Sándor Petőfi*). În schimb, prezintă avantajul că, în circulația internă, ordinea de asociere nume —

prenume se păstrează în orice condiții. Celelalte limbi, între care și româna, operează, în interior, cu două variante funcționale:

A. *nume + prenume* — pentru liste alfabetice, cataloage, acte oficiale de identitate, alte documente administrative (*Ionescu Radu*);

B. *prenume + nume* — pentru celelalte situații (*Radu Ionescu*). Se înțelege de aici că nici una dintre cele două combinații nu încalcă, în sine, vreo regulă gramaticală. Abaterea frecventă se produce în raport cu norma funcțional-stilistică, prin inadecvare la context. Este vorba, în esență, de utilizarea abuzivă a variantei A (*nume + prenume*). Această variantă trebuie văzută ca o formulă de excepție pentru ocazii speciale. Numai sub această rezervă un *pre-nume* poate fi acceptat în poziție de *post-nume*. Cu alte cuvinte, starea normală a acestei sintagme antroponimice este *prenume + nume*. Repoziționarea celor două elemente componente reprezintă un artificiu lingvistic acceptat ocazional, din rațiunile administrativ, organizatorice arătate: stabilirea unei ordini obiective, pe criterii alfabetice, în cataloage, liste, concursuri, lucrări de evidență etc. Nu se poate nega, prin urmare, utilitatea acestei inversiuni topice în administrație, pentru o identificare rapidă și exactă. Din păcate, așa cum am arătat, s-a ajuns la o supralicitare a variantei administrative, la un abuz care poate avea efecte negative asupra individului.

Chiar la grădiniță, dar mai ales în gimnaziu și liceu, elevul este “strigat” ca la catalog (*nume + prenume*) și este învățat sau lăsat să se prezinte astfel. Ca elev, stu-

dent, ucenic, militar, salariat, alegător, contribuabil etc., cetățeanului i se fixează mereu în memorie că el este *Ionescu Radu* (nu *Radu Ionescu*). În schimb, marile personalități ale neamului său sunt *Dimitrie Cantemir* (nu *Cantemir Dimitrie*), *Mihai Eminescu* (nu *Eminescu Mihai*), *Nicolae Iorga* (nu *Iorga Nicolae*) etc. Prin contrast, varianta A, depășindu-și destinația pur ordonatoare, are efectul negativ amintit mai sus, acela de depersonalizare, înseriere, înregimentare. Conotațiile peiorative ale acestei sintagme, în anumite contexte, au fost sesizate și valorificate cu subtilitate în presă, în disputele parlamentare, în discursurile politice etc. Persoanele căzute în dizgrație publică sau care sunt dorite ca atare nu mai sunt numite *Gheorghe Munteanu* sau *Ion Popescu*, ci *Munteanu Gheorghe*, *Popescu Ion* etc. Poate exemplul cel mai concludent este acela al soților Ceaușescu, care după revoluție au devenit *Ceaușescu Nicolae* și *Ceaușescu Elena*, ordine antroponimică imposibilă înainte, evitată chiar și în listele bibliografice.

Într-o perioadă în care se încearcă reabilitarea personalității umane, ocultate atîta vreme de colectivism și egalitarism păgubos, nu este bine să neglijăm asemenea nuanțe psiholingvistice. Tînărul trebuie să știe, cît mai devreme, că el este o individualitate distinctă, un unicat, că este *Radu Ionescu*, nu *Ionescu Radu* sau *Ionescu*, pur și simplu, un nume oarecare, înserat la litera I. Pentru aceasta, oamenii școlii în primul rînd ar trebui să evite abuzul în utilizarea sintagmei administrative, numind copiii în

ordinea firească (prenume-nume) și cerîndu-le să semneze ei înșiși în acest fel lucrările de control, testele, tezele etc. În armată, s-ar cuveni să se exerseze același mod de autoprezentare. De asemenea, presa scrisă și cea vorbită ar putea acorda un plus de atenție acestui aspect, evitînd discriminările involuntare dintre academicianul *Radu Ionescu* și tractoristul *Ionescu Radu*. Bineînțeles, dincolo de acestea și înaintea tuturor, familia este datoră să-l obișnuiască pe copil cu numele său adevărat, în ordine naturală, nu cu cea practică la tribunal.

VORBEȘTE INGINER ION POPESCU

SAU

VORBEȘTE INGINERUL ION POPESCU?

Atributele de identificare, cum este *Ion Popescu* în propozițiile din titlu, reclamă ca apelativul regent să fie articulat (direct sau indirect): **orașul Cluj-Napoca, renumitul doctor Ionescu, romanul "Mormoneții"** etc.

Mai nou, se manifestă o frecventă abatere de la această normă, mai ales în următoarele situații:

a) Cînd este vorba de titluri, funcții, profesii, grade militare. Exemplu:

Au participat academician Victor Popescu, doctor Ion Pop, colonel Tiberiu Stan, economist Maria Ionescu etc.

b) În îmbinări cu substantivele *hotel, restaurant, bar*. În special primul este des folosit fără

articol:

A fost cazat la hotel Napoca.

Este de presupus că răspîndirea acestor forme greșite a pornit, cel puțin în cazul substantivelor de la *a*; de la formulele utilizate în semnături, unde se apelează, de regulă, la prescurtări (*dr., ing., prof., acad., col.* etc.) sau la substantive întregi, dar fără articol. Pentru situația de la *b*, un rol hotărîtor a avut alcătuirea firmelor și reclamelor, cu vădite influențe străine, manifestate și în deseale inversări de topică (*Napoca Hotel, Intim Bar* etc.)

Dacă semnăturile și firmele comerciale pot fi exceptate oarecum de la regulă, prin statutul lor special, utilizarea atributelor de identificare în propoziții și fraze impune respectarea exigențelor de articulare. Aceasta cu atât mai mult, cu cît, în ultima vreme, se observă o extindere periculoasă a nearticulării apelativului-regent la structuri care depășesc condițiile menționate la *a* și *b*:

Vîntul bate din sector nordic.

A apărut o nouă statuie în cartier Andrei Mureșanu.

Locuiesc în bloc A, etaj VII.

Asemenea exprimări sunt incorecte și trebuie evitate. Se înțelege că prima variantă din titlu intră în această categorie. Corect:

Vorbește inginerul Ion Popescu.

Apariția substantivelor *domn* sau *doamnă* în fața apelativului care indică gradul, funcția, titlul determină deplasarea articolului la substantivele menționate:

Vorbește domnul inginer Ion Popescu.

Aceasta simplifică puțin lucrurile, prin evitare, în prezentările care se fac unor

persoane la radio, televiziune, întruniri profesionale, politice etc. Din păcate, în autoprezentări nu putem recurge la *domn* și *doamnă* (exceptînd unele situații speciale), astfel încît trebuie să avem grija articulării substantivului care indică profesia, funcția, gradul etc.

Sunt inginerul Ion Popescu.

Antologia "L.R."

Grigore VIERU

PE DRUM ALB,
PE DRUM VERDE

*Pe dzum alb înzăpezit
Pleacă muma.*

*Pe dzum verde înverzit
Vine dzaga.*

*S-o petrec pe cea plecînd
Pe dzum alb?
S-o-nțîlnesc pe cea venind
Pe dzum verde?!*

*Două dzumuti stîns în tot-
Alb și verde -
Împleți-le-aș și nu pot.
Cine poate?!*

*Din inel, din flori de tei,
Gălbioază,
Se tot uită-n ochii mei
Suferința.*

Georgeta RAȚĂ
Sanda-Maria
ARDELEANU
Suceava

MODALIZATORI AI ALETICULUI ÎN SISTEMUL DEZACORDULUI

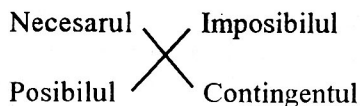
Actul de limbaj A-ȘI EXPRIMA DEZACORDUL (avem în vedere mai ales *dezacordul de tip refutativ*, dezacord prin care *respingem conținutul de adevăr al unui enunț anterior produs aducând argumente* — sau cel puțin creînd posibilitatea de a aduce argumente) nu poate fi analizat în afara noțiunii de *modalitate*. Deși acest termen aparține logicii, autorii de gramatici, lingviști și, mai recent, semioticienii s-au preocupat de construirea unui *sistem al modalităților* care să poată fi integrat într-o teorie a limbii sau a limbajului.

În cele ce urmează, am adoptat sistemul lui ANTOINE CULIOLI (cf. BOUACHA, 1984, 113), sistem care propune abordarea modalităților ca “urme” ale unei operații enunțiative înscrise, și ea, într-un act de enunțare (act prin care orice subiect enunțiator produce un enunț alcătuit astfel încât un al doilea enunțiator să-l poată

reconstrui) care să țină seama atât de relațiile dintre *locutor* și *interlocutor*, cât și de cele dintre *locutor* și *enunț*.

Sistemul care permite o abordare complexă a dezacordului de tip refutativ este cel care înglobează valorile intermediare între ADEVĂRAT și FALS și care permite stabilirea de relații între evenimentul înfățișat și ceea ce se poate spune despre acesta în momentul de referință. Acest sistem cuprinde *modalitatea sigurului / nesigurului*, căreia i se subsumează *modalitățile aletice* și *modalitățile epistemice*, dintre care numai primele fac obiectul acestei comunicări.

Termenii *modalității aletice* sînt NECESARUL, POSIBILUL, IMPOSIBILUL și CONTINGENTUL, care formează careul logic următor:

BENVENISTE (1985, 2, 187-188) nu admite pentru categoria logică a modalității decît *posibilitatea*, *imposibilitatea* și *necesitatea*, care, din punct de vedere lingvistic, se reduc la două, întrucît *imposibilitatea* nu are o expresie distinctă, ea realizîndu-se prin *negarea posibilității*. În această perspectivă, “posibilitatea și necesitatea sînt două modalități primordiale, necesare atît în lingvistică, cît și în logică, și pe care nu avem nici un motiv să le contestăm” (Idem, 188).

Modalizatorii acestor ter-

meni se grupează pe serii sinonimice:

a) În cazul NECESARULUI, care indică "cea ce este natural sau care este efectul unei legături logice cauzale — ceea ce trebuie să se producă negreșit" (ceea ce este *cert, sigur, inevitabil, ineluctabil, infailibil, necesar, obligatoriu*), în funcție de următoarele trăsături inerente:

— "care există fără condiții sau alternative": adj. *categoric, evident, neîndoielnic, precis, sigur, vădit*; adv. *vădit*; loc. adv. *în mod categoric etc.*; expr. *fără doar și poate etc.*;

— "de care nu te poți îndoii": adj. *cert, hotărît, incontestabil, indiscutabil, necontestat, neîndoielnic, neîndoiios, netăgăduit, sigur*; loc. adv. *de necontestat, de netăgăduit*; adv. *desigur, hotărît, incontestabil, indiscutabil, negreșit, neîndoiios, sigur*; loc. adv. *în mod cert etc.*; expr. *fără discuție, fără (nici un fel de) îndoială, fără doar și poate, mai mult ca/decît sigur*;

— "care nu mai trebuie dovedit": adj. *evident*; adv. *bineînțeles, desigur, evident, firește, garantat, natural*; loc. adv. *în mod evident etc.*;

— "care există în mod necesar": adj. *necesar*; adv. *desigur, neapărat, necesarmente (rar)*; loc. adv. *în mod necesar*; expr. *fără îndoială*;

— "care există în mod obligatoriu": adj. *indispensabil, necesar, obligatoriu*; adv. *indispensabil*; loc. adv. *în mod obligatoriu etc.*;

— "care nu poate fi înlăturat":

adj. *fatal, ineluctabil, inevitabil, neapărat*; adv. *inevitabil*; loc. adv. *în mod fatal etc.*;

b) În cazul POSIBILULUI, care desemnează "ceea ce se poate realiza; ceea ce poate fi adevărat; ceea ce poate fi sau nu" (ceea ce este *posibil, probabil*), după această unică trăsătură: adj. *eventual, posibil, probabil*; adv. *eventual, parcă, poate, posibil, probabil*; loc. adv. *cu puțință, pare că*; expr. *după cît(e) se pare, după toate probabilitățile, a(-i) fi (cuiva) cu puțință (să)...*, *a fi posibil, a se crede/părea, zice că, a (se) putea (să) etc.*; v. *a putea*;

c) În cazul IMPOSIBILULUI, care desemnează "ceea ce nu se poate produce, ce nu poate fi înfăptuit sau realizat" (ceea ce este *imposibil*), în funcție de această primă trăsătură comună: adj. *exclus, imposibil, irealizabil, nerealizabil*; loc. adv. *cu neputință*; adv. *deloc, imposibil, nicicacum (reg.), nicicum (pop.), nicidecît (reg.), nicidecum*; loc. adv. *cu neputință, cu nici un preț, cu/în nici un chip, peste poate, peste puțință*; expr. *a nu avea (nici un) chip (să)...*, *ce spui!, da de unde!, fără/nici urmă (de)...*, *fugi de-aici/de-acolo, nici pomeneală de/să...*, *nici vorbă!, nu e chip să...*, *nu mai spune!, pentru nimic în lume, se poate, vorbă să fie!* etc., precum și în funcție de următoarele trăsături:

— "care contrazice logica": adj. *absurd, illogic, stupid*; subst. *absurditate, gargariseală etc.*;

— "care nu se poate proba": *improbabil*;

— "care are puține șanse de a

se produce”: adj. *improbabil, incert, ipotetic, îndoielnic, nesigur*;

— “care este de necrezut”:

adj. *extraordinar, incredibil, nemaiauzit, nemaipomenit, nemaiîntâlnit, nemaivăzut*; loc. adj. *de necrezut*; adv. *extraordinar, nemaipomenit*; loc. adv. *în mod extraordinar etc.*;

— “care nu pare adevărat”:

adj. *neverosimil*;

— “care iese din comun”: adj.

bizar, ciudat, ciudos (inv.), curios, excepțional, extraordinar, extravagant, formidabil, neobișnuit, straniu; adv. *extraordinar*; loc. adv. *în mod ciudat*; subst. *fantasmagorie, imaginație, trăsnaie etc.*;

— “care nu există în realitate”:

adj. *fantastic, fictiv, imaginar, ireal, închipuit*; adv. *fantastic, imaginar, ireal*; loc. adv. *în mod fictiv*; subst. *basm, invenție, poveste etc.*;

— “care există numai

aparent”: adj. *fals, închipuit*; subst. *iluzie etc.*

Se cuvine să menționăm că aceste ultime două serii marchează “alunecarea” spre modalitatea epistemică, modalitate care are în plus trăsătura “a ști”;

d) În cazul CONTINGENTULUI, care desemnează “ceea ce se poate produce sau nu” (ceea ce este *accidental, întâmplător, condițional, contingent, eventual, fortuit, nesigur, ocazional*), după următoarele două trăsături:

— “care intervine întâmplător”: adj. *accidental, incidental, întâmplător, ocazional*; adv. *accidental, incidental, întâmplător*;

loc. adv. *de ocazie, din întâmplare, în mod accidental etc.*;

— “care intervine pe neașteptate”: adj. *fortuit, brusc, inopinat, intempestiv, întâmplător, neașteptat, negândit, neprevăzut, subit*; adv. *brusc, deodată, întâmplător, neașteptat, neprevăzut, ocazional, subit*; loc. adv. *de ocazie, dintr-o dată, fără (de) veste, pe neașteptate, pe negândite, prin surprindere, în mod întâmplător*; expr. *fără să te gîndești*.

Dintre toți modalizatorii inventariați aici, numai cei ai CONTINGENTULUI nu pot exprima nici acordul, nici dezacordul, întrucît a lua o atitudine față de ceva (față de conținutul său de adevăr) presupune ca acel ceva, stare de fapt sau acțiune, să se fi produs în mod sigur.

Astfel, *acordul* poate fi exprimat cu ajutorul modalizatorilor NECESARULUI și ai POSIBILULUI:

o — Totul este pierdut, zise acesta cu glas stins Caty-ei, mîine dimineață trebuie să mă prezint la ministru. Acest lucru este insuportabil, prefer să dispar.

o — Iubitul meu, e *fără îndoială* o eroare la mijloc, sau o răutate din partea lui Tilibiliu, căută ea să-l consoleze (...).

(CĂLINESCU, *Scrinul negru*, 504);

o — Cum? sări Gulimănescu cu o curiozitate avidă, aproape veselă, a fost împușcat? De cine?

— Nu știu, tovarășe profesor, încercă să repare lucrurile Mini, *probabil* un accident. (...)

(Idem, 240),

dar aceiași modalizatori, folosiți ironic, marchează *dezacordul*.

Modalizatorii care exprimă în modul cel mai explicit *dezacordul* sînt modalizatorii IMPO-SIBILULUI:

o — E o escroacă, intră în vorbă Gulimănescu, nu vezi că spune lucruri care se pot brodi?

o — *Exclus*, protestă madam Vasilevs, n-avea de unde să știe că Charles a fost diplomat.

(CĂLINESCU, *Scrinul negru*, I, 466);

o — Tată... am făcut... nu știu... a murit Madeleine... (...)

o — Ce-ai zis?... Madeleine? Tu?... *Imposibil!*...

(REBREANU, *Ciuleandra*, 12);

o — Și Dordea o fi exagerînd sau l-a înțeles greșit — murmură Puiu nezdruncinat.

— *Deloc!* se încăpățîină bătrînul. Dordea nu vorbește niciodată fleacuri și nici nu se ține de clevetiri. (...)

(*Idem*, 83);

o — (...) Dar Medeleine a fost un înger! O știe toată lumea. *Peste puțină* să te gîndești că ai convinge pe cineva că e la mijloc o crimă pasională care, oricum, ar mai fi scuizabilă pînă la un punct. Nu, e o crimă ordinară, odioasă, îngrozitor de ordinară!

(*Idem*, 19—20);

o — Covorul *ăsta* trebuie să fie furat de prin Crimeea, o să aveți de furcă cu miliția. (...)

— *Fugi de aici*, domnule, se răsti samsarul, ce te bagi unde nu-ți fierbe oala? Asta furat? Păi

dumneata nu vezi că e țesut în țară? (...)

(CĂLINESCU, *Scrinul negru*, I, 59-60);

o — (...) Adică doamna, fiind o femeie atît de frumoasă și, probabil, mult admirată, s-a putut stîrni în inima d-tale o gelozie din care, tîrziu sau înconștient, ca un efect al geloziei, a izvorît actul de aseară?... (...)

— Nu, nu... *nici vorbă!* Eu, gelos!... (...) Gelozie însă nu, din fericire sau din nefericire, nu!

(REBREANU, *Ciuleandra*, 38-39);

o — Nu este aici nici o tovarășă Mini Cornel! răspunse plictisit Ioanide.

— *Cum se poate?* Știu că lucrează la acest număr!

(CĂLINESCU, *Scrinul negru*, I, 141);

— (...) S-a făcut slujbă și, într-o noapte, sfinții înduplecați s-au întors pe pereții lor. (...)

— *Absurdități!* declară Gulimănescu.

(*Idem*, 468);

o — (...) măria sa împăratul Leopold presupune, fără nici o dreptate, că domnia ta duci la Țarigrad un mesagiu al slăvitului crai Ludovic al paisprezecelea, un mesagiu ca multe altele, îndemnîndu-i pe turci să nu mai așeze niciodată pace cu nemții (...).

— (...) te rog să nu crezi nimic din toate aceste *vorbe* și *fantasmagorii* pe care le întretine (...) poliția împăratului Leopold. (...)

(Sadoveanu, *Zodia Cancerului*, 24);

o — (...) Să așteptăm cuminți, spun eu, pînă ce va veni iar ziua noastră.(...)

— *Iluzii*, zise prințul Antoine.(...) Democrația a biruit pretutindeni. (...)

(CĂLINESCU, *Scrinul negru*, I, 194-195);

o — (...) Tot ce a fost vechi are să se năruie la pămînt, și din cenușă vor încolți flori și arbori de o frumusețe nemaivăzută, cu alți oameni, care vor trăi ca frații și ca logodnicii.

— *E pură imaginație*, șopti Gulimănescu vecinilor săi, bate cîmpii.

(Idem, 454—455).

Destul de frecvent dezacordul este exprimat și cu ajutorul modalizatorilor negați ai POSIBILULUI:

o — Nu știu, tovarășe profesor, încercă să repare lucrurile Mini, probabil un accident. Sîntem grăbiți, vă rog, dacă aveți gutaperca, să ne-o dați.

— *Nu poate* fi accident, insistă asupra ideii sale Gulimănescu, cunoscut ca prognosticator sinistru, e urît de foștii membri ai Mișcării, a fost atacat la Radio, acum înțeleg. (...)

(CĂLINESCU, *Scrinul negru*, I, 240);

o — Ai descoperit? D-ta? *Nu se poate!*

(REBREANU, *Ciuleandra*, 90),

posibilitate teoretică și în cazul modalizatorilor NECESARULUI, pentru care însă nu avem nici o atestare.

În încheiere vom spune că,

așa cum se poate estima și în mod empiric, dezacordul față de conținutul de adevăr al unui enunț poate fi exprimat în primul rînd cu ajutorul modalizatorilor IMPOSBILULUI, care sînt urmați, cel puțin statistic, de modalizatorii negați ai POSIBILULUI și ai NECESARULUI, de modalizatorii folosiți *ironic* ai NECESARULUI și ai POSIBILULUI, în timp ce modalizatorii CONTINGENTULUI nu pot exprima nici acordul, nici dezacordul pentru motivele indicate mai sus.

BIBLIOGRAFIE:

1. BENVENISTE E., *Problèmes de linguistique générale*, I, Gallimard, Paris, 1985.
2. BOUACHA A. A., *Le discours universitaire. La rhétorique et ses pouvoirs*, Peter Lang, Bern, 1984.

TEXTE DE REFERINȚĂ:

1. Călinescu G., *Scrinul negru*, I, E.P.I., București, 1968.
2. Rebreanu L., *Ciuleandra* // Rebreanu L., *Romane*, II, Ed. Cartea Românească, București, 1986, pp. 5—124.
3. Sadoveanu M., *Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi-Vodă*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1983.

Eugen SIMION
București

MARELE GREC ȘI INCORUPTIBILUL STAREȚ

L-am cunoscut pe la mijlocul deceniului al VI-lea ("obsedantul deceniu"), în timpul studiilor mele universitare. În chip paradoxal, învățămîntul filologic bucureștean avea, în vremuri așa de nefericite, mari profesori: Tudor Vianu, Al. Rosetti, Iorgu Iordan și, din umbră, strălucind (nu-i chiar o figură de stil!) prin absența lui silită, G.Călinescu. Acesta din urmă avea voie să conferențieze la Academia Română, dar nu și în Amfiteatrul Odobescu... Tudor Vianu ținea, metodic și liniștit, cursul lui magistral de literatură universală în care se refugiase după ce-i fusese suprimat cursul de estetică. Al. Rosetti vorbea, firește, despre istoria limbii române. Intra cu oarecare întârziere în amfiteatru și, dacă îmi amintesc bine, făcea pauze lungi. Asta ni-l făcea simpatic. Nu era un orator universal desăvîrșit și, iarăși, nedesăvîrșirea îi dădea un aer boem. Mi-a plăcut de la început și am păstrat pînă la sfîrșit o mare stimă și o incoruptibilă simpatie pentru acest om învățat cu un comportament, cum se zice, de artist.

Cînd i-am citit mai tîrziu scrisorile către G. Călinescu și scrisorile primite de el de la marii intelectuali în anii 30 am înțeles mai bine firea adevărată a lingvistului. Un cărturar generos și un spirit intelectual superior, capabil să se pasioneze de poezia ermetizantă a lui Ion Barbu și, în același timp, să analizeze cu o competență indiscutabilă sintaxa și morfologia lui Varlaam.

"Marele grec", cum îl numește Ion Barbu, stă în calea tuturor suferințelor și este chemat mereu ori de cîte ori izbucnește un incendiu în lumea literelor. Și cu un tact rar, cu un simț neobișnuit al relațiilor sociale și cu o stimă de om inteligent față de talent și față de valoare, Al. Rosetti intervine și, dacă nu curmă de tot suferința și nu stinge focul, diminuează enorm efectele lor. E generos și inventiv, se bate pentru valorile culturii și, ocrotindu-și prietenii, nu reprimă pe adversarii prietenilor. Trece discret peste situațiile dificile și, dacă vorba *boier* are un sens mai înalt în limba română, aceasta se potrivește lui Al. Rosetti. M-a uimit (și mi-a plăcut) că, vorbind într-o împrejurare academică de familia sa, cu o genealogie ilustră, filologul amintește doar de Elena C. Cornescu, bunica după mamă, fiica lui Ioan M. Manu și a Anei Manu, aceea căreia Heliade Rădulescu îi dedicase poezia *Zburătorul*. Aici voia să ajungă omul care putea invoca mai multe titluri princiare: la acea strămoașă și la dedicația dată de un mare poet pe un superb

poem. El înțelege că adevărata noblețe este aceea a spiritului și că valoarea nu are o legătură cauzală cu poziția socială. Cine crede că un scriitor care se naște într-un palat este, prin chiar această fatalitate, mai dotat pentru marea literatură decât altul, ivit pe lume într-o casă țărănească, nu trece de nivelul de înțelegere și de morală lui Dinu Păturică și a lui Tănase Scatiu... Complexe pe care un om de cultură cu mintea trează și cu sufletul deschis nu trebuie să le aibă...

La examen Al. Rosetti părea detașat și, sub influența asistentului său, Grigore Brâncuș, dădea note mari. Nu ne era, oricum, frică de el, mergeam fără complexe spre confruntarea cu acest personaj mitic. Fața lui mare și privirea veselă și absentă în același timp ne dădea curaj. Foarte sensibil față de studenții care dădeau semne că ar avea talent literar. M-a citat odată, după ce terminasem studiile universitare, printre tinerii care promit ceva în domeniul criticii literare și remarca lui, trebuie să mărturisesc acum, m-a făcut fericit.

N-am vorbit niciodată cu el mai mult de două-trei minute, pe când el era decanul Facultății, iar eu, pe la mijlocul anilor 60, june asistent. Înțelegea repede despre ce era vorba și, de regulă, venea în întâmpinarea cererii tale. Cîte un *da*, *da* sau *ha*, *ha* lung și candid încheia discuția. La examen se decidea greu să picie pe cineva și accepta cele mai năstrușnice scuze. Un coleg mi-a povestit modul în care a trecut studentul Nichita Stănescu

examenul de istoria limbii române. Întrebat ceva despre un fenomen morfologic din secolul al XVII-lea, studentul citat mai sus, încă nerelevat atunci ca poet, și-a justificat neștiința prin faptul că a suferit o mare nenorocire în amor: a fost părăsit de o femeie iubită și, din această pricină tragică, n-a putut învăța subiectul în discuție... Marele Al. Rosetti a găsit justificarea plauzibilă și i-a propus o notă de trecere: "vă convine — ar fi zis el — calificativul *bine*?" Stănescu Hristea Nichita a acceptat numaidecît și profesorul și studentul s-au despărțit în termenii cei mai cordiali cu putință. Asemenea istorii circulau în jurul lui Al. Rosetti și făceau din el un personaj fabulos, în contrast, de pildă, cu severul, temutul său coleg de catedră, Iorgu Iordan. Om învățat și acesta, dar cu altă structură și alt comportament.

Pe Al. Rosetti îl zăream din cînd în cînd, după ce părăsise Universitatea, prin jurul Pieței Lahovary. Trecea tăcut, absent prin mulțimea agitată și pestriță. Un domn de altădată, într-o lume proletarizată. Nu era băgat în seamă, dar nici el nu părea a da atenție indivizilor din jur. Privirea lui rămăsese, în continuare, îndepărtată și veselă. Am scris, cînd a împlinit 95 de ani, o pagină în "România literară" și am primit de la el o scrisoare de mulțumire. Cîteva rînduri cu o grafie tremurată care m-au emoționat enorm. După puțină vreme a murit. Dispărea, odată cu el, ultimul reprezentant al

unei mari generații de creatori. Dispărea, probabil, și ultimul și autenticul boier al literelor române...

Cu totul altfel se arăta studenților filologi din obsedantul deceniu colegul și, după câte se șoptea, eternul adversar al "marelui grec", profesorul Iorgu Iordan. Severitatea lui devenise proverbială și-i preceda, ca buzduganul zmeului din basm, numele. Avea fața mereu încruntată și, în relațiile cu studenții, era ca un stareț de modă veche. Studenții îl stimau, dar n-aș putea spune câți dintre ei îl iubeau cu adevărat, deși la orele lui de consultații de joi seara (dacă nu mă înșel) era totdeauna coadă. Le era, oricum, frică de dascălul acesta care părea că știe tot. Era un filolog dintr-o speță azi dispărută: filolog total. Îmbrățișase toate ramurile disciplinei și, neîntrerupt și fără grabă, ca un pieton pornit să facă înconjurul lumii, a cercetat timp de mai bine de 75 de ani limba română și legile ei. În multe domenii ale lingvisticii el este un întemeietor. Generații întregi au învățat de la el și vor învăța încă, pentru că acolo pe unde a trecut severul stareț a lăsat urme adânci...

Când i-au apărut, prin anii 70, **Memoriile**, am încercat să confrunt impresiile mele din amfiteatru și din sala de seminar cu portretul moral indirect din confesiunile solem-nului dascăl. Iorgu Iordan întru-chipează, după mine, însăși ideea de disciplină și seriozitate profesională. Cursul sau seminarul condus de el anulează ideea de

spectacol, răspîndită în universitatea românească după Maioreșcu. Nimic senzațional nu se petrece din clipa în care omul impenetrabil se așază la catedră și începe să vorbească despre aventurile unui diftong și, pînă la sfîrșit, cînd aventura diftongului se încheie, cu o precizie de metronom, odată cu prelegerea. Filologul nu este un orator, am spune că este mai degrabă timid, complexat, rareori el ridică ochii de pe catedră și atunci privește cu teamă în jur. Mina dreaptă trage la nesfîrșit lanțul unui ceas aurit și vocea își regăsește, după o discretă tuse, ritmul normal. Profesorul timid sancționează însă cu asprime orice abatere. Este necruțător în polemică, forța articolului său vine din exactitatea demonstrației. Legat de "Viața românească", el apără memoria lui G. Ibrăileanu cu un devotament intratabil și intervine ori de câte ori are impresia că i s-a făcut criticului o injustiție.

Multe din datele din **Memorii** sunt reluate în convorbirile filologului nonagenar cu un tînăr matematician (Valeriu Mangu: **De vorbă cu Iorgu Iordan**, 1982). Aici aflăm mai limpede părerile învățatului lingvist despre literatură și despre colegii săi universitari bucureșteni. Și chiar portretul omului reținut, cu o morală aspră de țaran de munte, imposibil de clintit din convingerile lui bune sau rele, iese mai bine la lumină din aceste replici. E nedumerit că G. Călinescu nu se adresa nimănui, nici măcar lui Sadoveanu, cu

"Dumneavoastră". Epitetul "divin", aplicat tot lui G. Călinescu, i se pare deplasat. Nu-i place în nici un fel Vladimir Streinu, iar despre Ovid Densusianu crede și acum (la începutul anilor 80) că a fost valoros, "însă acru, ranchiunos și inaccesibil".

Ce este sigur e faptul că lingvistul nu stă departe, chiar ajuns la vârsta patriarhilor, de evoluția vieții intelectuale, are păreri și le afirmă cu o dură sinceritate. El nu are umor și nu practică în nici un fel ironia. Are o formație literară veche și gustul lui respinge complicațiile poeziei moderne. Slavici îi pare un scriitor bun, dar, nestăpînind limba în mod desăvîrșit, nu poate fi socotit un clasic. Nu gustă prea mult nici romanul lui Rebreanu, pentru că personajul său, Ion, este prezentat "ca un orășean foarte calculat, foarte șmecher". El, filologul, e de părere că țărani au un fel de noblete, "o sevă de aristocrație", inexistentă la mulți dintre orășeni. Lovinescu este, desigur, un critic erudit, dar profesorul de lingvistică, atașat de domnul Ibrăileanu și de cercul "Vieții românești", nu-l simpatizează aproape deloc din cauza "ciocoismului" manifestat de criticul bucureștean. Lovinescu "ciocoi"? Ce absurditate!

Sunt, în fine, și judecăți mai binevoitoare. Poetul Al. Philippide ar fi superior lui Argezi, fiind mai filozof... Mircea Eliade, hotărît, nu-i place deloc, iar Marin Preda "scrie chiar trivial în sensul etimologic"... În schimb, Al.

Ivasiuc primește toți laurii: "este mai mare și decît Preda, și decît Titus Popovici și toți ceilalți prozatori ai epocii socialiste"... Această enormitate nu are decît scuza sincerității. Nici Nichita Stănescu nu întrunește adeziunea bătrînului profesor ("eu cred că el nu simte în sensul curent al termenului"), nici Marin Sorescu ("nu-mi place scriitorul care "țipă" în el"). Îi place, în schimb, literatura scrisă de femei și are venerație, în genere, pentru femeie. Iată ce scrie la acest capitol sobrul lingvist: "După mine, cea mai excepțională realizare estetică a naturii — alții ar spune a lui Dumnezeu — este femeia"... Însă bărbatul se cade să fie rezervat, să nu facă abuzuri, să fie rușinos și să nu păcătuiască nici măcar cu privirea... Cum, întreabă surprins interlocutorul (Valeriu Mangu), "dacă văd o femeie frumoasă pe stradă, n-am voie să mă uit după ea?", la care filologul răspunde: "Da, de acord! Te aprob aici. Mă uit și eu, dar cuviincios. Mi se pare că cel mai frumos lucru pe care l-a făcut natura este femeia. O femeie frumoasă face cît toți munții și toate fluviile din lume, din punct de vedere afectiv! Nici vorbă! Sunt însă, cum spun, anumite limite impuse de respectul care trebuie să existe între oameni, adică bărbatul nu trebuie să vadă în femeie un obiect de satisfacere a dorințelor lui".

Severul filolog, ajuns la 90 de ani, ține un jurnal sentimental (cine ar fi bănuț?): "eu fac însemnări zilnice în legătură cu afecțiunea mea față de cineva. Față de o

femeie". Vorbește cu ea la telefon și apoi își notează, ca un școlar îndrăgostit, impresiile. O vede de două ori, în reuniuni academice, și este emoționat. Omul care spune toate acestea recunoaște singur că are gusturi "vechi" și că nu poate (și nu i-ar sta bine) să se adapteze altui stil. Este mefient față de "modernități" și e de părere că, în viață, ca și în literatură, trebuie să triumfe bunăcuviința. Morala lui este, repet, aceea a unui stareț incoruptibil: sever, muștrător, la nevoie represiv.

Marele grec și incoruptibilul stareț au fost profesorii generației mele. Doi mari filologi dintr-o școală puternică, poate cea mai importantă pe care a dat-o lingvistica românească. Ei au lăsat în urma lor nu numai o operă importantă, dar și numeroși elevi, răspîndiți, azi, în toată lumea. Pentru mine, critic literar și profesor de literatura română, Al. Rosetti și Iorgu Iordan au fost și rămîn două întruchipări ale unei discipline dificile: prima întruchipare se mișcă cu boieria și boema artistică, cu omul de lume și cu vocația pentru prietenie; cealaltă — se confundă cu mucenicia, vigilența, rigoarea intelectuală și insuportabila (insuportabilă mai ales pentru flustraticii tineri care eram!), insuportabila, zic, rigoare morală. Azi, îmi dau seama că amîndouă ipostazele sunt necesare într-o cultură și că pentru un tînăr intelectual este un noroc să întâlnească, în perioada lui de formare, un mare grec generos și un incoruptibil stareț.

Antologia "L.R"

Grigore VIERU

ARS POETICA

*"De mila timpului de sînge Poetul
nu-i decît iubize."*

*Merz eu dimineata, în frunte
Cu spicele albe în brațe
Ale păzului mamei.*

*Merzi tu după mine, iubito,
Cu spicul fîezbinte la piept
Al lacrimii tale.*

*Vine moartea din urmă
Cu spicele roșii în brațe
Ale singelui meu -
Ea caze nimic niciodată
Nu înapoiază.*

*Și toți sîntem luminați
De-o bucurie neînțeleasă.*

PROFESORUL UNIVERSITAR ION OSADCENCO

La 17 noiembrie 1994 a încetat să bată inima lui Ion Osadcenco, profesor universitar, doctor în filologie, membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova.

Dispariția sa fizică echivalează cu stingerea unei făclii a pedagogiei și științei literare din partea stîngă a Prutului, cu închiderea filelor unei enciclopedii în domeniul literaturii clasice.

Născut la 4 decembrie 1927 în orașul Cahul, Ion Osadcenco a avut a suporta greutăți dintre cele mai mari, începînd cu aceea a schimbării regimurilor social-politice la 28 iunie 1940, cînd abia îl lăsaseră în pace unii slujitori arhivigilenți ai timpurilor apuse ("de ce poartă nume ucrainean?") și-l luă "la cătare" alți "băgători de seamă", porniți să afle cu tot dinadinsul, cît mai amănunțit, "cu ce se ocupase pe timpul românilor". E situația tragică a intelectualului basarabean care n-a putut să nu împărtășească destinul palmei sale de pămînt.

Dar le-a îndurat pe toate, adică și greutățile materiale inimaginabile din primii ani postbelici, cînd intrase student la Universitatea de Stat din Moldova, și cele de ordin

spiritual, de pe timpul cînd la conducerea Universității chișinăuiene se perindau venetici stăpîniți de o nestrămutată dorință de a ne vedea înjosiți, cel puțin, sau de mai încoace, cînd rostirea, cu atît mai mult scrierea cuvîntului "român" putea să te coste totul, astfel încît o carte a sa — **Relații literare moldo-ruso-ucrainene în secolul al XII-lea** (1977) — a apărut împînzită de puncte de suspensie.

Cînd ne gîndim acum la profesorul Ion Osadcenco, ne vin în minte două vorbe înțelepte ale poporului nostru: "Nu da, Doamne, omului cît poate el duce" și "Norocul îi ajută numai pe cei înțelepți".

Mic de statură, Domnia sa a fost în schimb foarte bun de gură. Și de minte, adăugăm neapărat. Știa să creeze o atmosferă propice discuției serioase ori, după împrejurări, agapei prietenești. Urcat la tribună cu un referat despre Eminescu, îl ridiculiza cu bonomia sa înnăscută pe acel "mititel" din **Scrisoarea I** ("Iar deasupra tuturor va vorbi un mititel,/ Nu slăvindu-te pe tine... lustruindu-se pe el/ Sub a numelui tău umbră..."), după care expunea tema în cea mai deplină cunoștință de cauză, cu lux de amănunte, impresionant și convingător.

Prelegerile sale erau niște spectacole originale cu un singur actor, posesor al unei erudiții vaste și adînci, din care profesorul Osadcenco s-a împărțit cu dărnicie permanentă miilor de studenți ai

Facultății de Litere. Se simțea — de la primele cuvinte — că stăpînea la perfecție materia, literatura clasică română fiindu-i cunoscută în amănunt. Dragostea sa numărul unu a fost totuși Mihai Eminescu, pe care îl evoca multilateral și profund pe parcursul unui ciclu aparte de prelegeri, complementar cursului de istorie a literaturii. Pe Eminescu îl știa pe dinafară și nu este de mirare că același lucru ni-l cerea și nouă, învățăceilor D-sale.

De la profesorul Ion Osadcenco ne-au rămas sute de articole și studii competente despre creația lui Alecsandri și Creangă, Eminescu și Hasdeu, Russo și Donici, Stamatii și Negruzzi. Acesta din urmă a constituit obiectul unei cercetări aprofundate din partea savantului, despre viața și activitatea sa lăsîndu-ne o monografie doctă, în multe privințe

valabilă și în prezent, chiar dacă de la apariția ei în 1969 s-au făcut descoperiri noi, au evoluat gusturile și s-au schimbat în bine climatul literar și cel științific.

Cu timpul profesorul Osadcenco și-a făcut o cauză totalmente nobilă și generatoare de invidii sănătoase din repunerea în valoare și în circuitul științific de la noi a unor literați basaraheeni uitați, ca Ivan Tanschi, Gheorghe Gore, Polihronie Sîrcu etc. Portretele acestor creatori din eșalonul al doilea al scriitorilor din trecut, încondeiate de savant, abundă în informație și se constituie din interpretări adecvate cu talentul și contribuția fiecăruia la spectrul literar din secolul al XIX-lea și de la începutul secolului al XX-lea.

O altă pasiune permanentă a profesorului Ion Osadcenco a constat din studierea amănunțită,

Anul 1987. Ion Osadcenco între colegi și vechi prieteni.

competentă și — în fine — convingătoare a relațiilor literare moldo-ruse și moldo-ucrainene, care, dincolo de aspectul politic conjunctural, denotă capacități intelectuale deosebite ale savantului și cuprind o informație bogată, variată, interesantă, pe care o găsim și în studiul pomenit mai înainte, editat în 1977.

Și cine știe dacă nu greutățile de tot soiul, numai fugitiv relevate mai sus, i-au servit drept stimulent recuperatoriu spre munca asiduă, spre cercetarea adâncă a tezaurului nostru literar din trecut? Profesorul Osadcenco știa că nu are altă susținere — de la nimeni și de nicăieri — decât de la propriile sale cunoștințe în materie de literatură clasică. Încolo — era pîndit mereu de pericole și învinuiri.

Ca să le ocolească ori să le domolească, își formase o mască a omului pururea vesel, glumeț, predispus la o vorbă de duh, adesea cu subtext adînc și important. De aceea prelegerile sale — oricîte minusuri le-am găsi azi — nu i-au plictisit niciodată pe studenți, ci au constituit tot atîtea exemple de artă oratorică, însumînd deopotrivă informația științifică indispensabilă și anecdota descreșitoare de frunți, iar evoluările sale în viața particulară rămîn de neuitat. O parodie ca cea a lui George Coșbuc la poezia *Somnoroase păsărele* de Eminescu sau un răspuns prompt și “cu draci” ca acelea pe care le dădea Ion Osadcenco rusului Aleksandr Medvedev, rector la Universitate, cunoscut prin aroganța și spiritul

autocrat ridicate la rang de principii, nu sînt de neglijat nici azi. “Cine sînt eu pentru dumneata?” l-a apostrofat cu strășnicie rectorul într-o adunare a decanilor, cînd profesorul își permitea unele mici libertăți. “Prieten, tovarăș și frate!”, a răspuns cel întrebă, “preamărind” totodată faimosul “Cod al constructorului comunismului”, în vogă la acel moment. Asistența izbucni în hohote, molipsindu-l pînă și pe rectorul satrap.

Parcă-l vedem și azi — unul dintre cei “mici de statură, dar mari prin virtute”, după cum îi plăcea să se exprime.

Ba chiar îl simțim aproape, prin tot ce a făcut D-sa pentru școala superioară de la noi, pentru școală în genere, de vreme ce a scris manuale destinate învățămîntului mediu, pentru știința literară aplicată la literatura clasică. Prin calitățile sale propriu-zis omenești: omenie, bunătate sufletească, inteligență sclipitoare...

De aceea ne închinăm cu recunoștință în fața tuturor meritelor D-sale, care, de altfel, ne obligă nu numai la atît, ci și la absolut necesarele eforturi de a-i continua cu demnitate cauza nobilă de pedagog talentat și de savant notoriu.

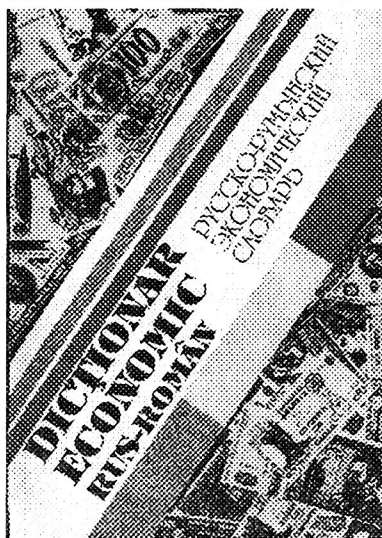
“L.R.”

ANTIDOT BILINGVISMULUI LINGVOCID

Trăim în țara celor mai mari paradoxuri. Deschizându-ni-se porțița pentru a ieși pe pajiștea libertăților unei democrații veritabile, noi ne tragem înapoi în țarcul gândirii totalitare și a mentalității de sclav. Respingem verticalitatea demnității și ne închinăm mersului de rîmă. Avînd o limbă dulce și miezoasă ca un fagure de miere, noi preferăm o altă limbă, de împrumut, crezînd că aceasta ne arată mai deștepti, ne înalță în ochii lumii. Ori, cel puțin, în ai străinilor de la noi.

Oricum, nu ne vom putea debarasa ușor de mentalitatea de sclav și nici de “gîndirea în limba rusă”, adică de formularea gîndurilor, pe care avem a le exprima, în rusește și de traducerea lor în “limba de stat”. Cunoaștem noi oare la fel de bine limba română ca și rusa (deși pe aceasta nici un intelectual rus get-beget din Rusia n-ar pretinde că o știe la perfecție, în timp ce un moldovean rînzos nu se jenează să afirme atare ineptii), încît să compărem la tot pasul în postură de “traducători”? Iar dacă am cunoaște-o, la ce ar mai trebui să complicăm actul de vorbire, comunicarea propriuzisă, recurgînd la traduceri, în loc să ne exprimăm direct în limba română?

Dar tocmai că nu o cunoaștem. De cînd ne aflăm în aria bilingvismului monodirecțional național-rus am uitat cele mai elementare cuvinte ale limbii materne, începînd de la *greblă* și pînă la *ferul de călcat*. De aceea și întrebăm cînd auzim în limba română cuvinte și îmbinări cum ar fi *incendiu*, *pompierie*, *a revoca*, *obliterare*, *contramandare*, *contracarare*, *rebutare*, *napolitană*, *cambie*, *borderou*, *obiect amanetat*: “Da cum se spune în rusește?” Și imediat ce-i răspunzi însului că e vorba de *пожар*, *пожарная (машина)*, *отозвать*, *аннулирование*, *браковка*, *вафли*, *вексель*, *ведомость*, *заложенная*

вещь, el rămîne fie satisfăcut, fie stupefiat: “Păi, așa și trebuia să spui!” sau: “Ia te uită! Nici nu știam că în limba noastră i se spune așa...”

Sînt consecințele bilingvismului pe care scriitorul Alexandru Gromov l-a numit foarte sugestiv *bilingvism lingvovid*. Este o realitate de care nu avem ce ne ascunde ca struțul și de care e nevoie să ținem cont în activitatea de limbaj de pe această palmă de pămînt românesc, pămînt, pe care mulți au jinduit să-l vadă rusesc. Vom mai trăi încă mult timp din împrumuturi, vom mai vorbi încă mult timp — cel puțin o parte din noi — într-o limbă maternă tradusă din rusește (pînă ne vom deprinde a gîndi și a vorbi românește). Barem dacă am traduce adecvat. Dacă am avea răbdarea să verificăm corectitudinea traducerii, apelînd, așa cum o fac veritabilii și oneștii traducători atunci cînd nu au toată certitudinea, la cel mai competent consultant — dicționarul. În cazul la care ne referim — la dicționarul bilingv rus-român, fie la cel general, fie la cele profesionale (terminologice).

Respingem din capul locului și categoric declarațiile cu scop vădit umilitor ale unora sau închipuirile greșite, generate de ignoranța crasă, ale altora precum că limba ne-ar fi săracă. Nu este exact, pentru că nu corespunde adevărului a spune “ni-i săracă”, ci este îndreptățit și modest a recunoaște, pentru fiecare individ luat în parte, că “mi-i

săracă"! Este suficient să parcurgi dicționarele ruso-române sau cartoteca a tot ce s-a editat și se editează pe parcurs de decenii și secole în românește numai pe ambele maluri ale Prutului și Milcovului pentru a te convinge că limba română dispune de toate posibilitățile de exprimare pe care le posedă oricare alta, inclusiv limbile de circulație internațională (engleza, franceza, germana, spaniola, rusa ș.a.). Iar dicționare avem, de când am purces, conform acordului interstatal, la integrarea culturală și spirituală a românilor din cele două state românești actuale, berechet. De ne-ar ajunge răbdare să le răsfoim ori de câte ori nu sîntem siguri de caracterul adecvat al cutărei sau cutărei expresii în vorbirea maternă, de ne-ar însoți la tot pasul ambiția de a ne exprima corect, precis și plastic și mîndria de a avea o limbă de sorginte latină.

Nu pot să nu-mi împart cu cititorul revistei bucuria de a ține în mînă o proaspătă lucrare lexicografică: **Dicționarul economic rus-român** (coordonator — Mihai Patraș, Editura Enciclopedică "Gheorghe Asachi", Chișinău, 1994, 480 de pagini). Încerc, concomitent, și un sentiment de admirație pentru gestul temerar al autorilor (Mihai, Eugeniu și Olga Patraș, Dumitru Guzun, Lucia Pădure, V. Cobzaru și A. Bologan), care, nefiind lexicografi-filologi propriu-ziși, au întreprins totuși o muncă meticuloasă și în cunoștință de cauză, muncă bazată în principiu pe entuziasm (neretribuită) și neasigurată, pe parcursul unui deceniu de incertitudini și criză economică, nici de perspectiva reală de a se vedea materializată între tartajele unei lucrări tipărite. Precum temerară a fost și întreprinderea în care s-a lăsat antrenată Editura Enciclopedică, aflată într-o acută criză financiară, cu riscul permanent de a-i pierde pe cei cîțiva mecenaji ce promiseseră să susțină apariția lucrării. Dar finis coronat opus ("sfîrșitul încununează opera"), cum se spune, și e de datoria noastră să le urăm un *Vivant!* tuturor.

Luptător activ pentru renașterea națională, pentru repunerea limbii române în drepturile ei firești la ea acasă, inclusiv în Bucovina natală, viitorul deputat în Parlamentul Republicii

Moldova Mihai Patraș, doctor în economie, astăzi președinte al Asociației economiștilor din Moldova, își pusese în gînd să contribuie personal la cultivarea limbii materne printre colegii de breaslă, cunoscînd prea bine din propria experiență de colaborator științific la Institutul de Planificare și de lucru în sistemul de instruire financiar-bancar dificultățile și posibilitățile extrem de reduse de exprimare într-un limbaj profesional. Atragem atenția că lucrarea a fost concepută în anii 80, în condițiile relațiilor de producție socialiste, cu un anume vocabular profesional, iar pe parcurs, în Europa de Est, inclusiv în fostele republici sovietice devenite state suverane, s-a trecut la un nou tip de relații, relațiile economice libere, ce reclamă și un lexic terminologic corespunzător. Cum trebuiau să procedeze autorii? Să renunțe la lexicul profesional peste zi învechit? Rămîn însă categoriile și noțiunile, lucrările din perioada respectivă, referirile la ele, rămîne istoria. De aceea autorii n-au renunțat la acest lexic. Mai mult decît atît, ei au considerat necesar să extindă hotarele terminologiei economice tradiționale, incluzînd-o și pe cea din unele domenii adiacente sau limitrofe (activitate vamală, relații internaționale, drept economic, marketing, management, statistică matematică, tehnică de calcul ș.a.), precum și termeni și îmbinări de uz mai general, "neramurali". Prin aceasta se explică fixarea în registru a circa 50 de mii de termeni în limba de ieșire și a 65 de mii — în limba de intrare, **Dicționarul** fiind nu numai cea mai recentă, ci și cea mai completă în zona noastră de activitate (fosta U.R.S.S., fostele țări de democrație populară, Balcani) lucrare de acest gen. Dacă mai ținem cont de sporirea vertiginoasă a terminologiei economice în perioada prin care trecem, vom încuraja, indiscutabil, ambiția alcătuitoarelor de a completa în permanență fișierul (activitate pe care o desfășoară zi de zi în orele libere) pentru a-l pune în folosință deja la prima reeditare.

Coefficientul de credibilitate al noii lucrări lexicografice e determinat și de consultarea la alcătuirea lui a unor reputați specialiști lingviști din republică și din Țară: academicienii Ion

Prezentări și recenzii

Coteanu, N. N. Constantinescu, Nicolae Bilețchi, doctorii în filologie Mioara Avram, Constantin Tănase ș.a. A continua să traduci *больничный лист* prin *foaie de boală* (în loc de *certificat medical*), *неопровержимое доказательство* prin *dovadă de necombătut* (în loc de *probă irefutabilă*), *процентный заем* prin *împrumut cu procente* (în loc de *împrumut cu dobândă*), *распыление средств* prin *împrăștierea (risipirea) mijloacelor* (în loc de *pulverizarea mijloacelor*), *залоговое свидетельство* prin *adeverință de zălog* (în loc de *certificat (sau act) de gaj, titlu de ipotecă*) etc. etc. acum, când ai la dispoziție acest ghid, înseamnă a demonstra nu numai o ignoranță crasă, ci și lipsa elementarului simț de respect față de limba maternă, față de predecesori și de conaționalii contemporani, față de tine însuși. Nu mai ai dreptul moral să comiți crime față de limba care nu-ți aparține numai ție, ci este o avuție a întregului popor român. Iar "a vorbi sănătos limba mamei este o datorie, una dintre cele mai patriotice" (Gr. Vieru).

Parcurgînd dicționarul, îți vei da seama, iubite cititor al revistei noastre, de munca de Sisif pe care au depus-o autorii atunci când au înfruntat un *mont blanc* de literatură de specialitate și de ordin general, tradusă și originală, și numeroase dicționare din alte domenii pentru a găsi echivalentul românesc cel mai adecvat pentru termenul rusesc. Și numai cînd nu l-au atestat în scris, l-au împrumutat sau l-au creat fie prin calchiere, fie prin asociere sau analogie, în conformitate cu legitățile de îmbogățire a vocabularului limbii materne. Aici vom găsi și unele traduceri mai puțin reușite sau discutabile | *ген мѣсурѣ* (pentru *мероприятис*), *регуляре anticiclică a economiei* (pentru *антициклическое регулирование экономики*), *poprire* (pentru *арест*, *a popri* (pentru *арестовать*), *faliment cu rea voință* (pentru *злонамеренное банкротство*), *responsabilă cu rufăria* (pentru *бельевщица*) ș.a.], pe care timpul și simțul limbii le vor aproba, corecta sau respinge. Însă nu ele (și alți "purici", pe care nu avem posibilitate să-i enumerăm aici) determină fizionomia lucrării, care în esență este una de calitate, o reală contribuție la opera

de repunere în funcțiune a limbii române literare în Republica Moldova.

La un preț care nu e pe potrivă oricărui salariat, îndemnăm orice bibliotecă și pe cei care trăiesc cu grija pentru destinele limbii materne să pună mîna de la mîna și să se grăbească a procura **Dicționarul economic rus-român**, care a apărut într-un tiraj de numai 10 mii de exemplare.

Leru CICOARE

Elena BIVOL

**Silvica ȚUGUI,
Ala ȚURCANU,
Lucia PÎSLARU**

Vlad ATANASIU

Dat la cules: 1.01.95.

Bun de tipar 26.01.95.

Format: 70x108 1/16.

Tiraj: 6000. Com. nr.

Tipografia Editurii "Universul"

Casa Presei,
str. Pușkin, nr. 22, Chișinău,
277012

Cutia poștală nr. 83,
bd. Ștefan cel Mare 134,
277012, Chișinău

23 44 19, 23 44 12

Articolele publicate în revistă reflectă punctul de vedere al semnatarului, care nu coincide neapărat cu cel al redacției.

ISSN 0235-9111

Indice 77075

*Acest
chip
de
zeu
trist
clar*

